

FILOSOFISKA FAKULTETEN
INSTITUTIONEN FÖR SKANDINAVISKA SPRÅK
OCH LITTERATUR

Ana Jelušić

**Tempus i olika texttyper vid
översättning mellan kroatiska och svenska**

Magisterarbete

Handledare:

dr.sc. Jasna Novak Milić

dr.sc. Bodil Zalesky

Zagreb, december 2016

INNEHÅLL

1. INLEDNING.....	1
2. TEMPUS I OLIKA TEXTTYPER.....	2
3. SLUTSATS	11
3.1. Godina smrti	12
3.2. Profesor Ragnar.....	20
4. ÖVERSÄTTNINGAR AV KROATISKA TEXTER.....	31
4.1. Novalja.....	31
4.2. Världens undergång 2012 kommer inte att hända	37
4.3. Samtal med författarna Roslund och Thunberg	40
4.4. Beslut om villkor för byggande	45
5. KÄLLOR.....	50
6. BILAGOR.....	51
6.1. Dödens år.....	51
6.2. Ragnar läraren.....	59
6.3. Novalja.....	70
6.4. Neće biti smaka svijeta 2012. godine.....	76
6.5. Razgovor sa švedskim piscima Roslundom i Thunbergom	79
6.6. Rješenje o uvjetima građenja	83

1. INLEDNING

Översättning är en process som kräver kunskap om både källspråk och målspråk. Två språk skiljer sig inte bara när det gäller orden utan också vad gäller sätten att använda och kombinera dessa ord, det vill säga grammatiken. Varje språk har sin struktur och sina regler och en översättare måste vara noga med att respektera dem. Detta kan vara svårt eftersom skillnaderna kan vara stora och de kan finnas i varje del av språkets grammatik. Till exempel har både kroatiskan och svenskan en tidsdimension i form av förfluten tid, nuvarande tid och framtid, men de har inte samma tempus för att uttrycka den. Även om några av dessa tempus har samma namn, används de inte alltid på samma sätt. Översättare måste både förstå språkens sätt att uttrycka tid och översätta detta i målspråkets anda. Dessutom kan tempus vara svårt att förstå för många människor som lär sig ett nytt språk som inte har samma tempussystem som deras modersmål. De måste tänka på tempus på ett sätt som skiljer sig från det som de hittills har gjort i sitt eget språk. Naturligtvis finns det regler som dikterar när man använder ett visst tempus, men i praktiken är det inte alltid helt klart vilket man ska välja. Dessutom finns det tempus som inte används så ofta som förr, såsom aorist och imperfekt som ersattes av perfekt i kroatiskan. Vilket tempus man ska använda beror också på vilken typ av text det gäller. Till exempel, när en svensk berättar en historia gör han det oftast med preterit och när en kroat berättar en historia, gör han det oftast med perfekt. Det är den skillnad mellan kroatiska och svenska verb jag ska berätta om i det här magisterarbetet.

Det här magisterarbetet består av tre delar. Först kommer den teoretiska delen med analys av tempus i översättningar mellan kroatiska och svenska. Där beskriver jag både kroatiska och svenska tempussystem och sedan jämför jag källtexter med måltexter samt nämner skillnader som gäller tempus. Jag berättar också om ställen som var problematiska för mig, framlägger möjliga lösningar och förklarar mina val.

För att kunna analysera och förklara det här problemet och dess möjliga lösningar, behöver jag ha flera exempel. De utgör tredje och fjärde delen av mitt magisterarbete – de praktiska delarna. Jag har översatt sex texter, två från kroatiska till svenska och fyra från svenska till kroatiska. Med hänsyn till magisterarbetets tema har jag valt olika typer av texter som innehåller verb i olika tempus.

I tredje delen finns det översättningar av två svenska texter till kroatiska. Den första texten, "Dödens år", kommer från en populärvetenskaplig tidskrift, men det är egentligen en historia om ett försök att bestiga Everest med ett katastrofalt utfall. Det är alltså en berättelse företrädesvis skriven med tempusuttryck för förfluten tid, och denna tid uttrycks inte på

samma sätt i kroatiskan som i svenskan. Den andra texten är ett kapitel ur Klaes Hylingers bok "Dagar och nätter i Paris och Göteborg" från år 1975. Boken innehåller dagboksblad, dikter och prosa och jag har valt en berättelse skriven i dagboksform eftersom det i den förekommer tempusuttryck av skiftande slag.

Den sista delen av mitt magisterarbete omfattar översättningar av fyra kroatiska texter till svenska. Första texten är en turistisk text om staden Novalja och den består av beskrivningar av Novalja och dess stränder, men också Novaljas historia, vilket innebär att det finns både nuvarande och förfluten tempusuttryck. Den andra texten är en populärvetenskaplig artikel från år 2010 i vilken en astrofysiker berättar om världens undergång 2012. Den är baserad på vetenskaplig forskning och skriven i saklig och argumenterade stil, men temat förklaras på ett enkelt sätt så att alla kan förstå det. Den tredje texten är en intervju med svenska författare skriven i form av reportage för en veckotidning. I den finns det också talspråklig stil. Den fjärde texten är ett utdrag ur den kroatiska lagen. Jag har valt den eftersom det kroatiska lagspråket skiljer sig från det svenska beträffande vissa regler och tempus är en av dem.

2. TEMPUS I OLIKA TEXTTYPER

Som jag redan har sagt, har kroatiskan och svenskan olika sätt att uttrycka tid, särskilt när det gäller förfluten tid och framtid. Denna skillnad kan framkalla problem för översättare. De måste känna båda språkens tempussystem väl för att kunna överföra källtextens mening till måltexten. I den här delen av mitt magisterarbete ska jag visa vad som är problematiskt med detta.

Kroatiskan har sammanlagt sju sätt att uttrycka tempus – ett för nuvarande tid, fyra för förfluten tid och två för framtid.¹ Presens använder man först och främst för att uttrycka ett skeende som pågår just nu, dvs. i talögonblicket, men det kan också beteckna ett faktum, en vana, ett skeende i framtiden eller före framtiden, en order, ett tänkespråk eller ett skeende som ägde rum i det förflutna. Det sista används i berättelser och därför kallas det historiskt eller berättande presens. Förfluten tid kan uttryckas med aorist, imperfekt, perfekt och pluskvamperfekt. Aorist betecknar en fullbordad handling som omedelbart föregår talögonblicket, medan imperfekt betecknar en ofullbordad handling. Båda förekommer företrädesvis i skönlitteratur eftersom de har en stilistisk verkan, men ibland dyker de också upp i vardagsspråk tack vare sina korta former, till exempel i sms-meddelanden. I alla andra

¹ Barić et al. (2003), *Hrvatska gramatika*, s. 232 – 233.

texttyper ersätts de av perfekt, som oftast används som berättande tempus.² Pluskvamperfekt betecknar en förfluten handling som sker före en annan förfluten handling. Dessutom används det i stället av perfekt när man vill betona att handlingen är avslutad. För att uttrycka framtid finns det futur I och futur II, där det första uttrycker ren framtid. Futur II betecknar en framtida handling som har skett före någon annan framtida handling och därför bör användas bara i bisatser där huvudsatsen innehåller futur I.³

Svenskan å sin sida delar in tempusuttryck i två grupper – presenstempus och preterittempus. Till den första hör presens, perfekt och futur och till den andra preterit, pluskvamperfekt och futur preteriti. Presens används på nästan samma sätt som i kroatiskan – för att uttrycka ett pågående skeende, ett faktum, en vana, framtid eller en uppmaning och det finns också historiskt presens som i svenskan också kallas historiskt presens. Perfekt används för att uttrycka ett skeende som har inträffat i det förflutna och har någon koppling till nutiden, men det kan också beteckna tidsrelationen mellan två handlingar i framtiden, en avslutad handling eller upprepade avslutningar av flera durativa skeenden.⁴ Det har inte samma användning som kroatiskt perfekt eftersom det alltid betecknar att handlingen har efterlämnat något resultat i nuvarande tiden, medan kroatiskan vanligen uttrycker detta med presens. Till skillnad från detta betecknar preterit, som också kan kallas imperfekt, en avslutad handling i det förflutna och det förekommer oftast tillsammans med ett tidsuttryck för förfluten tid. Det betecknar alltså inte det samma som kroatiskt imperfekt. Det är ett berättande tempus i svenskan, men kan också användas modalt för att ange att något är önskat eller inte verkligt. Pluskvamperfekt betecknar samma som i kroatiskan, men man kan inte ändra det till perfekt eller preterit. Reglerna för pluskvamperfekt är striktare än i kroatiskan. Futur uttrycks annorlunda än andra tempus. Det anger framtid, men har inte bara en form, utan uttrycks genom omskrivning med *kommer att* eller *ska* och infinitiv eller med presens. I kroatiskan använder man också presens för att uttrycka framtid, men inte så ofta som i svenskan. *Kommer att + infinitiv* är ”ren” framtid, medan *ska* alltid har någon bibetydelse av tvång, planering, vilja eller löfte. Utom dessa två verb, kan man använda också andra, till exempel *tänker* eller *blir*. Futur preteriti anger att någon handling ägde rum efter en viss tidpunkt i det förflutna, men före talögonblicket. Några grammatiker nämner två tempusuttryck till: futur exaktum, som uttrycker att ett verbskeende kommer att ha inträffat vid en viss given tidpunkt i framtiden, och futur preteriti exaktum, som uttrycker att ett

² Barić et al. (2003), *Hrvatska gramatika*, s. 413.

³ Barić et al. (2003), *Hrvatska gramatika*, s. 414 – 415.

⁴ Lindberg (1976), *Beskrivande svensk grammatik*, s. 53.

verbskeende har inträffat mellan två givna tidpunkter i det förflutna (Andersson, 1996; Jørgensen, Svensson, 1987).

I dessa två korta beskrivningar av kroatiska och svenska tempussystem kan vi se att det finns skillnader i sätt att uttrycka tempus för det förflutna och framtiden, särskilt när det gäller futur. I följande avsnitt ska vi se hur dessa skillnader ser ut i praktiken, närmare bestämt i texter som jag har översatt. Där beskriver jag platser i texterna där jag har ändrat inte bara tempusuttryck som inte finns i målspråket, utan också tempusuttryck som har samma namn i båda språk för att förklara att de inte betecknar samma tid.

Den första texten ”Dödens år” är till största delen skriven i historiskt presens, vilket gör berättelsen mer dramatisk. I den kroatiska översättningen har jag också använt denna tempusform, men ibland har jag ändrat tempus till perfekt. Det har jag gjort med verben *smiriti* och *čuti* i meningen ”Kad se oko pola osam vjetar kao magijom smirio, iz šatora Roba Halla čule su se oslobođajuće riječi: ’Momci, mislim da je vrijeme.’“. Om verbet *smiriti* stod i presens, skulle bisatsen inte vara temporal utan konditional. Jag har också ändrat presens till perfekt i underrubriken ”Irrar runt 300 meter från läget” så att den lyder ”Zalutali 300 metara od logora”. Man skulle egentligen kunna behålla presens, men jag tycker att perfekt, egentligen bara particip utan hjälpverb, gör underrubriken ännu mer dramatisk. En underrubrik till som jag har ändrat är ”De fångas på berget” som jag har översatt med verbet i perfekt: ”Oni su bili zarobljeni na planini”. Om det står i presens, verkar det som om de fortfarande är fångade och jag tycker att historiskt presens inte fungerar här. Jag var osäker på om jag skulle behålla presens i alla beskrivningarna av klättrarna eftersom det inte är en del av historien utan en avskild text och några av klättrarna är avlidna. Jag har ändrat den till perfekt eftersom man skriver om avlidna i förfluten tid och därför skulle beskrivningarna låta väldigt konstiga i presens på kroatiska.

Både preterit och perfekt i svenskan har jag översatt som perfekt i kroatiskan. Preterit motsvarar ibland imperfekt eller aorist, men de verkar ganska ålderdomligt i en sådan text. Perfekt kan motsvara både perfekt och presens, beroende av vad man menar. Dessutom har jag ofta översatt pluskvamperfekt som perfekt i kroatiskan eftersom användning av pluskvamperfekt i kroatiskan har också minskat över tiden. Mestadels används det för att betona att någon handling skedde före någon annan handling. Därför tycker jag att pluskvamperfekt i meningen ”Večer prije šerpa je s obojicom sat vremena (bio) sjedio na snijegom prekrivenoj litici iznad Južnog sedla dok su pod snježnom olujom pokušavali skupiti snage za spuštanje.” låter konstigt.

Meningen "Börjar jag se bättre, lunkar jag efter er andra." kan inte stå i presens i kroatiskan som "Ako bolje vidim, krenem polako za vama". När handlingen i villkorsbisats betecknar relativ avslutad nutid och syftar på framtiden, dess predikat uttrycks med perfekt och när villkorsbisatsen fogas med dess överordnade sats, perfekt förvandlas till futur II.⁵ Alltså, bisatser "Bolje sam vidio." och "Krenut ću lagano za vama." fogas till meningen "Budem li bolje vidio, krenut ću polako za vama".

I meningen "Om jag trodde att jag skulle klara knutarna på repen med de förfrusna händer jag har hade jag gått ned för sex timmar sedan." står verbet *tro* i preterit eftersom det är del av konditional sats. I kroatiskan kan det uttryckas med en villkorsbisats med subjunktionen *da* som innehåller ett verb i presens och huvudsats som innehåller ett verb i konditionalis, vilket ser ut så: "Da mislim da mogu sam zavezati čvorove na konopima sa svojim smrznutim rukama, sišao bih prije šest sati." Första verbet kan också stå i perfekt, men talaren berättar vad han tycker i talögonblicket och därför är presens bättre. Bisatsen i mitten är i tempus som motsvarar dess huvudsats, nämligen första bisatsen.

I meningen "Lova mig att du inte oroar dig för mycket." betecknar presens av verbet *oroa* framtid, men jag tycker att det inte kan beteckna framtid i kombination med verbet *lova* i kroatiskan, så jag har ändrat det till futur I: "Obećaj mi da se nećeš previše brinuti".

I den andra texten "Ragnar läraren" kan vi redan på första sidan se en skillnad mellan svenskt och kroatiskt sätt att uttrycka förstahandsintryck: svenskarna brukar använda preterit, medan kroaterna oftare använder presens⁶, alltså meningen "Det var duktigt av er pojkar." översätts som "To je lijepo od vas, dečki." Det kan också stå i perfekt, men jag tycker att presens passar bättre eftersom denna mening är ett allmänt intryck om pojkarnas ursäkt. Slutligen har jag förkortat intrycket till "Lijepo od vas, dečki." eftersom det verkar naturligare i talspråk.

Satsen "att vi skall gå och äta" i meningen "Jag tecknar åt honom att vi skall gå och äta." har jag översatt med presens: "Dajem mu znak da idemo jesti." I kroatiskan betecknar satsen "da idemo jesti" avsikt och i sådana bisatser är verbet alltid i presens som syftar på någon sorts av futur.⁷

En skillnad till gäller indirekt tal. Svensk grammatik föreskriver att tempus bör väljas efter talarens synvinkel, dvs. om sägeverbet står i preterit, måste man förändra det på sätt att

⁵ Barić et al. (2003), *Hrvatska gramatika*, s. 505 – 506.

⁶ Bolander (2005), *Funktionell svensk grammatik*, s. 138.

⁷ Barić et al. (2003), *Hrvatska gramatika*, s. 498.

presens blir preterit, preterit och perfekt blir pluskvamperfekt och futur blir futur preteriti, medan i kroatiskan förändras tempus inte. Alltså, meningen ”Jag sa, att jag mycket väl förstod de elever som sov på timmarna” lyder på kroatiska ”Rekao sam da jako dobro razumijem učenike koji spavaju na satu“.

I denna text har jag använt aorist i översättningen av sista satsen i meningen ”Vi drack upp och gick ut på trappan och blev stående där och såg ned på gatan, där en och annan bli for förbi, och en och annan gråklädd husmor släpade på sina kassar; en grabb fräste förbi på sin moped.” och den lyder så: „Popili smo dokraja, izašli na stube i ostali stajati tamo gledajući niz ulicu, gdje je pokoji auto prolazio pored nas i tu i tamo koja kućanica odjevena u sivo teglila vrećice; jedan dečko projuri na mopedu.“ Jag tycker att aorist passar bäst där eftersom i originaltexten verkar det som om grabben körde förbi precis före ögonblicket då författaren beskriver gatan och aorist betecknar just detta.

På några ställe har jag ändrat preterit till historiskt presens för att beskriva dynamiska dialoger. I kroatiskan använder man ibland presens av avslutade verb i vardagligt tal när man berättar något på ett livligt sätt eftersom det är kortare och enklare än perfekt, till exempel ”Jutros uđem u krivi tramvaj i zakasnim u školu”.⁸ Det har jag gjort med verbet ”kazati” i avsnitt då Ragnar raskt berättar om samtal med sin före detta fästmö. Alltså, meningar: ”Jag talade med henne i telefon sedan, vet du, och då berättade hon det här med den här killen, ’Vem faen är det?’ sa jag, och då blev hon jävligt förnärmad. ’Läser du inte BLM?’ sa hon. ’PLM?’ sa jag då, bara för å jävlas, ’Plåtslagerimanufaktur?’” har jag översatt som: ”’Tko je kvragu to?’ kažem ja, i onda se prokleta uvrijedila. ’Zar ne čitaš BLM?’ kaže ona. ’PLM?’ kažem ja onda, samo da je provociram, ’Proizvodi limarske manufakture?’“. Jag har gjort samma när Ragnar beskriver en resa för att ge en målade beskrivning. Meningar ”Motorn som plottrade igång, och så avståndet till kajen som växte... Det går inte att beskriva. Ut genom hamnen, förbi varvena, och så kröken där vid Hisingen, och så norrut – och sen inte en skymt av stan längre... Lika äckligt var det att åka tillbaka framåt hösten. Man var nästan gråtfärdig när man närmade sig hamninloppet och styrde in i den där jävla tratten – fan, det kändes som att bli våldtagen... ja, man förstår hur ett fruntimmer känner det...” har jag översatt som ”Motor koji polako krči i onda udaljenost od pristaništa koja raste... Ne može se opisati. Kroz luku, mimo brodogradilišta, i onda zavoj tamo kod Hisingena, i onda na sjever – i poslije više ni tračak grada... Jednako je gadno vratiti se natrag ujesen. Gotovo si na rubu

⁸ Silić, Pranjković (2005), *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, s.191.

⁹ Bonniersov literarni magazin (sv. Bonniers Litterära Magasin) – tada značajan književni časopis izdavačke kuće Albert Bonniers koji se bavio kritikom i izdavanjem nove književnosti i poezije.

plaća kad se približavaš ulazu u luku i skreneš u to prokleta grotlo – kvragu, osjećaš se kao da te netko silovao... da, razumiješ kako se ženske tada osjećaju...“.

I meningen ”I mitten av november skulle mitt vikariat vara slut.” finns det futur preteriti som betecknar en framtida händelse i det förflutna, nämligen före talögonblicket. Det kan översättas till kroatiska med futur I och då kallas det historiskt futur, som har stilistik verkan eftersom det framkommer bara i en skildring.¹⁰ Alltså lyder denna mening på kroatiska så: ”Sredinom studenog moj će rad na zamjeni biti gotov.“ Men jag var inte säker om detta kan fungera i alla sådana fall. Till exempel, om man översätter meningar ”Nå, jag gav henne upplysningar om läroböcker och om klasserna, och efter skolan gjorde vi sällskap till taget. Men först skulle vi äta middag.” som ”No dao sam joj informacije o udžbenicima i razredima te smo poslije škole zajedno išli do vlaka. Ali prvo ćemo ići na ručak.” låter andra meningen i översättningen väldigt underligt och förvirrande, så jag har bestämt mig för perfekt: ”No dao sam joj informacije o udžbenicima i razredima te smo poslije škole zajedno išli do vlaka. Ali prvo smo išli na ručak.” Ett ställe till som var problematiskt är satsen ”jag skulle ha en klass” i den här delen: ”Vi skakade hand, och så gick han till sina geografielever och jag gick till mina sista lektioner för den hösten. Jag skulle ha en klass som nog inte skulle bli ledsen över att jag slutade.” Den låter som ren framtid när den står i futur I: ”Rukovali smo se i onda je on otišao svojim učenicima geografije, a ja sam otišao na svoje zadnje sate te jeseni. Imat ću razred za koji sam znao da neće biti tužan što prestajem raditi.“ Jag tycker att både perfekt och presens verkar bättre på detta ställe, men att perfekt är bäst eftersom det egentligen gäller förfluten tid: ”Rukovali smo se i onda je on otišao svojim učenicima geografije, a ja sam otišao na svoje zadnje sate te jeseni. Imao sam razred za koji sam znao da neće biti tužan što prestajem raditi.“ Slutligen har jag bestämt mig att kinggå det här prolematiska ställe och ändra satsens subjekt till klassen, så att meningen ser ut så: ”Čekao me razred za koji sam znao da neće biti tužan što prestajem raditi.”

Meningen ”Ja, nu ses vi inte mer” betecknar futur och kan översättas i samma tempus, men jag tycker att verbet *vidjeti* i presens ger en oklar, ordagrann betydelse av denna mening, så jag har ändrat det till futur I. Alltså, i stället av ” Da, sad se više ne vidimo“ har jag skrivit ”Da, sad se više nećemo vidati“.

Vid översättning från kroatiska till svenska har jag också stött på några skillnader och problem, men jag ska nämna bara dem som jag inte än har skrivit om. Den första texten

¹⁰ Barić et al. (2003), *Hrvatska gramatika*, s. 415.

”Novalja” är mestadels skriven i presens eftersom den beskriver staden Novalja och dess stränder, men delen med historien av akvedukten är skriven i förfluten tid, nämligen perfekt. Det kan översättas till svenska med preterit, perfekt eller pluskvamperfekt och ibland måste jag fundera på vad som passar bäst. Till exempel, meningar ”Takvo naselje i luka trebali su vodu. Stoga je i izgrađena ova impresivna građevina.” är en del av en berättelse och preterit är berättande tempus i svenskan. Men andra meningen gäller något som finns idag och man talar om detta i texten, så jag har valt perfekt: ”En sådan ort och hamn behövde vatten. Därför har den där imponerande anläggningen byggts.” Jag var också tveksam till om vilket tempus skulle det stå i översättning av meningen ”Vodovodu se tijekom vremena zagubio svaki trag.” Jag tyckte att det kunde stå i alla tre ovannämnda tempus: perfekt eftersom det gäller en avslutad handling (”Akvedukten har spårlöst försvunnit med tiden.”), i preterit eftersom handlingen varade i någon tid i det förflutna (”Akvedukten försvann spårlöst med tiden.”) eller i pluskvamperfekt eftersom den hände före handlingar i följande meningar (”Akvedukten hade spårlöst försvunnit med tiden.”). Jag har bestämt mig för den sista lösningen.

I denna text hittar man också historiskt presens, som jag företrädesvis behöll i måltexten. Däremot står i meningen ”Svoj intenzivni razvoj Novalja doživljava posljednjih 50-ak godina zahvaljujući turizmu koji je u potpunosti izmijenio dotadašnji način života i otvorio joj široke razvojne mogućnosti.” första predikatet i presens, men jag tycker att perfekt är bättre här i svenskan eftersom andra predikatet är i perfekt och båda betecknar händelser som redan har hänt och man kan se deras resultat: ”Novalja har upplevt en intensiv utveckling under de senaste 50 åren tack vare turismen som har förändrat livsstilen i sin helhet och öppnat breda utvecklingsmöjligheter.”

Meningen ”Krenuli iz Novalje na sjever ili jug, na istok ili zapad, doći ćete na jednu od tih jedinstveno lijepih plaža koje će vam pružiti potpuni užitak.” kan översättas till svenska med konditionalis I eftersom handlingen kan inträffa vid vissa villkor. På kroatiska kan man inte sätta båda predikat i presens, men på svenska man kan göra det: ”Utgår man från Novalja norrut eller söderut, österut eller västerut, kommer man till en av dessa enastående vackra stränder som kommer att ge en ett fullständigt välbehag.” Jag tycker att presens passar bättre i en sådan lockande turistisk text eftersom det ger intrycket att detta påstående inte är en möjlighet utan faktum.

Den andra texten ”Neće biti smaka svijeta 2012. godine” är en populärvetenskaplig text, vilket innebär att den är fylld av faktum, och faktum framläggas i presens. Därför finns

det inte många skillnader i tempusuttryck mellan kroatiska och svenska texten. Perfekt har jag översatt på samma sätt som i den första texten. Textens rubrik innehåller futur I och det kan översättas med uttrycken *ska* eller *kommer att*. Om det står "Världens undergång 2012 ska inte hända", betyder det att rubriken är skribentens avsikt, medan med *kommer att* betyder rubriken ren framtid: "Världens undergång 2012 kommer inte att hända". Jag har valt *kommer att* eftersom jag tycker att skribenten vill framhålla att det råder inget tvivel om att han har rätt.

Den tredje texten "Razgovor sa švedskim piscima Roslundom i Thunbergom" är en nyhetsartikel och den innehåller olika tempusuttryck. I svenska nyhetsartiklar är det inte ovanligt att utelämna hjälpverbet *har*, särskilt vid anföring av vardagligt tal, så jag har gjort detta ibland, exempelvis i meningen "Vi pratar inte med varandra, han tycker inte om boken jag skrivit."

Jag var osäker på hur jag skulle översätta tempus i meningen "Tu je metodu najstariji sin usvojio i kasnije ju primijenio, ali je i naučio svoju mlađu braću kako 'ples' funkcionira." Jag tycker att första predikatet kan stå i pluskvamperfekt eftersom det är en avslutad händelse som har skett före händelser i andra satser, som "Den äldste sonen hade inlärt den där metoden och tillämpade den senare, men han har också lärt sina yngre bröder hur 'dansen' fungerar." Men det kan också stå i perfekt eftersom den har efterlämnat något resultat, som "Den äldste sonen har inlärt den där metoden och tillämpade den senare, men han har också lärt sina yngre bröder hur 'dansen' fungerar." Den andra predikatet (*tillämpade*) står i preterit eftersom det är avslutad i det förflutna, det tredje (*har lärt*) behöll jag i perfekt och det fjärde (*fungerar*) i presens. För att undvika fyra olika tempus i en mening, bestämde jag mig att behålla första predikatet i perfekt och nu ser meningen ut så: "Den äldste sonen har inlärt den där metoden och tillämpade den senare, men han har också lärt sina yngre bröder hur 'dansen' fungerar."

Den sista texten "Rješenje o uvjetima građenja" är skriven i den administrativa stilen. Redan i första stycket av första paragraf kan man se en skillnad mellan kroatiskt och svenskt administrativt språk. I kroatiskan använder man presens när man skriver en föreskrift, medan i svenskan används *ska* + *infinitiv*, men *ska* betecknar här inte futur utan modalitet, nämligen något som man bör göra. Alltså, kroatiska meningen "Zahtjev za izdavanje rješenja o uvjetima

građenja u pisanom obliku podnosi investitor.” blir ”Ansökan om utfärdande av beslut om villkor för byggande ska lämnas in skriftligt av byggherren.” på svenska.

I punkten ”dokaz da ima pravo graditi na zemljištu od kojeg će se formirati građevna čestica, odnosno na postojećoj građevini” finns det en sats i futur I ”od kojeg će se formirati građevna čestica”. Jag har översatt denna sats med *ska* i stället av *kommer att* eftersom subjektet är opersonlig,¹¹ så att punkten lyder så på svenska: ”bevis på att han har byggrätt för den mark som ska utgöra byggtomten, respektive byggrätt för det befintliga byggnadsverk som ska förändras”.

Det är intressant att det inte finns något verb i preterit i en sådan text. Jag tycker att det är så eftersom texten är saklig och inte innehåller någon berättelse, som vanligen skrivs i preterit. Texten berättar om vad som man måste göra och vad som händer om man inte har gjort detta, vilket betyder att förfluten tid alltid är avslutad och har någon koppling till talögonblicket och detta uttrycks med perfekt.

¹¹ Holmes, Hinchliffe (2008), *Swedish: An Essential Grammar*, s. 128

3. SLUTSATS

I det här magisterarbetet har jag berättat om skillnader mellan kroatiska och svenska tempussystemet. För att kunna framställa dessa skillnader har jag översatt sex texter av olika typ, nämligen två från svenskan till kroatiskan och fyra från kroatiskan till svenskan. Jag har jämfört tempus som jag hade skrivit i måltexten vid översättningen med tempus i källtexten och förklarat varför jag har valt dem.

När man tittar på hur man uttrycker den förflutna tiden i kroatiskan kan man se att perfekt är nästan den enda man använder idag. Aorist, imperfekt och pluskvamperfekt blev ersatta av ett tempusuttryck som faktiskt kan tillämpas i alla fall. De tre övriga kan man hitta bara i skönlitteratur och talspråk, som vi kan se i översättningen av texten ”Ragnar läraren”. Å andra sidan har svenskan bevarat alla sina förflutna tempus. Jag tyckte att det skulle vara svårt att överföra kroatiskt perfekt till svenska eftersom svenska har flera val, men det egentligen inte var så. Ibland var jag osäker, men mestadels var det klart vad som skulle stå eftersom de är väl beskrivna i grammatiken. Det samma gäller för futur. Trots att kroatiskan och svenskan har alldeles olika tempussystem för framtiden – kroatiska har två tempusuttryck och svenska har flera olika former för att uttrycka den – var det ganska lätt att översätta den. Något som kan vara problematiskt är futur preteriti i svenskan eftersom det kan översättas till kroatiskan på tre sätt – som konditionalis, historiskt futur, som har en stilistisk verkan, eller modalt. I allmänhet har jag överlag bestämt mig för tempusuttryck som passar bäst i måltexten när jag inte var säker på vilket jag skulle välja, oberoende av vad viss tempusuttryck heter. Till exempel, svenskan använder ofta presens för att beteckna framtiden, men i kroatiskan är det futurum I som är vanligast och det har jag valt i de mesta fall.

När det gäller förhållande mellan tempus och typ av texten har jag märkt att i svenska lagspråket använder man inte preteritum, som var bland dem vanligaste i alla andra texter. Det är så eftersom preterit är berättande tempus och i lagar berättar man inte, utan ger föreskrifter som gör texten saklig. Därför används det perfekt, lika som i kroatiskan. Ett annat förhållande gäller skönlitterära texter på kroatiska. Som jag redan har sagt, där använder man fortfarande aorist och imperfekt. Vid övriga texter har jag inte märkt något förhållande mellan tempus och typ av text.

ÖVERSÄTTNINGAR AV SVENSKA TEXTER

3.1. Godina smrti

150 GODINA BORBE S MOUNT EVERESTOM

GODINA SMRTI

Prema današnjim podacima stotine ljudi godišnje pokušavaju doseći vrh Mount Everesta, no s toliko velikim brojem alpinista porastao je i broj poginulih. Godina 1996. ušla je u povijest kao godina smrti na Mount Everestu. Najviše ljudskih života planina je odnijela 10. svibnja, kada je iznenadno nevrijeme zarobilo četiri ekspedicije.

[Slika] Kada je Doug Hansen oko 16 sati posljednji dosegao vrh, oblaci su prelazili preko vrhova. Poginuo je pri spuštanju.

[Slika] PUT U PAKAO. Osam osoba izgubilo je život na Mount Everestu 10. svibnja 1996. godine kada ih je iznenadila jaka snježna oluja. Tri od četiri ekspedicije na planini toga dana odabralo je klasičnu rutu Hillary Tenzing, dok je četvrta pokušala doseći vrh rutom kojom su se Mallory i Irvine penjali 1924. godine.

U logoru na području koje je na glasu po olujama, na visini od 7925 metara, nalaze se 33 osobe koje sanjaju velike snove. Nitko od njih ne spava jer jak vjetar udara u šatorsko krilo poput strojnice, no unatoč buci tog su svibanjskog četvrtka uvečer svi u transu. Vani je temperatura daleko ispod nule, ali u šatoru vrtoglavo raste. Nakon tjedana prilagođavanja na Himalaji bliži se trenutak kad će Mount Everest biti osvojen, a snovi ispunjeni.

Vjetar sprječava svaki pokušaj komunikacije između šatora, ali riječi su ionako suvišne. Svi samo čekaju da oluja popusti tako da avantura može početi. Kad se oko pola osam vjetar kao čudom smirio, iz šatora Roba Halla čule su se oslobađajuće riječi: „Momci, mislim da je vrijeme. Krećemo na zabavu u pola 12.“ Rob Hall je glava tima „Adventure Consultants“ koji je, kao i tim Scotta Fischera „Mountain Madness“ i tajvanska tročlana ekspedicija Makalua Gaua, odabrao 10. svibanj za pokušaj dosezanja vrha. Malo prije ponoći Hallova grupa od 15 alpinista kreće prva. Pola sata kasnije Fischerov tim, koji se također sastoji od 15 ljudi, napušta logor IV, a za petama su im Makalu Gau i njegova dva šerpe. Ukupno 33 alpinista punih nade sada su na putu prema vrhuncu svojeg života na kojem im pomaže mjesečeva svjetlost obasjavajući Mount Everest sablasnim sjajem.

Nakon tri sata marširanja na oštroj hladnoći Frank Fishbeck odlučuje odustati od pokušaja dosezanja vrha obrazlažući glavnom vodiču Robu Hallu da mu se čini da „s ovim danom nešto nije u redu“. Nakratko i Doug Hansen, također iz grupe „Adventure Consultants“, pomišlja da se okrene, ali ga ipak nagovore da nastavi unatoč smrzavanju i slabosti. Boli ga grlo i par dana nije ni spavao ni jeo, ali s druge strane ne želi propustiti svoju drugu priliku za osvajanje Mount Everesta. Godinu prije zbog nedostatka je vremena bio prisiljen okrenuti se samo 90 metara od vrha, što je bilo ogromno razočaranje za poštanskog

zaposlenika iz Amerike koji se godinama mučio s dva posla kako bi skupio sredstva da ostvari svoj životni san na Himalaji.

Sat čekanja zbog zaboravljenih konopa

Nekoliko sati prije svitanja tri se ekspedicije raspršuju. Alpinisti Scotta Fischera sustigli su Hallovu grupu, a čak se i Makalu Gau i njegovi šerpe sada nalaze u izmiješanoj gomili alpinista u punoj spremi, koji se u isprekidanom lancu prostiru po praškastom snijegu dubine do koljena.

U svitanje su izmiješane grupe došle do „Balkona“, platforme prije vrha na jugoistočnom grebenu, na visini od 8534 metara, odakle se masivne izbočene litice protežu 30 metara uvis. Kako bi se litice mogle sigurno prijeći, potrebni su čvrsti konopi pa je plan bio da ih šerpe unaprijed postave. Iz neobjašnjivog razloga to se nije dogodilo, tako da sad u podnožju litica nastaje usko grlo, gdje alpinisti moraju provesti više od sat vremena na ledenoj hladnoći, nemirni u iščekivanju da Fischerov vodič Neal Beidleman donese konope.

Dok su čekali, Beck Weathers, Amerikanac iz grupe Roba Halla, odlučuje odustati, ili u svakom slučaju malo odgoditi doseganje vrha. Nakon operacije rožnice oči su mu postale vrlo osjetljive, pa na tom niskom atmosferskom tlaku na ekstremnim visinama jedva vidi prst pred nosom. Ne pomaže ni to što si je uspio utrljati kristale leda u oči, tako da su sad obje rožnice bile oštećene. „Budem li bolje vidio, krenut ću polako za vama“, poručio je Hallu.

Sada se jedan po jedan planinar penje uz konop sporim, za neke neizmjereno sporim tempom, dok ostali u zastoju u prometu na dnu litice kipe od nestrpljivosti. „Daj požuri, daj požuri“, čuje se uzastopno iz grupe koja čeka. Vrijeme leti. Još je dug put pred njima, a najkasnije do 14 sati svi moraju doći do vrha ili se naći na korak od vrha ako se žele sigurno spustiti prije mraka.

Oko pola dvanaest prijepodne odustaju tri Hallova člana – Lou Kasischke, Stuart Hutchinson i John Taske. Svaki je od njih platio 65 000 dolara za vođenje do vrha svijeta, ali dok cilj još uvijek stoji na udaljenosti od tri sata, izgledi su da će ga doseći prije 14 sati, kad se moraju početi vraćati, maleni. Posramljeno priznaju poraz i upućuju se dolje uz pratnju dvaju šerpa.

Ta će se odluka pokazati pametnom jer malo kasnije na Južnom vrhu (South Summit) na 8 750 metara visine nastaje još jedno usko grlo zbog kojeg se put produžuje za još jedan sat. Zbog nedostatka komunikacije šerpe nisu, kao što je bilo očekivano, razapeli konope duž vrlo oštrog i strmog planinskog grebena koji vodi do vrha Mount Everesta. Duž te dionice alpiniste samo jedan pogrešan pokret može poslati dva kilometra dolje u provaliju, a za neiskusne alpiniste taj greben predstavlja pravu smrtnu opasnost. Dok vodiči iz Hallove i Fischerove grupe pričvršćuju konope, ostali su sudionici još jednom prisiljeni napraviti stanku.

Kod dvanaest metara visoke okomite litice Hillary Step, koja se uzdiže poput nesavladivog zida samo 60 metara ispod vrha, alpinisti ponovno moraju stati u red. Jedan

jedini konop vodi preko čuvane posljednje prepreke. Dok se planinari penju jedan po jedan, svi vrhovi u okružju nestaju pod pokrivačem nakupine oblaka. Međutim, to ne budi nemir jer je nebo iznad piramide vrhova Mount Everesta još uvijek kristalno plavo te nitko ni ne pomišlja da je nevrijeme na pomolu.

Narednih sati Hillary Step postaje čvorište gdje se alpinisti koji su već bili na vrhu susreću s onima koji su na putu gore. Iznad strmog reza u kamenom grebenu sretnici se međusobno rukuju i dolaze s povicima ohrabrenja onima koji se moraju vući uz tih zadnjih par metara do visine od 8 850 metara. I iznad i ispod litice alpinisti stoje u redu kako bi dobili pristup narančastom konopu. Dok dragocjene minute i sekunde otkucavaju, gusti se oblaci magle pomalo počinju nadvijati nad planinom.

Posljednji alpinist doseže vrh dva sata prekasno

Oko 15 sati Scott Fischer posljednji se vuče preko Hillary Step. Cijelim putem uspinjanja Fischer je imao ulogu vođe koji brine o tome da sa sobom povede niz alpinista, te iako je on kao glavni vodič zapravo trebao narediti svima da se upute dolje, pravio se lud i nastavio se uspinjati. Netom prije četiri – gotovo dva sata poslije dogovorenog vremena kad se moraju početi vraćati – doseže najvišu točku svijeta. Preko radija kontaktira bazni logor i likujući priopćava kako su svi iz grupe „Mountain Madness“ dosegli vrh. „Ali Bože, što sam umoran“, zijevne Fischer, koji je cijeli dan bio slab i iznemogao.

Rob Hall se već nalazi na vrhu. Čeka svojeg člana Douga Hansena koji je na putu da prijeđe posljednju izbočinu na najvišem grebenu. Čak su i Makalu Gau i njegova dva šerpe dosegli vrh, ali se zbog kašnjenja brzo okreću i upućuju prema dolje.

Za to se vrijeme ostatak čopora u punom zamahu spušta do dalekog logora IV. Iscrpljeni do iznemoglosti spuštaju se puževim korakom u pojedinačnim malim grupama. Mnogima je ponestalo kisika, vrti im se i očajnički žele sići na Južni vrh, gdje su šerpe postavili skladište punih boca kisika. U pola četiri poslijepodne, dok dnevna svjetlost popušta, prvi alpinisti napuštaju Južni vrh s obnovljenim zalihama kisika. Sad već sipi iz neba, a kroz gusti pokrivač od oblaka gotovo je nemoguće razaznati gdje Mount Everest završava, a nebo počinje.

Na „Balkonu“ na 8 412 metara visine pred Mikea Grooma odjednom niotkud izlazi snijegom pokriven lik. To je jedan od vodiča Roba Halla. „Zdravo, Mike“, kaže čovjek za kojeg se, na Groomovo čuđenje, pokaže da je Beck Weathers. Otkad je prije par sati odustao od pokušaja dosezanja vrha zbog lošeg vida, strpljivo je čekao ostale i u međuvremenu postao gotovo slijep. Groomu odmah postaje jasno da je nemoguće da se Weathers sam uspije spustiti niz planinu. Odlučno uzima konop i s grčem u želucu počinje tegliti Weathersa prema dolje. Otprilike svaki deseti korak Weathers skreće s puta pa ga Groom mora hvatati konopom, zbog čega se brine da i sam ne padne.

Zalutali 300 metara od logora

Pri spuštanju je počela oluja. Dok tijekom večeri prvi alpinisti teturaju prema sigurnosti logora IV, oluja oko sedam sati iznenadno prerasta u orkan. Većina alpinista još se uvijek nalazi visoko na planini – zatvoreni u paklu mrklog mraka, guste magle i ledenog orkana.

U to se vrijeme jedna izmiješana grupa od jedanaest alpinista iz Hallove i Fischerove grupe približava logoru. Na rubu fizičkog sloma teturaju prema dolje uz vodstvo dvaju šerpa. Kristali leda žestoko udaraju po njihovim licima i ubadaju oči poput igala. Kako ne bi išli ravno u vjetar, šerpe skreću s puta i na kraju izgube orijentaciju. Alpinisti više od dva sata naslijepo lutaju okolo, smrtno iscrpljeni i promrznuli, ne znajući da se logor koji traže nalazi samo oko 300 metara od njih.

Tri najteže pogođene alpinistice u grupi, Japanka Yasuko Namba i Amerikanke Charlotte Fox i Sandy Pittman, ne mogu stajati na nogama i mora ih se nositi. Kao i ostali u grupi, zbunjene su i smušene zbog nedostatka kisika, a uz temperaturu nižu od 75 stupnjeva ispod nule smrzavaju se do srži.

Neal Beidelman pokušava držati lutajuću gomilu na okupu. Iz straha da će netko u sljepilu zakoračiti u provaliju naređuje alpinistima da se polako skupa pomaknu u zaklon jedne stijene. Sjedeći u nizu na ledu planinari se međusobno tapšaju kako bi se ugrijali, ali bez uspjeha.

Alpinisti nepomično leže na ledu

Alpinisti koji su se vratili u logor IV nasreću nisu svjesni tragedije koja se odvija samo nekoliko stotina metara iznad njih, ali među onih nekoliko u šatoru koji nisu kolabirali raste nemir iz sata u sat. Devetnaest se ljudi još nije vratilo, a Fischerov vodič Anatolij Bukrejev, koji se vratio prvi oko 17 sati, već je nekoliko puta bio vani u potrazi.

Tek u petnaest do jedan u noći čuje da se neki od njih približavaju logoru. Usprkos orkanu Beidelman i još trojica uspjeli su se snaći kroz snježni pakao te iako se kreću kao zombiji i jedva mogu govoriti, uspijevaju objasniti Bukrejevu gdje je ostatak grupe. On odmah odlazi, a kad ih s vremenom pronađe, ostane u šoku. Alpinisti nepomično leže na ledu, gotovo pokopani u snijegu. Čini se da su Beck Weathers i Yasuko Namba već mrtvi te Bukrejev shvaća da su ostali na dobrom putu da dožive istu sudbinu.

Dok idućeg jutra sviće, Mount Everest je preobražen. Nebo je vedro i vidljivost savršena, ali je u logoru IV nekoliko šatora zabrinjavajuće prazno. Za dvoje alpinista koji nedostaju nema sumnje. Tijekom noćne spasilačke akcije Bukrejev je bio prisiljen posložiti prioritete, a to nisu bili Weathers i Namba, koji su ostali na ledu jer je smatrao da se njihovi životi ne mogu spasiti. Scott Fischer, Rob Hall, Andy Harris, Doug Hansen i Makalu Gau su, međutim, nestali bez traga, no u petnaest do pet ujutro Rob Hall kontaktira bazni logor i govori da se nalazi na Južnom vrhu.

„Previše sam utrnuo da bih se mogao kretati“, priopćuje i gotovo nečujnim glasom govori da su Andy Harris i Doug Hansen obojica mrtvi.

Šerpa Lopsang ima loše vijesti o Scottu Fischeru i Makaluu Gauu. Večer prije šerpa je s obojicom sat vremena sjedio na snijegom prekrivenoj litici iznad Južnog sedla dok su pod snježnom olujom pokušavali skupiti snage za spuštanje. Oko 10 sati prijepodne dvije spasilačke ekipe odlaze iz logora IV kako bi spasili Halla, Fischera i Gauda. Dvojicu potonjih pronalaze na litici gdje ih je Lopsang ostavio, ali za Fischera pomoć dolazi prekasno. Jedva diše, oči su mu širom otvorene, ali ne vidi, a čeljust je stisnuta i ukočena kao u mrtvaca. Gau je, međutim, pri svijesti. Grčevito se drži na životu te se, nakon što je dobio topli čaj i kisik, može uz pomoć šerpa teturajući spustiti do logora IV.

Pokušaj spašavanja Roba Halla ne uspijeva. Na putu uzbrdo šerpe se nađu u burnoj oluji te su prisiljeni okrenuti se oko 200 metara ispod Južnog vrha. Međutim, kolege iz tima cijelog dana ustrajno pozivaju Halla da se pokuša sam spustiti. U 15.20 je bio toliko razdražen od uzastopnih poziva i preklinjanja da odbrusi:

„Da mislim da mogu sam zavezati čvorove na konopima sa svojim smrznutim rukama, sišao bih prije šest sati.“

Biće nalik mumiji tetura u logor

U 18.30 supruga Roba Halla pokušava preko satelitske veze iz Novog Zelanda saznati koliko je stanje loše. „Kako su ti stopala?“, pita ga oprezno. „Nisam skidao čizme da pogledam, ali vrlo je vjerojatno da imam malo ozeblina“, odgovara Hall. Prije nego što završi razgovor, zaželi supruzi laku noć riječima koje će biti njegove posljednje: „Lijepo spavaj, zlato moje. Obećaj mi da se nećeš previše brinuti.“

Dok se u logoru IV razmjera katastrofe za preživjele polako povećava, događa se čudo. Netom prije pet sati popodne kod šatora se pojavljuje biće ukočenog hoda nalik mumiji. S golom ozeblom rukom ispruženom ispred sebe poput ukočenog pozdrava prevali se u logor, gdje alpinisti mogu ustanoviti da izgleda da je Beck Weathers ustao iz mrtvih. Unatoč tome što je slijep na desno oko, a na lijevo jedva vidi, uspio se vratiti nakon što je više od dvanaest sati ležao na ledu bez svijesti.

Zapanjeni, ali nevjerojatno sretni kolege prate Weathersa u jedan šator, gdje ga poliježu u dvije vreće za spavanje pune toplih termofora. Izgleda užasno, s crno-plavim ozeblinama na većem dijelu lica. Puls je gotovo nemoguće osjetiti, ali za razliku od Roba Halla, Scotta Fischera, Douga Hansena, Andyja Harrisa i Yasuko Namba, on je na životu.

U utorak, 14. svibnja prijepodne, bazni su logori Mount Everesta pretvoreni u improviziranu kapelu za žalovanje. Uz tinjanje borovice i budističke molitvene pjesme šačica preživjelih drži govore za svoje pale kolege.

Beck Weathers i Makalu Gau dan su prije helikopterom odvezeni do Kathmandua kako bi se sanirale njihove ozeblina, a i većina je okupljenih sudionika ekspedicije također u jako lošem

stanju. Oči su im natečene, usne se ljušte, obrazi su crni od ozeblina, ruke i stopala umotani u zavoje, ali rane koje nanose najviše boli nevidljive su – one leže na duši.

[Slika] Hillary Step, dvanaest metara visoka litica točno ispod vrha, postaje usko grlo, gdje su alpinisti prisiljeni čekati u redu kako bi se popeli uz konop.

[Slika] Nevrijeme se vuče preko sjeverne strane Mount Everesta tijekom poslijepodneva 10. svibnja. Još nije došlo do vrha.

[Slika] Beck Weathers leži na ledu u nesvijesti više od dvanaest sati. Čudom preživljava s teškim ozeblinama.

TKO JE TKO?

Oni su bili zarobljeni na planini

Grupa „Adventure-Consultants“

1. Doug Hansen (poginuo)

46-godišnji poštanski zaposlenik iz Rentona u Washingtonu. Bio je iskusan alpinist-amater, ali je godinu prije, 1995., bio prisiljen okrenuti se samo 90 metara od vrha Mount Everesta zbog nedostatka vremena. Bio je razveden je i otac dvoje odrasle djece.

2. Andy Harris (poginuo)

31-godišnji novozelandski vodič. Bio je iskusan planinar i skijaški vodič. Osvojio je nekoliko vrhova na Himalaji, ali je u svibnju 1996. godine prvi put odmjerio snage s Mount Everestom. Njegovo tijelo nikad nije pronađeno.

3. Beck Weathers

49-godišnji patolog iz Dallasa u Texasu. Nakon katastrofe na Mount Everestu zbog ozeblina su mu amputirani desna podlaktica i pet prstiju lijeve ruke. Čak mu je i nos amputiran i rekonstruiran od tkiva s ušiju i s čela.

4. Rob Hall (poginuo)

35-godišnji novozelandski vođa ekspedicije i vlasnik uspješne tvrtke „Adventure Consultants“. Između 1990. i 1995. godine odveo je 39 alpinista do vrha Mount Everesta. Dva mjeseca nakon tragedije njegova je supruga Jan rodila djevojčicu.

5. Yasuko Namba (poginula)

47-godišnja voditeljica ljudskih resursa u „Federal Expressu“ u Tokiju. Prije svojeg prvog penjanja na Mount Everest u svibnju 1996. godine osvojila je šest od „Sedam vrhova“ – najviših planina na svakom od sedam kontinenata. Usprkos iskustvu ipak je bila prilično nesigurna alpinistica.

Grupa „Mountain Madness“

Scott Fischer (poginuo)

40-godišnji Amerikanac, osnivač grupe „Mountain Madness“. Popeo se na K2 i Mount Everest bez dodatnog kisika te je tijekom karijere preživio dva teška pada, od kojih jedan od 30 metara. Za sobom je ostavio suprugu i dvoje male djece.

Anatolij Bukrejev

38-godišnji ruski vodič bio je jedan od najspretnijih planinara na ekstremnim visinama na svijetu s 20 godina iskustva na Himalaji, uključujući dva planinarenja na Mount Everest bez kisika prije 1996. godine. Poginuo je godinu kasnije u snježnoj lavini na Annapurni.

Neil Beidleman

36-godišnji američki vodič, školovani zrakoplovni inženjer i iskusan planinar, koji se 1994. godine s Anatolijem Bukrejevim uspeo na 8462 metara visok Makalu u gotovo rekordnom vremenu – bez kisika i šerpa.

Makalu Gau

47-godišnji vođa tajvanske nacionalne ekspedicije na Mount Everest. U svojoj je zemlji poznat po tome što je osvojio sve svjetske vrhove. Zbog ozeblina su mu morali amputirati sve prste na rukama i nogama te nos.

Dan je uzeo još tri žrtve

Nevrijeme na Mount Everestu 10. svibnja 1996. godine koštalo je života i tri člana jedne indijske ekspedicije. Indijci su se pokušali popeti na planinu preko Sjeveroistočnog grebena – rutom na kojoj su George Mallory i Andrew Irvine izgubili život 1924. godine. Indijci se nikad nisu sreli s druge tri ekspedicije, ali su naišli na potpuno isti problem. Njihova zaleđena tijela pronađena su tjedan kasnije.

Jedan od 100 planinara pogine na Mount Everestu

Smrt vreba svakoga tko pokuša osvojiti najviši vrh svijeta. Godišnje to pokuša učiniti prosječno 300 alpinista, daleko od toga da se svi spuste živi. Planina je dosad koštala života otprilike 220 ljudi, među njima i petnaestoro tijekom „godine smrti“ 1996.

Prema statistici malo više od jednog od 100 penjača na Mount Everest pogine, na putu ili uz ili niz planinu. To pokazuje studija koju su napravili znanstvenici u, između ostalog, Općoj bolnici Massachusetts 2008. godine. Znanstvenici su skupili podatke iz razdoblja od 1921. do 2006. godine, u kojem je sveukupno 212 alpinista poginulo na Mount Everestu. Točno 1,3 posto onih koji su pokušali doseći vrh u tom razdoblju je poginulo. Prema istraživanju se većina smrtnih slučajeva događa u takozvanoj „zoni smrti“ iznad 8000 metara, gdje zrak sadrži samo jednu trećinu količine kisika na površini mora. Najčešći uzrok smrti je pad. Ukupno je 113 alpinista poginulo u padu, a 52 je umrlo od visinske bolesti i smrzavanja.

[Slika] Drugi penjači na Mount Everest digli su kamenje u spomen na one koji se nikad nisu vratili – ovdje Andyja Harrisa i Roba Halla.

3.2. Profesor Ragnar

Profesor Ragnar

– Oprostite što kasnimo, ali nismo mogli doći prije jer smo pomagali jednom slijepom stričeku da prijeđe ulicu!

– Tako je, pomagali smo jednom slijepom stričeku.

Smijuljenje u razredu. To su dva razredna vragolana – kasne na svaki sat.

– Koja je to ulica bila?

– Kungsgatan.

Vrpolje se i pokušavaju izgledati iskreno. Svi znaju da lažu. Razredu je zabavno!

– Lijepo od vas, dečki. Idite sjesti i izvadite knjige.

Stojim uz prozor i gledam van dok oni rješavaju zadatke za vježbanje. Teško mi je igrati ulogu koja mi je dodijeljena. Vrlo se dobro sjećam kako sam i sam sjedio tamo za klupom, pospan, tijekom tmurnih jesenskih dana.

U zbornici se traća kao i obično. O učenicima se naširoko razglaba bez takta. Ali u jednom kutu kod prozora sam sjedi mladi profesor, velik i snažan, djetinjeg, okruglog lica. To je Ragnar, iz Göteborga kao i ja, simpatičan i druželjubiv momak. Dajem mu znak da idemo jesti.

Kad smo poslije jela šetali do Björsellove elastičarnice po sitnoj kiši, iznio sam Ragnaru svoja stajališta o školi. Rekao sam da jako dobro razumijem učenike koji spavaju na satu i da me najviše brinu oni koji stalno drže ruku u zraku, sve bilježe i uče sve napamet. I da često instinktivno suosjećam s onima koji se prepiru i da mi je teško naljutiti se. Ragnar je to doživio isto tako:

– Svaki put umirem od smijeha kad izvode ludosti. Pa i sam se sjećam kako je to bilo!

Složio sam se s tim. Nešto nije u redu, suglasili smo se – kao da oni koji su sastavljali nastavni plan i program nisu razmišljali o tome da se radi o djeci. Potreba za igrom, čežnja za smijehom i šalom, koje su ležale i tinjale ispod površine i čekale svaku priliku da izbiju van: najjednostavnija, dječja natjecanja i kvizovi bili su prihvaćeni, ma bili su dočekani s entuzijazmom... Glup je, rekli smo, onaj koji doslovno prati nastavni plan i program i udžbenike.

– Obično si uzmem vremena da popričam s njima, a ponekad ponesem gitaru i pjevam – rekao je Ragnar. – Mnogo ih je jadnih, znaš, poneki su potpuno izmoreni od *gladi* za zajedništvom. Dolaze iz razorenih obitelji i svih mogućih sranja... Samo me strah da to ne radim prečesto, strah me da me ovdje u školi ne počnu smatrati nekom budalom, toga se nasmrt bojim.

Smirio sam ga u vezi s tim. Škola je bila puna budala, ali Ragnar nije bio jedna od njih. Išli smo uza stube do Björsellove terase. Planuo je:

– Ma sad bismo trebali biti u Parizu! Ovo bi trebao biti Dôme, e to bi valjalo.

Dakako! On stvarno voli Pariz. Vodio je jedan školski izlet u Pariz ovoga ljeta i često govori o tome. Tek što smo sjeli opet je u mislima bio u Parizu i govorio o mističnim diskotekovima u St-Germain-des-Présu, o kafićima gdje je normalno razgovarao s Arapima i crncima i s kim god, potpuno drugačije od švedske uštogljenosti, i o silnim hipijima koji sviraju gitaru i pjevaju po ulicama.

– Pričali smo s dva hipija s ogromnom kosom na bulevaru Montparnasse i u pijanom stanju ih pozvali ovamo u Trollhättan, znaš – samo se nadam da neće doći, to bi bila silna pomutnja. Posudio sam gitaru pa i tamo oderao jednu pjesmu. Bio je vraški dobar osjećaj stajati tamo na bulevaru i svirati i pjevati.

Popili smo kavu i nekoliko trenutaka sjedili zamišljeni.

– Ma trebalo bi to napraviti, – nastavio je – trebalo bi napraviti što i oni: uzeti gitaru na leđa i samo nestati... Pitam se što bi, dovraga, ovi ovdje rekli!

Veselo smo se nasmijali toj misli, obukli kapute i uputili se na nastavu. Bila je srijeda i obojica smo imali rupu u rasporedu od dva sata. Ubrzo je to postao običaj da srijedom u to vrijeme idemo na kavu i razgovaramo.

Bila je jesen kad je velika oluja opustošila zapadnu Švedsku. Pokosila je drveće staro dvjesto godina, otrgnula krovove kuća i slomila telegrafске stupove. Na naslovnica je stajalo: „Göteborg kao bombardiran!“ Da, vladala je neviđena pustoš u gradu poslije oluje. Bio je to posljednji tjedan u rujnu 1969. godine.

Živio sam u Göteborgu i svakog sam dana vlakom putovao do posla u Trollhättanu. Zbog uzastopnih nestanaka struje kasnio sam nekoliko jutara u nizu. Oluja je sa sobom donijela sol iz mora koja se taložila na električnim kablovima i tako ih onesposobljavala. Također se zadržavala na lišću drveća, koje se savilo i promijenilo boju tako da su šume zapadne Švedske bile sumoran prizor dugo nakon toga: ostaci slomljenih stabala i smežurano, crno-zeleno lišće.

Prvog sam dana oluje bio primoran ići kući putničkim autobusom pa sam stigao na Drottningtorget dva sata kasnije nego inače. Tamo je bilo crno kao noć, zbunjeni ljudi tumarali su okolo tražeći autobuse koji su trebali zamijeniti tramvaje, a auti su se vukli s upaljenim dugim svjetlima. No, nas koji smo živjeli u samom Göteborgu ipak je sreća najviše poslužila; naše su štete brzo popravljene, dok su oni koji su živjeli na selu tjedan dana bili bez vode i struje.

Ragnar je imao svoje stajalište o tome:

– Mi, ljudi – rekao mi je tijekom školskog odmora – sasvim smo bespomoćni u ovoj vražjoj zajednici! Potrebno je samo da malo zapuše i sve skupa propada. Prije nije bilo tako – tada su ljudi znali sami izgraditi kuću, sami su si nabavljali hranu i sami si šivali odjeću... Sada ovisimo o *stručnjacima* za sve. Jesi li pomislio na to da je sada svatko tko radi upoznat samo sa svojim malim djelićem slagalice? Ako se nešto dogodi, potpuno smo bespomoćni.

Unatoč svemu, oluja nas je nekako razveselila – bili smo oduševljeni što se dogodilo nešto što je razbilo rutinu. Ljudi su sklapali nova poznanstva u vlaku, tema za razgovor se sama nametala sa svima, pa i s učenicima kad su htjeli učiniti sate ležernijima... Ali nakon tjedan dana avantura je bila gotova. Ponovno je zavládala svakodnevnica.

Bila je jesen. Mračilo se.

Prisjećam se jednog Ragnarovog komentara:

– Možeš li si zamisliti išta besmislenije od toga da dođeš ovdje i robijaš u osnovnoj školi?

Te su riječi poprilično dobro sažele naše tadašnje osjećaje. Puno smo razgovarali o ljetu. Naravno da smo se zadržali na toplini i slobodi ljeta dok se jesen približavala. Ragnar je imao vikendicu na jednom malom otoku kod Orusta, i tamo se nalazio njegov raj. Shvatio sam da bi ostao tamo cijele godine da može.

– Znali smo pričati o tome, nas nekoliko, kad smo navečer sjedili tamo vani u vikendici, znaš, da bi se trebalo sad tamo skrasiti za stalno. Obraditi komadić zemljišta, nabaviti nekoliko životinja i pecati i živjeti jednostavno i u skladu s prirodom. Ali žene su se protivile tome –

ženske su veći materijalisti od muškaraca, fali im osjećaj za to, sve mjere u stvarima i novcima!... Vidim samo po svojoj staroj kad dođe tu i posjeti me u mom stanu. Jedino o čemu priča otkad dođe pa sve dok ne ode su stvari za koje misli da ih trebam nabaviti – „previše je prazno u kutu, tu bi trebao imati stolac, i tepih na podu, i tako je hladan taj zid, zašto ne kupiš neku sliku“ i u tom stilu – baš me briga za takve stvari.

Sjedili smo u Björsselovoj slastičarnici. Kišilo je, a mi smo još uvijek razmišljali o ljetu. Razgovarali smo o obali Bohusläna, o njezinoj osami, veličanstvenosti i ljepoti. No Ragnar je opet počeo o ženskama:

– Bio sam zaručen s jednom curom za koju sam mislio da dijeli moje ideje i osjećaj za to, i koju sam držao na pijedestalu, no pokazalo se da je to samo bio *stav* koji je odglumila, to je bilo nešto što je pokupila, nije bilo stvarno! Jedna druga je pak bila iz tog filma, jednako razmišljala, pristala je kao i obično, ali onda... Ma... Npr. kad bismo išli jedriti, trebalo bi nas biti *puno*, njoj je to bilo neka vrsta društvene igre: „Da odemo jedriti, samo nas dvoje, jesi lud?“ – Šta?!

Odmahnuo sam glavom. Ne, njegova ga zaručnica nije istinski razumjela. No sad je sat pokazao da moramo natrag svojim obavezama. Navukli smo kapute i krenuli.

Jednog popodneva nekoliko tjedana kasnije sjećam se da smo sjedili tamo i ponovno snuždeni miješali kavu u šalicama. Imali smo loš dan, bili smo primorani slušati predavanje jednog od izaslanika Nacionalnog odbora za obrazovanje. Ah, jezik, jezik Nacionalnog odbora za obrazovanje! Na neki način nam to nije strano jer svi smo jednom bili mali. Svi smo znali pokupiti čudne riječi kako bismo zadivili prijatelje, ili smo uzimali obične riječi i svečano objavljivali da u našoj ulici znače *nešto drugo*...

Nakon predavanja imali smo nesreću ući u diskusiju s nekim Karl-Gunnarom, mladim uspješnim profesorom s mozgom računovođe. Bio je inteligentan, kako se kaže, i imao je odgovor na sve. Upravo smo sjedili u Björsselovoj slastičarnici i pokušavali otresti nelagodu.

– Bio sam na otoku u nedjelju – počeo je Ragnar i nasmijao se sam sebi.

Namignuo sam u znak razumijevanja i čekao nastavak.

– Kvrugu, – rekao je i odmahnuo glavom – znaš kako je lijepo. Išao sam kopati tamo među drveće, znaš. Otpilio granu, sredio prozorsku dasku... Tumarao okolo u starim trapericama... tako je prokleta lijepo osloboditi se ove kulturalne *glazure*. Navečer uopće ne bi htio otići od tamo.

Iskoristio sam priliku da ubacim da je taj tzv. razvoj u stvari varka. I ne samo to: da je to „razvoj“ do smrti i da iza njega stoje potpuno drugi razlozi, a ne težnja za životom i srećom; da bi jedini razuman razvoj bio onaj koji vodi čovjeka natrag k poštovanju prirode i suradnji s njom.

– Čovjek je sasvim jednostavno izgubio identitet – konstatirao je Ragnar – i traga za njim poput štakora u kavezu. Trči okolo i njuška za izlazima, ali nailazi samo na plastiku, čelik i betonske zidove.

Sivilo oblačnog neba obasjavalo nas je kroz prozor.

Snuždeni smo miješali crnu kavu.

– Ma, udaljili smo se od prirode, to je krivi smjer – rekao je Ragnar. – Ne mogu to objasniti, ali tu je nešto pogrešno.

Moramo ići. Popili smo dokraja, izašli na stube i ostali stajati tamo gledajući niz ulicu, gdje je pokojni auto prolazio pored nas i tu i tamo koja kućanica odjevena u sivo teglila vrećice. Jedan

dečko projuri na mopedu. Bila je to mirna ulica. Pogledao sam na sat, morao sam ići kući. Ragnar je trebao pokupiti svoj auto kod mehaničara.

– Ma, taj prokleti auto! Kvrugu, što žalim što sam ga kupio!

Odmahnuo sam glavom. Krenuli smo niz stube.

– Ali kupio sam ga djelomično zbog stare, ona nije imale neke ozbiljnije veze, ako se tako kaže, otkad je tata umro. Mislila je da bi bilo baš super kad bih ja počeo zarađivati i kupio auto, pa bi mogla govoriti da je Ragnar sad kupio auto. Ali postaneš toliko proketo vezan za sve stvari koje si nabaviš. U početku je bilo zabavno, tada si misliš da je zabavno samo izaći i voziti se – stara i ja smo kružili okolo i gledali spomenike i sve živo... I dobro je kad ideš na obalu i možeš ga natrpati stvarima i samo zbrisati kamo hoćeš. Ali inače sad proketo žalim, znaš, što sam kupio taj auto.

Tako smo se rastali za taj dan, a ja sam otišao do stanice na uobičajeni vlak kući. Pred nama je bio dugačak radni dan. Petak, ako se dobro sjećam.

Često mi je bilo teško ujutro se pokrenuti kako spada. Došao sam tamo, miran, neraspoložen, jednako pospan kao i razred, i ostao nijemo sjediti za katedrom. Promatrao sam malo more bijelih lica koja su buljila u mene. Niti jedna bora na njihovoj mladoj koži, niti jedan ožiljak. Slatkast miris. Sabrao sam se i naredio im da tiho čitaju priču iz čitanki.

Bila je to napeta pripovijest o ratu i gutali su je, ipak im je bilo petnaest godina. Zatim sam naglas čitao svjedočanstvo iz sektora „Plaža Omaha“¹² za vrijeme invazije u Normandiji zato što bi trebali znati kakav je to rat uistinu bio. „Nema tu mjesta za junačenje“, objasnio sam, „i većina je vojnika zapravo topovsko meso.“ Slušali su nezainteresirano i zijevali. Pokoji su opčinjeno buljili u mene užarenih obraza. I sam sam dobio poriv da zijevam pa sam završio sat pet minuta ranije. U predsoblju zbornice susreo sam se s vlastitim pogledom u ogledalu. Vidio sam lice jednog mladog čovjeka, ali s podočnjacima i umornog i, pomislio sam, pomalo optužujućeg pogleda.

Jednom sam im dao da čitaju svjedočanstvo iz koncentracijskog logora. Nikada dotad nisam vidio razred da tako upija. Kad su ga progutali, tražili su još, oči su im se zasjajile. Sada nisu tako reagirali, što me na trenutak šokiralo – poslije toga sam se smijao sam sebi, što sam očekivao?

Neću govoriti o poteškoćama s disciplinom, bilo ih je manje nego što sam očekivao, ali s vremenom su istrošili moje snage. Najviše sam uspjeha imao s jednim sedmim razredom. Možda nisam bio vješt u predavanju tako mladim učenicima, imali su trinaest godina, ali sam pokušao učiniti sve ležernijim kroz šalu i simpatičnost. Nisam mogao odoljeti da ne promotrim podrobnije djevojčice u razredu: tek su se počele pretvarati u male žene, ali njihovo koketiranje je još bilo djetinje, njihov način kretanja imao je istu šarmantnu nespretnost kao i mačići... Moju pozornost već je prvog dana zaplijenila jedna lolita s konjskim repom i živahnim očima. Pokazalo se da je među sporijima u razredu. Ubrzo me još više očarala jedna druga ljepotica: Gun, ne samo slatka i vesela, već i inteligentna i mirna i nježna – ah, moglo se vidjeti kakva će biti, a osim toga je još uvijek imala dječji šarm... No moj zadatak nije bio sjediti, sanjati i filozofirati pa sam morao uložiti napor kako bih se koncentrirao na nastavu. Inače, neka je druga djevojčica iz tog razreda dotrčala do mene:

– Profesore, hoćemo li imati švedski idući sad? Tako je zabavno da to nije istina!

¹² engl. „Beach Omaha“, kodno ime za jedan od pet sektora u Normandiji gdje su se iskrcale savezničke snage u sklopu operacije Overlord.

Odmah mi je bilo drago i sumnjivo. Je li mislila to što je rekla? Je li se usudila šaliti sa mnom? Nikad se ne zna kad si nastavnik!

Ponekad sam znao sjediti i promatrati svoje učenike dok su rješavali neki pismeni zadatak i pokušavao pogoditi o čemu razmišljaju i za čime čeznu. Onaj tamo, razmišljao sam, nada se da će nogometno igralište biti suho tako da može udarati loptu popodne jer je na nogometnom igralištu on kralj. Onaj tamo vjerojatno razmišlja o svojem motoru jer vozi motokros svaki slobodni trenutak, to je napisao u jednom sastavku. Onda presjedi školske sate kao da je to zatvorska kazna, tako bezvoljno da neki profesori misle da je bolestan. Onoj tamo je glava puna ljubavnih romana. A plavuša koja sjedi i priča ispred nje vjerojatno razmišlja o svojem dečku. Ona će biti frizerka, pa misli da ne treba ništa učiti... Iz drugih sam lica mogao iščitati samo pospanost ili nezadovoljstvo, a kod nekih apsurdnu žarku želju da budu prvi gotovi sa zadatkom. Mnogi su bili nepodnošljivi kao učenici, ali čak su i najljeniji i najmrzovoljniji zračili onim djetinjim životnim veseljem koje dolazi uz njihovu dob, zbog kojeg sam im opraštao većinu toga.

Zadnji sat jednog petka, kad sam tako sjedio i razmišljao, u učionicu je umarširao ravnatelj. Bio je to krupan muškarac s gustim čupavim obrvama kojeg su se učenici nasmrt bojali. Smjesta su poletjeli u stajaći položaj kako su bili naučeni. Kratko mi je kimnuo i odmah počeo govoriti:

– Želio bih razgovarati s onim ili onima *koji su bacali papirnate ručnike na hodnik!*

Tišina. Pozorno je ostrim pogledom pregledavao preplašena lica.

– Imam svjedoke koji čekaju ispred vrata, tako da vam ne pada na pamet poreći to! Ali dat ću odgovornome priliku da se dobrovoljno prijavi. Neka dotični bude tako dobar da priđe!

Nitko se nije pomaknuo.

– Je li to bio Rune?

– Ne.

– Vasa?

– Ne.

– NE ČUJEM!

– Ne!

– Tako. Je li to bio Kent?

– Ne.

Opet tišina.

– Dakle, onda bismo mogli pozvati svjedoke da nam pokažu na jadnika...! Još uvijek nitko nije *dovoljno hrabar* da priđe? Žalosno. Neugodna situacija. Smatram je vrlo ozbiljnom.

Okrenuo se prema meni.

– U koliko sati završava nastava?

– U četiri i deset – odgovorio sam.

– Ovaj razred ostaje poslije škole! Nitko ne smije ići kući dok nismo sredili ovu stvar! Doviđenja!

I s tim je riječima izjurio van.

Jedan mladi profesor u kožnoj jakni stigao je do zbornice kad i ja.

– Dolaziš li na rukometni trening večeras? – pitao je jednog visokog, pjegavog kolegu. Da, kažem ja, kad ne bi bilo sporta da si daš oduška, bio bi u potpunosti frustriran...

Nakon toga je ušla jedna profesorica cvrkućući od sreće. Ispričala je kako je naišla na takvo nevjerojatno zanimanje od razreda koji ju je prije samo ignorirao. Pripisala je to novom pedagoškom pristupu, a ja sam to pripisao povoljnom tlaku zraka. Možda joj se nisam trebao rugati, ali njezina mi je mala pobjeda bila smiješna. Smiješna u smislu da su između učenika i profesora te učenika i učenika neprestano vladali neizrečeno neprijateljstvo i strah koji su se provlačili kroz sve što se događalo u učionici poput prigušenog akorda, ponekad jedva čujnog, a ponekad bolno glasnog.

Ali navika ih, kako kaže Beckett, sve prigušuje.

– Često sam razmišljao o tome da se preselim gore u Norrland – rekao sam Ragnar u kad smo dobili kavu u slastičarnici jedne srijede za vrijeme pauze. – Čovjek to ima u sebi, čežnju za velikim prostranstvima, osamom i tišinom. Ta me misao nikada ne napušta.

Ragnar se smiješio i na trenutak ostao sanjariti.

– Išao sam biciklom do Norrlanda jednom – počeo je – od Göteborga gore do južne Laponije. Ona cura o kojoj sam pričao, ona je živjela tamo gore. Išla je sa mnom dolje do Bohusläna, ali to baš i nije bilo uspješno, nismo imali novca i već smo se bili počeli udaljavati jedno od drugoga.

– Mora da je divno tako putovati kroz Švedsku – rekao sam. – I to biciklom!

– Sad se druži s jednim pjesnikom u Stockholmu, naravno! – viknuo je Ragnar. – Tako da netko drugi više ništa ne vrijedi. Razgovarao sam s njom telefonom poslije, znaš, i onda mi je ispričala to s tim dečkom. „Tko je kvragu to?“ kažem ja, i onda se proketo uvrijedila. „Zar ne čitaš BLM¹³?“ kaže ona. „PLM?“ kažem ja onda, samo da je provociram, „Proizvodi limarske manufakture?“ I ona mi je nadugo i naširoko objasnila što je ustvari BLM, da, moj Bože...

– Zamišljaš si da su cure odozgo jednostavnije, prirodnije i nekako izvorne – rekao sam.

– Ma vruga! To sam i ja mislio, znaš. I u početku je i bila takva – neiskvarena. Odmah sam se zaljubio i bilo je proketo lijepo prvog ljeta.

– Dok nije počela čitati BLM!

– Upravo tako, dok nije počela čitati BLM!

Nasmijali smo se, popili kavu i krenuli. Imali smo 10 minuta tako da smo trebali taman stići na zvono i izbjeći klepetanje u zbornici. Ragnar je smatrao da je tamošnji žargon suviše intelektualno snobovski. I sam sam primijetio da je većina profesora smatrala svoje učenike glupima. Čak su i učenike sa srednjim ocjenama držali blesavima, što me zabavljalo jer su i sami profesori vjerojatno jednom imali osrednje ocjene, inače ne bi išli rintati u osnovnu školu. Razgovarali smo o tome dok smo hodali.

– Strah me intelektualizma – rekao je Ragnar – isto kao što me strah njegove suprotnosti – svih tih sranja – ali mi se ne sviđa taj kulturni snobizam, ima nešto hladno u tome. Nikad ne dolaze u kontakt s toplinom u životu!

Dok smo se približavali školi, iz nekog sam razloga počeo pričati o tome kako sam jednom radio u umobolnici, o sumornoj atmosferi odjela za kronične bolesti i bezosjećajnosti njegovatelja. Tada je Ragnar ispričao kako je radio u bolnici Sahlgrenska, bio je vratar tamo, te smo usporedili svoja iskustva.

¹³ Bonniersov literarni magazin (sv. Bonniers Litterära Magasin) – tada značajan književni časopis izdavačke kuće Albert Bonniers koji se bavio kritikom i izdavanjem nove književnosti i poezije.

– Svi bi jednom trebali raditi u bolnici – ustanovio je. – Sjećam se da sam jednog jutra izašao iz bolnice nakon posla i otišao u park Slottsskogen. Sunce je sjalo, šetao sam tamo stazama, gledao drveće i mislio na što se dovraga ti žališ? Hodam tu – mogu hodati – i vidjeti – i kretati se kako god hoću, ne moram ležati tamo gore! Ma, mislio sam, nemaš se na što žaliti, moraš se sabrati, Ragnare, i biti zadovoljan s onim što imaš.

No bilo je vrijeme da se pozdravimo. Ja sam trebao nastaviti ravno kroz park do glavne zgrade, a on je skrenuo udesno prema učionici za geografiju.

– Danas će dobiti pismeni iz vrsta stijena – viknuo je za mnom. – Za kog vraga bi to trebali znati! Jadna djeca!

Mjesec listopad se vukao dalje. Bezvoljnost se širila razredom. Stvarnost ljeta zašla je za horizont, a zimski praznici još nisu bili na vidiku. Sjetio sam se živahnosti osunčane djece koju sam sreo prvi dan polugodišta. Četrnaest dana – ne više – bilo je dovoljno da se pretvore u iscrpljene jadnike umorne od škole. Sad sam i ja izgubio sposobnost da održavam dobro raspoloženje i čuo sam da se žale da je „učitelj bio mrzovoljan“. Čak sam i nad svojim najdražim razredom, sedmim, izgubio kontrolu. Pričali su i besposličarili – čak i najbolji učenici u razredu, čak i Gun i njezina kolegica iz klupe. Možda je to bilo tako zato što im nisam dao dovoljno smislene zadatke.

Međutim, imao sam osjećaj da su moji kolege imali isti problem, a Ragnar, koji je predavao geografiju i društvene predmete, smatrao je da bi bilo najugodnije kada ne bismo razgovarali o školi. Više je želio razgovarati o djetinjstvu, o toj jednostavnosti i veselju koje smo zauvijek izgubili.

– Sjećam se kad smo išli na otok za ljetne praznike. Kad smo stajali u taksi-brodu sa svom prtljagom – koji osjećaj! Motor koji polako krči i onda udaljenost od pristaništa koja raste... Ne može se opisati. Kroz luku, mimo brodogradilišta, i onda zavoj tamo kod Hisingena, i onda na sjever – i poslije više ni tračak grada... Jednako je gadno vratiti se natrag ujesen. Gotovo si na rubu plača kad se približavaš ulazu u luku i skreneš u to proketo grotlo – kvragu, osjećaš se kao da te netko silovao... da, razumiješ kako se ženske tada osjećaju...

Onda smo krenuli razgovarati o modernom Bohuslänu. Napomenuo sam da su novine taj dan objavile da će planirana OK rafinerija¹⁴ u Lysekilu vjerojatno postati stvarnost.

– Usred raja! I znaš što je tu *najgore*? – rekao je Ragnar ogorčeno i pokušao se našaliti. – Pa *najgore* je to što se smanjuje vrijednost kuća!

Umorno smo se nasmijali tome.

– Da, kvragu, ako unište Bohuslän... Samo fali da se golemi tanker nasuče tako da dobijemo naftu po cijeloj obali, od glave do pete. Što onda preostaje?

Sredinom studenog moj će rad na zamjeni biti gotov. Nije mi ostalo puno tjedana. Iduće me srijede Ragnar pozvao k sebi doma za veliki odmor. Pozvao me na pivo s riječima „sad ćemo pokazati da i mi znamo piti ovdje“, nikakva kava i kolači. Odveo me ravno do prozora:

– Vidiš ono asfaltirano igralište tamo? Uvijek je prazno.

Odveo me do drugog prozora koji je gledao na neočišćen komadić trave ispred jedne garaže:

– Ovdje se ne smiju igrati. Ali uvijek su ovdje. Znam stajati ovdje i gledati ih i vidim kako im je proketo *zabavno*. Osjećam se kao penzioner.

Natočio je još piva.

¹⁴ Danas Preemraff Lysekil, najveća naftna rafinerija u Skandinaviji. Prvotno je nazvana prema švedskom savezu konzumenata nafte, šved. Oljekonsumenternas förbund (OK).

– Imaš lijep stan – rekao sam.

– Nije zabavno raditi – rekao je – kad nemaš za što raditi. Ali treba i to osjetiti.

Zatim je skinuo gitaru sa zida i zasvirao američki narodni napjev pomiješan s pokojom pjesmom Everta Taubea. No začas smo morali krenuti.

– Ne stigneš se opustiti kako spada pod ovom pauzom, znaš – rekao je i odmahnuo glavom. – Prekratka je.

Odvezli smo se natrag do škole.

– Svaki put kad sjednem u auto dobijem želju samo voziti sve dok ima benzina i novca. Zbrisati niz kontinent ili kamo god proketo hoću...

I s tim smo skrenuli u školsko dvorište.

Sad sam ponovno imao bolji odnos sa svojim razredima. Kao da sam dobio novu snagu jer se kraj približava. Međutim, u dubini sam duše bio umoran, i pomalo razočaran.

Jednog sam jutra na glavnom kolodvoru u Göteborgu zamijetio jednu tamnokosu ženu u tridesetim godinama blijedih, napetih crta lica. Ušla je u isti vlak kao ja, vukući dvije velike putne torbe. Ubrzo ću je bolje upoznati jer je tijekom velikog odmora sjedila u zbornici i predstavila se kao gospođica Viveca Andersson: ona će me zamijeniti za tjedan dana. Godinu dana je bila na dopustu za usavršavanje i odmah sam vidio da nije sretna što ponovno počinje.

No dao sam joj informacije o udžbenicima i razredima te smo poslije škole zajedno išli do vlaka. Ali prvo smo išli na ručak. Odveo sam je na svoje uobičajeno mjesto, radnički kafić s kariranim stolnjacima i cvijećem na stolovima, visokim drvenim stolicama te muškarcima u radnom odijelu koji su jeli juhu od graška ili haringu i pili svijetlo pivo. Tamo sam se dobro osjećao i bilo mi je draže od mondenih pečenjarnica. Ali ona se nikako nije osjećala kao doma, jadnica:

– Povrh svega, ovo! – uzviknula je.

Pokušao sam je zabaviti smiješnim pričama kako bi zaboravila na okolinu.

Kavu smo uzeli u restoranu vlaka. Na tom bijelom svjetlu razotkrile su se tanke bore u kutovima njezinih očiju i usana. Ustvari je bila jako lijepa, ali su njezine crte lica bile napete. Pušila je, ponekad bi ispuhala nos i često uzdisala dok se zabrinuto smješkala sama sebi. Tijekom svojeg dopusta nije polagala ispite, ispričala je, nego iskorištavala što više slobodnog vremena.

– Takav se raj vjerojatno nikad više ne doživi – rekla je.

Ne, vjerojatno ne. Sada je ponovno bila postavljena na svoje staro mjesto i nastavila gdje je stala, jednu godinu starija.

– Opazila sam da jedan od mojih učenika živi u istom ulazu kao ja – povjerila mi se s izrazom nelagode na licu.

(To je nešto što sam već prije primijetio: da je profesorima i učenicima jednako neugodno kad se sretnu u gradu. Ako možeš, pobjegneš na drugu stranu ulice.)

– Nije to baš posao iz snova – rekla je Viveca.

Ne. Tu je bila u pravu. A ipak bi to mogao biti. Ali nešto je bilo naopako – „nešto je tu pogrešno, to je krivi smjer“, kako bi Ragnar rekao.

Moja je nasljednica ipak bilaiskusna profesorica koja će zasigurno obavljati svoj posao bolje nego što sam to ja radio. Posljednjeg sam se dana ujutro našao s njom i predao joj papire koji

su joj trebali. Imala je podočnjake i zaudarala je po duhanu nakon što je probdjela pola noći pijući viski sa zamjenicom ravnatelja, starom prijateljicom.

– Sjedile smo i pričale do četiri ujutro – objasnila je i znakovito odmahнула glavom.

Ponudila me čokoladom. Pozdravili smo se, sutra ona preuzima. Poželio sam joj sreću. Tako sam otišao na prvi sat toga dana.

Tog prijepodneva su bili lagani sati; sve sam ih završio s čitanjem neke zabavne pripovijesti i zahvalom učenicima za proteklo vrijeme.

– Sutra dobivate profesoricu Andersson.

– Ah, fuj, neku babetinu! – uzviknuli su tada – Profesor može ostati!

Ta se reakcija lako mogla objasniti izrekom „bolje poznato zlo nego nepoznato dobro“, što mi je ipak laskalo.

Sad ću pričati o svojem posljednjem satu sa sedmim razredom. Pomno sam se pripremio jer sam znao da će me ravnatelj doći slušati taj sat: formalnost kako bi mogao napisati izvještaj o radu i ocijeniti me.

– Otvorite knjige!

Počeo sam s lekcijom i osobito sam pazio na mir u učionici. Išlo je dobro, bili su marljivi. Onda se čulo kucanje na vratima i ravnatelj je stupio unutra. Djeca su ustala i naklonila se, ponovno sjela, ukočena i nervozna. Nekoliko pitanja, samo su se najbolji usudili dići ruku. Iznenada sam dobio pogrešan odgovor. Ponovio sam pitanje, ponovno pogrešno. Još jednom, isti pogrešan odgovor. Okrenuo sam se najboljima u razredu – ali Gun i njezina kolegica su nesigurnih, uplašanih lica ponovile netočan odgovor. Sablasna atmosfera. Naposljetku se misterij razotkrio: naši su udžbenici imali različite godine izdavanja, a u posljednjem su izdanju bile napravljene manje promjene! Nervozni smijeh... Ravnatelj se nasmijao. On i ja smo šetali okolo i pomagali im riješiti pismene zadatke za vježbu. Zatim se zahvalio i otišao.

Razred je ispustio glasan uzdah olakšanja. Smijeh...

– Dobro ste to obavili – rekao sam.

– Budući da nam je ovo zadnji put, možete zatvoriti knjige pa ću vam pročitati jednu pripovijetku.

Zaprepaštenje! Zadnji put! Na to su bili zaboravili.

Pročitao sam nekoliko priča Tagea Danielssona i Lassea O'Månssona, koje su im bile zabavne. I meni je bilo zabavno. Onda je zvonilo i zatvorio sam knjigu.

– Da, sad se više nećemo viđati – rekao sam. – Hvala za sve ovo vrijeme!

U tom su trenutku Gunine usne počele drhtati te je stavila ruke na svoje slatko lice i briznula u plač. Njezina ju je kolegica odmah zagrlila i ispratila van. Zbunjeno sam se pozdravio s drugima i ostao stajati u praznoj učionici s osjećajem kao da sam dobio udarac u pleksus. Polako sam išao prema zbornici. Sunčeve su zrake prodirale kroz prašnjave prozore, bio je to lijep dan mjeseca studenog. Sad sam imao veliki odmor, a Ragnar je već sjedio i čekao jer je bila srijeda.

– Hoćemo li se odvesti nekamo? – pitao je.

– Da, – odgovorio sam – idemo se odvesti do Vänersborga. Želim vidjeti grad Birgera Sjöberga¹⁵.

¹⁵ Birger Sjöberg, švedski pjesnik, spisatelj, tekstopisac i novinar.

Putem je Ragnar pokazivao arheološke ostatke i spomenike i govorio o povijesti područja. Tamo i tamo je običavao voditi svoje razrede na izlet, pričao je, „kad proljeće dođe i teško je sjediti u zatvorenom prostoru“. Išli smo relativno brzo i ubrzo skrenuli u Vänern koji je danas bio miran i blistav pod plavim nebom. Išli smo preko sunčanog trga i nastavili jednom malom živahnim ulicom s trgovinama i slastičarnicama, dalje kroz četvrt obiteljskih kuća i ušli u jednu slijepu ulicu. Tamo smo izašli i spustili se do obale Vänerna.

Tanke sante leda već su plutale na vodi. Na horizontu je plaža slobodno lebdjela u zraku – optička varka. Na nebu ptica grabežljivica. Hodali smo oko rta stazom zvanom Fridina staza i stali na vrhu rta i uživali u pogledu na sivo-plavo jezero. Lagano je puhalo.

Kad smo odlazili, Ragnar mi se povjerio:

– Ovdje sam jednom išao s jednom curom. Imali smo šesnaest godina i ona je bila prva s kojom sam hodao. Sanjarili smo i radili planove za budućnost – mislili da će sve biti proketo dobro... Ma vraga!

Odvezli smo se natrag do grada, zaustavili se da bacimo pogled na rodnu kuću Birgera Sjöberga, kuću na uglu od tamne cigle, nakratko se ušuljali u samoposlužni restoran i ručali. Razmijenili smo adrese, ulili u sebe šalicu kave i ponovno se uputili prema Trollhättanu. Sada smo prolazili pokraj elektrane u Vargönu koja je rigala crni dim na prirodu. Neposredno pored nje sam jednom bio na vojnoj vježbi. Cijelu noć smo od Göteborga do Vargöna neprestano vozili kamione s pontonima jednoj satniji koja je glumila inženjersku tvrtku koja je trebala izgraditi most. Onda smo sve skupa ponovno prevozili natrag, bili 48 sati bez sna na tabletama s kofeinom... Ah, vojska!

– Ma, – rekao je Ragnar sam za sebe – trebalo bi sad nastaviti voziti, putovati niz kontinent, voziti dok god ne potrošimo plaću i onda početi raditi. Zaposliti se na nekom brodogradilištu dolje u južnoj Španjolskoj – „Koliko dugo ste radili na brodogradilištu dosad?“ – „Deset godina“ – kažeš. Razotkriju te nakon pet minuta. „Koja znanja imate?“ – „Znanost o društvu i geografiju.“ – „Ne, od toga nemamo koristi. Zar ne znate ništa korisno?“ U stvari ništa drugo nisi naučio, znanost o društvu i geografija, to je sve. Ne izrađivati stolariju, ne zidati...

Bili smo u Trollhättanu. Grad je izgledao prijateljski i lijepo, ovoga puta. Jedna skupina veselih školaraca vozila je bicikl ispred auta.

– Sad se i tu moram boriti s njima – promrmljao je Ragnar.

Ali u idućem je trenutku promijenio ton.

– Ma, odabereš ovaj posao jer voliš djecu, tako da ne smiješ kukati.

Ne, pogotovo se na ovakav dan ne bismo trebali žaliti. Izašli smo iz auta, protegnuli se i duboko udahnuli.

Sad smo se trebali rastati. Ragnar je zabrinuto odmahnuo glavom:

– Ispričavam se ako je sve ovo o čemu sam pričao bilo malo kaotično i nesuvislo, ali i sam sam jesenas bio malo kaotičan, znaš.

– Bilo je super imati nekoga s kim sam mogao pričati – rekao sam. – Svakako me možeš doći posjetiti u Parizu na proljeće.

– Ne, nemam para za ići u inozemstvo sad. Ali ti bi mogao doći na otok na ljeto, pa bismo mogli napraviti krug brodom i tako, malo izaći van.

– To moramo napraviti.

– Onda možemo uzeti brod i ići loviti bakalar i tako...

Rukovali smo se i onda je on otišao svojim učenicima geografije, a ja sam otišao na svoje zadnje sate te jeseni. Čekao me razred za koji sam znao da neće biti tužan što prestajem raditi.

Ne mogu te svi voljeti. Ali to ni ne želiš – želiš da te voli jedan ili nekoliko, zar ne? O tome sam razmišljao kada je zvonilo. To je bio posljednji lijepi jesenski dan koji smo imali te godine, vedro nebo i svjež vjetar tipičan za studeni, koji je njihao osunčane, uvenule krošnje drveća.

4. ÖVERSÄTTNINGAR AV KROATISKA TEXTER

4.1. Novalja

Novalja

Staden Novalja med orterna Metajna, Zubovići, Kustići, Vidalići, Caska, Gajac, Stara Novalja, Potočnica, Jakišnica och Lun är en kommun, som enligt den befintliga territoriella uppdelningen utgör en del av det nionde länet Lika-Senj. När det gäller läget inom länet är kommunen Novalja dess enda del som ligger på en ö. Inom stadens område, på en yta av 93,36 km², bor cirka 3500 invånare.

Novalja är ett turistiskt centrum och en central hamn på ön Pag och i Lika-Senjs län, öppen mot alla kompassens riktningar. Ett vackert landskap, där vackra och vidsträckta sandstränder i Novaljas omgivning är speciellt framträdande, det behagliga medelhavsklimatet, det rika kultur-historiska arvet, allehanda kulturella, konstnärliga, nöjes-, idrotts- och rekreationserbjudanden, det inhemska köket samt ypperliga förbindelser med fastlandet och de närliggande öarna under sommaren gör Novalja till en mycket lockande och eftersökt semesterdestination.

Det finns många fornfynd och lämningar som talar om en tusenårig historia och de stormiga tider som Novalja genomgått. Bland dessa utmärker sig genom sin egenart den antika romerska akvedukten från det första århundradet, den enda anläggningen av denna sort inom den kroatiska delen av den adriatiska kusten.

Novalja har upplevt en intensiv utveckling under de senaste 50 åren tack vare turismen som har förändrat livsstilen i sin helhet och öppnat breda utvecklingsmöjligheter.

Genom en ständig utveckling av infrastrukturen och det kommunala systemet tillförsäkras ytterligare utvecklingsmöjligheter, vilket bidrar till ökningen av den totala livskvaliteten i stadens område. När det gäller turismen utnyttjar Novalja alla fördelar av sitt geografiska läge, trafikförbindelserna och naturens attraktiva rikedomar så att staden genom dessa kan erbjuda turistattraktioner av hög kvalitet. För sin semester i Novalja kan turister välja förläggning i modernt inredda rum och våningar i privata hus, hotell eller i en av de största och vackraste campingplatserna på den adriatiska kusten – campingplatsen Straško. Ett intressant och givande turistiskt erbjudande kommer att göra vistelsen i Novalja till en fin upplevelse som stannar i minnet länge.

Lika-Senjs län

Genom sin natur är Lika-Senjs län bland de vackraste länen i Republiken Kroatien. Det utgör en särdeles samstämd syntes av högsätter, berg och kustområden, olika klimatzoner, allehanda slag av växt- och djurliv, kulturella, historiska, etnografiska och traditionella inslag och dylikt.

Det som gör detta område särskilt attraktivt är naturparken och en av världens biosfärreservat Velebit med sina två nationalparker – Norra Velebit (Sjeverni Velebit) och Paklenica, den världsberömda nationalparken Plitvicesjöarna (Plitvička jezera), Gackas dalgång samt länets kustområde.

Lika-Senjs län är det till ytan största länet i Kroatien, men har samtidigt det lägsta invånarantalet och den ekonomiska utvecklingen hör till de svagaste. Bygget av motorvägen Zagreb – Split som till stor del passerar genom länet har bidragit till en snabbare och starkare ekonomisk utveckling och ett ökande invånarantal. Därmed utnyttjas länets ypperliga geografiska läge och trafikförbindelserna inom Kroatien på bästa sätt. Länets förvaltningscentrum är Gospić.

Den antika akvedukten

Den antika akvedukten i Novalja utgör det mest betydelsefulla arkeologiska arvet av ön Pag. Det handlar om en underjordisk kanal – en tunnel, som är byggd i det första århundradet av vår era under Romerska imperiet. Den användes för att tillföra vatten från källan i närliggande Novaljsko polje.

„Talijanova buža“

Därför att akvedukten byggdes under tiden då Romerska imperiet härskade över dessa områden, kallar lokala invånare den ”Talijanova buža“, som kan översättas som ”Italienarens lucka”.

”Talijanova buža“ är en tunnel i sin helhet mejslad i obruten sten. Idag är den bevarad i längd av 1042 m. Dess medelbredd lyder kring 60 cm. Dess längd varierar från 120 cm till 220 cm och till stor del av tunnel lyder den kring 170 till 180 cm.

Om akveduktens funktion under tiden den byggdes vet man idag väldigt lite. Enligt de funna arkeologiska lämningarna kan man anta att Novalja var en viktig hamn på vägen från södra adriatiska kusten till den forna staden Aquileia (i närheten av dagens Trieste) i början av vår era.

Under tiden då sjöfarten gick på vind möjliggjorde de naturliga vikarna ett säkert uppehåll, ibland även på flera dagar eller veckor, tills vinden blev gynnsam.

Just tack vare sitt läge och sin möjlighet för en trygg sjöfart mot Istrien ökar nuvarande Novaljas hamn i betydelse under romerska tiden och blir ett oundvikligt läge på adriatiska farleden som ledde från östra Medelhavet till nordlig Italien. Intill hamnen formas en ort som får latinska namnet *navalis* respektive *navalia*, som i översättningen betyder läge, hamn, och efter detta skulle Novalja sedan få sitt namn.

På 400- och 500-talen anläggs i Novalja tre stora kyrkor på olika platser i hamnen. Med hänsyn till att det inte fanns något tempel på orten förr i tiden och att det inte heller hittades något forum runt vilken ortens samlingspunkt skulle formeras, kan man dra slutsatsen att

kyrkorna användes inte bara av invånare av Novalja och närliggande orter utan också av sjömän och passagerare som befann sig i Novalja väntande på resans fortsättning.

En sådan ort och hamn behövde vatten. Därför har den där imponerande anläggningen byggts.

Tunnelns bygge

Akvedukten har nio öppningar ovan jord (ventilationshåll) som byggdes för att genomborra tunneln. Nämligen, efter att byggmästarna märkte en linje på ytan, fördjupade de nio vertikala öppningar. Beroende av terrängens konfiguration är öppningarna höga från 5 till 44 meter, som är höjden av den sjunde öppningen. Alla öppningarna har en rektangulär form utom en (den tredje) som är cirkelformad, och på deras väggar kan man även idag se springor för fottoppar avsedda för att gå in eller ut ur den underjordiska kanalen.

Efter att linjen och öppningsfickorna hade markerats på ytan, började tunnelgrävning. Först grävdes vertikala öppningar som ledde till det önskade djupet på den tillkommande linjen och sedan grävdes det åt två håll. Vid tunnelgrävningen tog man också hand om sänkning av hela linjen (runt halv meter på hela linjens längd) så att vatten kunde själv rinna till.

Även idag är märken av tunnelgrävningen synbara på bergväggar och enligt dessa märkenas håll kan vi lokalisera punkten där tunnelgrävarna fogades. Bara på en punkt (mellan sjätte och sjunde öppningen) förekom ett grövre misslyckande mellan grävarna, medan alla andra fogarna är ganska precisa.

Under tunnelns bygge stötte byggarna på mindre bergsskrevor och mindre grottor. På dessa platser underbyggdes tunneln med kallmur, tegel och murbruk. På teglen kan man tydligt se tillverkarens stämpel – AFAESONIA. Det antas att det rör sig om Aulus Faesonius som under denna tid (000-talet) hade ett tegelbruk.

Byggarna har alltså grävt en tunnel som har liten nedgång över hela längden i obrutet berg utan de moderna instrumenten som vi känner idag.

Återupptäckt

Akvedukten hade spårlöst försvunnit med tiden. Det berättas att ett barn föll i den under den första hälften av 1800-talet och då Ortsbefolkningen drog honom ut, upptäckte de en imponerande kanal under jorden. Den första forskaren av akvedukten var Novaljas kyrkoherde don Ante Bonefačić, som skrev om denna anläggning i församlingens krönika från 1910.

I början av 1900-talet satte österrikisk-ungerska styret tunneln till användning. Rör var ställda längs hela tunneln. Vid åttonde öppningen byggdes en cistern till vilken kom vatten från källan Škopalj med hjälp av pumpar som drevs av väderkvarn, och gick vidare från pumpen genom rören till tunneln och äntligen till Novalja. Emellertid hade vindkasterna snart störtat väderkvarnen och akvedukten lämnades igen. Den samma arbetsmetoden med hjälp av väderkvarnar förnyades av italienska styret 1918, med den var också kortlivad.

Ett försök till att leverera vatten från Škopalj till Novalja hände 1929 när pumparna drevs av en oljemotor istället för väderkvarnar. Denna metod var också kortlivad.

För sista gången togs akvedukten i drift 1947 när väderkvarnen och motorn ersattes av en elektrisk pump.

På 1980-talet forskade läraren Bruno Puharić anläggningen och på hans initiativ blev den besökt av flera speleologiska expeditioner.

På 1990-talet arbetade professorn Nikola Crnković på anläggningen. Han har funnit nionde öppningen och upptäckt att akvedukten grenar sig i två riktningar: mot Kolan och mot Novaljsko polje.

En turistisk attraktion

Idag är ”Talijanova buža” en turistisk attraktion. På tunnelns ingång vid Novaljas sida byggdes ”Stadsmuseet” och i dess källare finns en välskött entré till den där unika arkeologiska fyndplatsen.

Akvedukten är framkomlig i sin hela längd tills åttonde öppningen, där det finns en liten fördämning som hejdar vatten så att den inte rinner vidare. Från åttonde öppningen till ändan är tunneln fylld med vatten i höjden av cirka en meter.

Novaljas stränder

Det finns inte många platser som kan berömmas med undersköna naturliga stränder i sin hitre närhet såsom Novalja kan. Utgår man från Novalja norrut eller söderut, österut eller västerut, kommer man till en av dessa enastående vackra stränder som kommer att ge en ett fullständigt välbehag. Stränderna är väldigt vidsträckta, består av sand och småsten, med klart hav samt de förträffliga tillgången och ingången till havet och därför är de särskilt lämpade för familjer med barn. De ligger på avstånd av en till tre meter från Novalja och formar en sorts ring runt den. Man kan komma fram till alla stränderna med bilen och de alla har välskötta parkeringar.

CASKA

Den befinner sig öster om Novalja, på ställen av en forn romersk stad som enligt legenden förstördes och sjönk under jordbävningen på 300-talet, och dess lämningar kan man hitta i den omedelbara närheten av stranden och på havsbotten. Ingången till havet är företrädesvis sandig. Havsbotten går ned väldigt brant, vilket gör stranden synnerligen djup. Det finns en restaurang och några rekreationserbjudanden på stranden.

ZRČE

Stranden Zrće befinner sig sydost om Novalja och den är en annan historia. Den är den vackraste och mest attraktiva Novaljas strand. Dess kustområde är en vidsträckt yta med småsten som kan rymma flera tusen badare under säsongens rusningstid. På ingången till havet finns småsten och på grund av havsbottnens branta nedgång är stranden synnerligen djup. På stranden kan man använda olika idrotts-, rekreations- och nöjesfaciliteter samt besöka prima restauranger. Flera attraktiva klubbar ger möjlighet för underhållningen dag in och dag ut, särskilt för de unga, vilket har gjort stranden världsberömd under senaste åren.

I en av aktioner av Kroatiska turistrådet och medier som kallas ”Plavi cvijet” har stranden Zrće proklamerats som den vackraste och mest välskötta stranden på den adriatiska kusten. Med sina utomordentliga naturliga egenskaper, utrustningen och faciliteterna uppfyller stranden Zrće de stränga kriterierna av Stiftelsen för miljöutbildning i Europa och sedan år 2003 har den Blå Flagg.

Stranden ligger på avstånd av två kilometer från Novalja, förfogar över en stor välskött parkering och under turistsäsongen är den förbunden med Novalja genom stadens kollektivtrafik.

STRAŠKO

Stranden Straško, jämte campingplatsen med samma namn, befinner sig söder om Novalja i en bred vik vänd åt öppet hav. Den är 1,5 km lång, och efter ett kort stenigt ingång till havet kommer man till den sandiga botten. Intill kusten ligger en av de största och naturligt vackraste campingplatserna på adriatiska kusten, med textil och nudistisk del, restauranger, nöjes-, idrotts- och rekreationserbjudande, olika kurser, lekplatser osv. Hela området är täckt

av skog, vilket ger lokaliteten en speciell tjusning. Sedan sommaren 2004 har stranden Blå Flagg.

PLANJKA – TRINČEL

Stranden ligger norr om Novalja, intill sydöstra kusten av Stara Novaljas vik. Den är täckt av fin sand och den är varm och grund och förträffligt välskött. Den förfogar över restauranger och olika rekreationsfaciliteter. Därför att stranden är förträffligt välskött och har bra villkor, bär den Blå Flagg sedan sommaren 2004. I aktioner av Kroatiska turistrådet och Kroatiska ekonomikammare samt medier som kallas "Plavi cvijet" och "Turistički cvijet" var stranden vinnare av två erkännanden – för den vackraste och den mest välskötta stranden på adriatiska kusten.

LOKUNJE

Den är Novaljas stadsstrand belägen intill södra kanten av Novaljas vik. Den har småsten, är grund och varm, med grönt bälte som gör den gemytlig för att koppla av och friska upp under heta sommardagar.

BABE

Stranden ligger i en grund vik väster om Novalja. Den är den grundaste och varmaste bland Novaljas stränder, med fin sand och ett smalt kustbälte. Under de senaste åren blev stranden berikad med en restaurang och rekreationsfaciliteter.

RUČICA

Stranden ligger på avstånd av en kilometer från Metajna och man kan komma fram till den med båt eller bil. Stranden är en kombination av småsten och sand utan naturlig skugga och den har få restauranger.

JADRA

Stranden är belägen i närheten av Stara Novalja. På några ställen är den täckt av fina småstenar och ingången till havet är gradvis, medan på andra ställen är den klippig så att man direkt går in i det djupa havet.

MATA

Den tysta viken Mata som ligger i närheten av Lun har hemliga stränder och små vikar omgivna av hundraåriga olivträden. Stränderna är bitvis täckta av fin sten och på några ställen är de belagda eller gjorda av sten. I viken finns det inga ytterligare faciliteter.

4.2. Världens undergång 2012 kommer inte att hända

EN DÅLIG ASTRONOMI

VÄRLDENS UNDERGÅNG 2012 KOMMER INTE ATT HÄNDA

fil.dr. Dario Hrupec

Allmänhetens oro för den förmenta domedagen i december 2012 växer. Det som också växer är intäkterna för dem som nyttjar människans rädsla för världens snara undergång. Man säljer böcker, filmer och även överlevnadsutrustningar. Den största nätbokhandeln, Amazon.com, erbjuder hundratal titlar över detta ämne. Vi bor också i ett av de länder där det lyckligtvis finns yttrandefrihet. Det innefattar dessutom också friheten att ljuga. Men man kan igenkänna lögnen med lite god vilja och lite sunt förnuft. Slutet av år 2012 kommer bara att vara slutet av år 2012. Och början av år 2013. Det kommer inte att vara slutet av världen, varken på grund av en kollision med den påstådda planeten Nibiru eller på grund av avslutningen av en av Mayakalenderns cykler.

Nibiru – planeten som inte finns

Man började avisera världens undergång 2012 för mer än tre årtionden sedan med påståenden om att planeten Nibiru, som påstås ha uppfunnits av sumererna, närmar sig jorden. Berättelsen lanserades av Zecharia Sitchin, en skribent som (såsom hans snöpliga föregångare Immanuel Velikovsky och Erich von Däniken) förespråkade naiva teorier om forna astronauter som besökte jorden och influerade gamla civilisationer. Sitchin, som dog i oktober 2010 vid nittio års ålder, berättade om den enorma planeten Nibiru i flera av sina böcker (antagligen är *Den tolfte planeten* den mest kända av dem). Detta objekt påstås komma nära solen vart 3600 år och är ansvarigt för viktiga omvälvningar i jordens historia, och som höjdpunkt: ”på den bor gudarna som har skapat människan på jorden genom gentekniken”. Begreppet Nibiru fanns i den babyloniska astronomin, men syftade inte på planeten utan på den punkt på ekliptikan som motsvarar sommarsolståndet.

Sumererna var utan tvivel ett folk med en hög kulturnivå för sin tid. De bodde i södra Mesopotamien (där dagens Irak ligger) från omkring 4000-talet till 2000-talet före vår tideräkning. Man tillskriver dem uppfinningen av kilskriften och det namnkunniga Gilgamesheposet. Däremot var deras astronomivetenskap väldigt anspråkslös. De antecknade himlakroppars positioner, i första hand månens, solens och synliga planeters, för att bestämma datum för sådd och av religiösa anledningar. Om sumererna med blotta ögat hade kunnat se ett objekt med en excentrisk bana som passerar solen vart 3600 år, skulle vi också för längesedan ha uppfunnit det med nutida teknologin.

Fastän det var Sitchin som först lanserade berättelsen om planeten Nibiru, förnekade han senare sin koppling till aviseringen av den kommande apokalypsen. Då övertogs spelet av Nancy Lieder, ett självutnämnt medium, som påstår att hon kommunicerar telepatiskt med utomjordingar. Lieder tillkännagav 1995 att utomjordingarna från stjärnan Zeta Reticuli sände meddelanden till hela mänskligheten genom henne, den enda utvalda, om att jorden var hotad av en snar kollision med planeten Nibiru. Kollisionen var aviserad till maj 2003. Emellertid hände då naturligtvis ingenting, och då flyttade Lieder världens undergång till december 2012.

Förresten är metoden att flytta fram datum när aviserade händelse inte inträffar vanlig bland alla katastrofprofeter. Zeta Reticuli, som egentligen är ett binärt stjärnsystem som liknar solen, ligger på cirka 39 ljusårs avstånd från jorden.

Det är intressant att det egentligen inte finns några faktiska händelser som stödjer påståendena i fall av bedrägeri i samband med Nibiru. Allt härrörde endast från Zecharia Sitchins fiktion och Nancy Lieders osammanhängande utsagor, vilket är ganska ovanligt för pseudovetenskapliga teorier. Ett mycket mer typiskt exempel är förslagsvis berättelsen om ett ufo med utomjordningars som kraschade i Roswell, som stöds av ett faktum – krasch av amerikanska militärballongen med utrustningen för att övervaka rysk nukleär verksamhet.

Mayakalendern

Den påhittade apokalypsen 2012 fick särskild uppmärksamhet när talrika konspirationsteoretiker förknippade berättelsen om Nibiru med Mayakalendern som ”slutar” den 21 december 2012 på sina webbsidor. Nämligen slutar en av dess cykler den där dagen. Och efter detta? Inget speciellt, en ny cykel börjar. Mayafolket firade avslutning av en och början av en annan cykel lika som vi firar nyår i dag. En lite större vikt fäster vi vid övergången till en större cykel, ett sekelskifte, eller ännu större vid ett millennieskifte (som hände vid midnatt den 31 december 2000).

Till skillnad mot vårt talsystem som grundar sig på basen 10, grundade sig mayafolkets talsystem på basen 20. Det finns ingenting mystiskt där. Det är enkelt en fråga om val, vilket vet varje matematiker och informatiker som känner talsystem med olika baser. Nu, mayafolkets dygn hette k'in, och 20 k'in motsvarade 1 winal (det är ungefär vår månad). Därefter var 18 winal en tun (som är nära vårt år) och 20 tun en k'atun (som är någon motsvarighet till århundrade). Äntligen var 20 k'atun en b'ak'tun (någon motsvarighet till årtusende).

Mayafolkets datum har notationen ”b'ak'tun.k'atun.tun.winal.k'in”. Kalenderns början är ”0.0.0.0.0” och den är bara en dag mayafolket valde, precis som början av vår moderna kalender blev valt. Början är en fråga om samförstånd. Om man vet detta, vet man att varje ”runt” datum bara är vanlig dag, inte på något sätt särskilt. Mayafolkets början är den 6 september 3114 f.v.t. enligt julianska kalendern. Första dagen av mayafolkets kalender är 0.0.0.0.1. Nittonde dagen är 0.0.0.0.19. På tjugonde dagen flyttar sig en nivå: 0.0.0.1.0. Därefter betyder 0.0.1.0.0. ett år och så vidare.

Man fäste särskild vikt vid enstaka tal i olika kulturen. Så var det talet 20 som var särskilt viktigt för mayafolket och valdes som talsystemets bas. De var också fascinerade av talet 13. Många är även idag rädd för detta tal. Men vad har detta att göra med slutet av världen? Det har det: mayafolkets datum 13.0.0.0.0. motsvarar det datumet från vilket har 1 872 000 dygn (13·20·20·18·20) förflutit. Om man tar hänsyn till övergången från julianska till gregorianska kalendern, ger då dessa 1 872 000 dygn den 21 december 2012 enligt vår kalender. Det är alltså den dagen när det ”hemska” talet tretton framträder i början av mayafolkets notation.

Däremot är 21 december 2012 bara början av 14:e b'ak'tun. Inget särskilt. Mayafolket skulle troligtvis ha väntat på den med stor farhåga (lika som några rös den 31 december 1999 över den påstådde hemska millenniebuggen, Y2K), men slutligen skulle de ha firat den lika som vi firade den 1 januari 2001.

Mayacivilisationen varade ungefär från andra årtusendet före vår tideräkning till mitten av 1500-talet då de underkuvades av spanska konkvistadorerna. Från andra årtusendet v.t. till år 250 v.t. varar den förklassiska perioden, från 250 till 900 v.t. den klassiska perioden (under den tillkom de flesta kulturgärningarna) och från 900 v.t. till ankomsten av spanska erövrarna den efterklassiska perioden. Mayafolket bodde på Centralamerikas område, från höglandet Sierra Madre i Mexiko till halvön Yucatán. De är kända för väldigt utvecklade (för den tiden) byggnadsfärdigheter och avancerade tecken, konst samt vetenskap om matematik och astronomi. Mayafolket har haft ett stort kulturellt inflytande på området av hela Centralamerika och utanför sina gränser. Talrika mayafolkets ättlingar lever även idag och slår vakt om några gamla traditioner.

Men det är inte mayafolket som är ansvariga för nuvarande paniken om påstådd världens undergång den 21 december 2012. De ansvariga är Zecharia Sitchin, Nancy Lieder och olika andra katastrofteoretiker, samt medier och utgivare som har i mayacykelns övergång hittat en bra chans att utföra sina intresse. För, att vara ärlig, det runda året 2100 är långt bort, och året 3000 ännu längre bort. Och före varje övergångsår kommer onda profeter fram och sprider skräck bland folket om och om igen. Dessutom verkar mayacivilisationen exotisk och mystisk för oss. Det är lätt att övertyga oss att mayafolket hade kunskap om alla slags saker, även om att förutse domedagen. Vår domedag. Sin domedag verkar de inte ha förutsett. Men de som prisar mayafolkets visdom (för att förbereda oss att acceptera deras ”profetia”) sopar vanligen de kinkiga faktumen under mattan. Ett av dem är att det samma visa mayafolket ofta frambar människooffer till sina gudar, och på ett otänkbart grymt sätt – de drog ut deras hjärta när de kvar var vid liv.

Slutsatsen

Kroatiska utgivaren som har publicerat *Den tolfte planeten* annonserar Zecharia Sitchin som skribenten som ger ”jordens alternativhistoria”. Det finns en del av fantastisk litteratur som håller på med alternativhistoria, men Sitchin hör inte till denna kategori. I hans fall är det egentligen eufemismen som skyler pseudohistorien, nämligen, mer allmänt, en pseudovetenskap – en patologisk imitation av vetenskapen som tillskansar sig vetenskapens dignitet medan samtidigt förkastar vetenskapliga metoden. Om Sitchin hade proklamerats bara som fantasiskribenten, skulle allting ha varit bra. Han har emellertid förklarat sig som en lärd man, och den som avslöjar den dolda sanningen till världen. På detta sätt har han försatt tusentals, om inte miljoner, människor i villfarelse.

Det samma gäller för Nancy Lieder. Om hon hade påstått att hon var en underhållare, en showbusinesskändis, skulle det ha varit relativt harmlöst. Men hon påstår att hon verkligen tar emot utomjordningarnas meddelanden. Och en massa blåögda folk tror på henne och så blir förledda. Det är allt som allt sorgligt.

Sammanfattningsvis är Nibiru bara en myt. Den baseras inte på något faktum. De ofta förekommande påståendena om planeten som är ”nära” men ”osynliga” är en ren dumhet. Nibiru finns inte. Likaledes utgör mayakalenderns avslutning (närmare en av kalenderns cykel) ingenting särskilt. Och inte heller avslutningen av vår kalender (år, århundrade eller årtusende).

Äntligen är en katastrofal kollision mellan jorden och en asteroid eller en komet långtifrån omöjligt. Detta har redan hänt flera gånger genom historien (senaste gången var för 65 miljoner år sedan) och kan hända igen. Till exempel, asteroiden Apophis med diameter på 270 m som närmar sig jorden stod i centrum för uppmärksamheten för ett par år sedan eftersom det var möjligt att den skulle falla ner på jorden. Mer precisa mätningar har tämligen minskat sannolikheten för kollisionen, men de har inte ännu fullständigt uteslutit den. I alla fall bör man inte söka efter förutsägelser för en sådan händelse bland forntida skrifter, forna kalendrar eller meddelanden som tas emot av så kallade medier. Eventuella varningar bör man emotse från astronomerna som håller på med bevakningen av solsystemets mindre kroppar, exempelvis från systemet *Spaceguard*.

4.3. Samtal med författarna Roslund och Thunberg

SAMTAL MED FÖRFATTARNA ROSLUND OCH THUNBERG

Insider berättade en historia om rånande bröder i en bok

- ”Familjeband är starka och det var inte lätt att fatta beslutet att jag inte skulle delta i rån med min far och mina bröder. Under tre veckor funderade jag på om jag skulle sälla mig till dem”, berättar Stefan Thunberg
- ”För fem år sedan fick det högerextrema partiet Sverigedemokraterna en procent och hade inga chanser att gå in i parlamentet. Idag stöds de av 16 procent av folket”, säger Roslund

Skribent: Tamara Borić

2015-05-19 / 07:20

Skriv ut

Mejla

Foto: Anna-Lena Ahlstrom

I början av 1990-talet spreds skräck i Sverige av en grupp av bank- och postrånare som senare kom att kallas för Militärligan. Militärligan genomförde de mest våldsamma rånerna i Nordeuropa från 1991 till 1993. Utrustade med tunga vapen och med en militär disciplin angrep ligans medlemmar små orter i Sverige. Polisen var hjälplös, särskilt eftersom de inte visste om dess medlemmar sedan förr, dittills hade de inte varit straffade, så de visste inte var de skulle börja med undersökningen. Efter att de greps, fick man veta att det handlar om tre bröder – knappt myndiga – och deras far, vilket chockade allmänheten.

Stefan Thunberg är den fjärde brodern, den som inte ville sälla sig till sin familjs serie av rån. Han ville bli målare, men idag är han en berömd och framgångsrik manusförfattare, känd för den populära teveserien om poliskommissarie Wallander och filmerna om agent Hamilton, men också en författare. Sin debutroman ”Björndansen” har han skrivit i samarbete med den framgångsrika författaren av kriminalromaner Anders Roslund, inspirerad av sin familjehistoria om bröderna och fadern som var brottslingar. De två skribenterna ska presentera boken som är publicerad av utgivaren ”Znanje“ för en kroatisk publik på ”Zagreb Book Festival” den 19 maj. De berättade för ”Nacional” vad som inspirerade dem att skriva romanen, och Thunberg avslöjade också några intima detaljer om sig själv och sin svåra uppväxt med en våldsam och alkoholberoende far.

”Idén att skriva romanen var Stefans, han har burit på historien i årtal men visste inte hur han skulle berätta den. Vi hade träffats förr, men med denna bok sammanföll allting på ett bra sätt eftersom jag hade en paus i skrivandet av mina böcker och Stefan inte höll på med någonting heller, så vi gav oss ut på ett äventyr. Historien om rånarna var verkligen känd hos den svenska allmänheten, alla kunde läsa om den i olika källor, men vi insåg att det nu var dags för en ’inre’ historia”, säger Anders Roslund, vars fyra böcker som han skrivit med Börge Hellström redan har kommit ut i Kroatien.

Thunberg förklarade varför det just nu var rätt tillfälle för bokens utgivning. Han säger att det redan har gått 20 år sedan hans bröder förövade rånerna, så att temat inte är så ”hett” i deras huvuden, och samtalet med Roslund har också hjälpt till att realisera boken. Fastän boken kommit ut, är det ännu inte lätt för honom för det egentligen är hans liv som är beskrivet i den.

”I början, när jag fortfarande funderade om jag skulle skriva om detta eller inte, var det väldigt svårt, jag var nervös och rädd för folks reaktioner. Man frågade mig vad min mor, min far eller mina bröder skulle säga om detta. Jag sa till dem att jag först måste skriva boken, jag ville inte tänka på det. Det är först och främst en historia om konflikten mellan far och son, men också om min barndom, snarast om konflikten mellan min far och hans fyra söner. Det är en del av mig, och när man delar något sådant med alla, är det inte lätt”, säger Thunberg, som förresten är den nästäldsta sonen i familjen. Han har ännu idag dåliga relationer med sin far, precis som han haft hela sitt liv.

”Vi pratar inte med varandra, han tycker inte om boken jag skrivit. För mig var det väldigt viktigt att berätta historien genom gestalter, att berätta sanningen, men för honom var detta inte alls viktigt. Det är alltid svårt att titta på, eller i det här fallet att läsa om sina misstag från någon annans synpunkt. Men det är viktigt för mig att man vet att jag älskar honom trots allt. Jag älskar min far för han är den enda fadern jag har. Jag försökte prata med honom men han lyssnar inte på mig. Det är väldigt svårt att prata med honom eftersom han alltid är berusad. Idag också, när han kom ut ur fängelset, har han dragit sig tillbaka och inte pratat med någon”, säger Thunberg som följde den personliga historien i romanen ganska fast, tillsammans med Roslund. Alla detaljer som berättades om familjen hände faktiskt, när sönerna var små, situationer då fadern slog deras mor och malträterade dem.

En av detaljerna från deras svåra barndom, efter vilken romanen fick sitt namn – ”björndansen” – har etsat sig fast i hela familjens minne. Fastän det är beskriven brutalt och det är väldigt svårt att läsa den, säger Thunberg att det är sann och att det var ytterst svårt för honom att skriva det. ”Björndansen” är ett sätt på vilket familjens far har lärt sin äldste son att

överfalla motståndaren – att dansa runt honom tills man hittar den rätta punkten för smällen. Han har lärt honom – med hjälp av en madrass som han omfamnade – att ta motståndaren som redan är på golvet och fortsätta slå honom. Den äldste sonen har inlärt den där metoden och tillämpade den senare, men han har också lärt sina yngre bröder hur ”dansen” fungerar. Trots att de låter otroligt brutalt, är sådana och liknande situationer sanna och visar egentligen orsaker till brödernas beteende och det de skulle bli – Militärligan.

Thunberg berättade om några situationer från barndomen till och nämnde också sin mor som tålde daglig verbal och psykisk misshandel, och sönerna var ännu för små för att skydda henne från våldsmannen.

”Hon är världens bästa mor, hon är väldigt stark och har alltid varit på vår sida. När jag berättade för henne att jag skulle börja skriva boken, var hon väldigt glad eftersom hon sa att det skulle bli bra för oss alla. Hela historien med fadern är sann. Jag har också lärt mig ”björndansen”, men min bror var den första och han lärde oss senare. Han måste försvara oss tre och sig själv, och det var min fars filosofi. Vår familj mot hela världen. Hans personliga historia är fortfarande ett stort mysterium för mig. Han härstammar från Karlovac, och det är ungefär allt jag vet om honom. Jag har varit i Kroatien, men inte träffat mina farföräldrar. Jag vill få veta allt om honom. Kanske ska jag skriva en bok om honom när jag får veta”, säger Thunberg och lägger till att han någorlunda har svikit sin familj med den där boken. Åtminstone tyckte han det när han kom upp till hälften av romanen.

”Jag hamnade i en stor personlig kris, jag kunde inte skriva och visste inte varför. Då pratade Anders med mig och hjälpte att övertyga mig att den där historien är värd romanen, att den måste berättas. Efter att vi slutat, uppfattade jag att jag undermedvetet tyckte att jag hade svikit familjen. Under uppväxten berättade pappa alltid för mig och mina bröder att ingen skulle svika en familjemedlem. Det har troligen varit jämt i mina tankar. Idag tycker jag inte alls på detta sätt, ingalunda! Var och en skulle berätta sin historia, oavsett hur svårt den är. Berätta sin jävla livshistoria!”, säger Thunberg som först gav sin bok att läsa den till dem som inspirerade honom att skriva den – till bröderna och fadern. Fadern har aldrig accepterat sonens ”svek”, medan bröderna hade olika reaktioner.

”Den tredje brodern läste den först och sa att han förbaskat hatade mig, men älskade min bok! Efter detta har han inte pratat med mig på åtta månader. Den yngsta brodern har inte pratat med mig på åtta veckor efter att han hade läst den, men då ringde han mig och sa att det var han i boken, men att han inte längre var sådan. Då var han 17 så att allt detta visst var ett annorlunda perspektiv för honom. Den äldste sonen läste bokens sista del på åtta dagar, jag har inte hört av honom på länge, och sedan skrev han ett vackert mejl till mig där han sa att, även om jag inte hade varit i stugan där handlingen i bokens slut ägde rum, att jag var otroligt nära sanningen och det som hade hänt då. Det var platsen där polisen grep dem”, berättade Thunberg.

Vid julen 1993 greps ligan efter rånet i Heby, en liten stad nordväst om Stockholm. Alla fick ett fängelsestraff och den äldste brodern fick det längsta – 14 år.

Fastän han inte deltog i illdåd hans familj förövade, lyssnade han om dem. Man pratade om detta varje dag, säger han, men bara bland familjemedlemmar. För kroatiska veckotidningen ”Nacional” klargjorde han vad som anstiftade honom att ändå säga ”nej” till rånen, trots starka familjeband.

”Familjeband är starka, vi alla vet det, och jag måste erkänna att det inte var lätt att fatta beslutet att inte följa med dem. När den äldste brodern grundade ett byggföretag i Stockholm, kom mina två yngre bröder efter honom och anställdes hos honom, precis som det är beskrivet i boken. Jag var inte intresserad av detta, jag ville vara konstnär, målare. Jag kunde sälla mig till dem när som helst eftersom jag är deras bror, en av dem. Fastän visste jag vad de gjorde och vad höll de på med, har vi aldrig pratat om detta utanför familjen. Det är svårt att förklara, men detta band mellan oss är så starkt att en sådan relation var normal. Efter en stark adrenalinkick, efter ”den rånade anläggningen” skulle de dricka öl. De smet från polisen och kringgick polisens spärrar. Som om jag lyssnade om en film jag inte sett. Tillsammans har de korsat en gräns. Vid ett tillfälle kände jag att jag var utanför detta och att jag ville delta. Jag tänkte intensivt på att sälla mig till dem, men efter tre veckor av övervägandet sa jag till min äldste bror att jag ändå inte ville göra det”, säger Thunberg, medan Roslund lade till några detaljer till i denna otroliga historia. Detta byggföretag, säger Roslund, var bara en täckmantel för alla smutsiga affärer, och Steffan befann sig med sina bröder i huset med ett dubbelgolv där fanns ett improviserat upplag i vilket de förvarade det stulna vapnet. ”Han kunde gå in när som helst, prata med dem om allting, men han ville inte involveras. Otroligt, eller hur? Och en sak till. I början av 90-talet rasade kriget i Kroatien och Stefans far var kroat från Karlovac. Det är säregnet att han var i krig med svenska polisen och rättsväsendet under samma tid när hans land var i krig”, säger Roslund.

Det var just Roslund som arbetade som journalist när Militärligan härjade Sverige och hans uppgift var att följa denna rånarlaga.

„Jag var på centralstationen och rapporterade live på tv efter att bomben hade planterats. Några meter bakom mig återgick Stefan hem från konstakademin och förundrades över vilken idiot hade planterat en bomb på centralstationen, ovetande att det var hans bröder. Vi tog naturligtvis reda på detta senare, då hade vi inte ens känt varandra, men det är en intressant tillfällighet. Som om vi måste skriva en bok om allt detta. När man fick veta att bakom dessa gräsliga missgärningar står en hel familj, vars medlemmar aldrig har varit straffad, aldrig har tillbringat en dag i fängelset, var det sannerligen en stor sak. Och idag, när man har den fjärde brodern som inte deltagit i detta och bara berättar en historia, fick vi en utomordentligt intressant sanning som måste berättas”, säger Roslund och lägger till att det är viktigt att skriva om dåliga saker idag, om kriminalitet, prostitution, människohandel, ligor. Man vill läsa om detta eftersom det händer runt omkring oss, därför har kriminalromanen fortbestått och blivit ännu mer populär. Svenska författarna, nuförtiden en av de mest framgångsrika författarna i denna genre, har särskilt i tid insett att en sådan roman måste innehålla inte bara svaret på den viktigaste frågan – ”vem?”, utan också svaret på frågan ”varför”, och kanske även förklara anledningar av vilka gärningsmannen har blivit en sådan person. Han säger att en kriminalroman bör följa händelser i samhället och förklara dem.

”I Sverige är exempelvis den största utmaningen idag att börja lösa problem som dök upp under 1990-talet, och det är en stor våg av flyktingar. Vi har inte månat bra om våra immigranter, de lever illa, i stadens dåliga omgivningar, de har inget arbete, de är lågutbildade. Nu är det problemet att vi har de flesta immigranterna, mer än alla andra EU-länder, varje tredje immigrant som går in i Europa slår sig ner i Sverige. Vi var inte beredda då och vi är inte heller beredda nu. Nu har vi situationen att vi tyvärr har alltmånga outsiders, brottslingar, människor som inte har assimilerats”, säger Roslund och försöker ge en lösning till problemet. Utbildningen är en bra början för att lösa problemet, säger han.

”Det är därför jag skriver deckare, det är ett av skäl. När jag hade skrivit mina böcker, blev svenska inrikesministern intresserad av problem jag behandlar, han började forska, ägnade sig åt problemen av människohandeln, ligor och likartade saker. Utbildningen är viktig. Att

utbilda sig betyder också att gå igenom dessa förstäder, att se hur dessa människor lever. De måste assimileras, men på grund av brist på utbildning och pengar, men också kulturella skillnader, händer det inte. Man måste inse att det inte kan göras över natten. Man måste bli varse om att det finns ett problem. Vi har först nu blivit varse om det. Till exempel vann det högerextrema partiet Sverigedemokraterna – som propagerar en anti-invandringspolitik – bara en procent av rösterna för fem år sedan och hade inga chanser att även närma sig parlamentet. Idag, bara fem år senare, säger siffrorna att de har stöd från till och med 16 procent av folket som propagerar deras politik! Man kan se att stora förändringar inträffas i Sverige. Det händer något farligt. Det är oroande att svenskarna tror på dem”, berättade Roslund.

Med hänsyn till att det är svaret på frågan ”vem?” som är det viktigaste för en bra deckare, som han sagt, svarade han också på frågan om han tycker att fadern i boken ”Björndansen” är skyldig för allt som hade hänt till hans familj.

”Det är svårt att svara på denna fråga eftersom, till exempel, Stefan inte har blivit en brottsling, trots att hans far och bröder var detta. Jag hade också en aggressiv far som använde våld som redskap, men jag har inte heller blivit en brottsling. I det här fallet förekom en rad omständigheter som ledde till att dessa människor skulle bli rånare. Fadern i romanen är en person som inte fattar vad hans beteende kan göra till hans söner, han förstår inte hur detta har påverkat dem under uppväxten. Han utsåg inte att det fanns en gräns han inte fick korsa. Han hade korsat den”, säger Roslund.

Thunberg betonade att hans två yngre bröder säkert aldrig skulle gå och råna om de inte hade lytt den äldste brodern, eftersom det var hans idé. Problemet var i den komplexa relationen mellan fadern och den äldste sonen och denna svämmade över hela familjens relationer, som helt förstördes.

Denna familjens historia har väckt stor uppmärksamhet i hela världen så att amerikanska bolaget DreamWorks hade köpt rättigheterna till filmen som kommer att kallas enligt engelska översättningen av boken – ”Made in Sweden” – redan innan författarna har avslutat den. Nu vet allmänheten bara av producenten – Mark Sourian, känd för succéer såsom ”Need for Speed” eller ”Delivery Man”.

4.4. Beslut om villkor för byggande

Beslut om villkor för byggande

213 § Ansökan om utfärdande av beslut om villkor för byggande ska lämnas in skriftligt av byggherren.

Till ansökan om utfärdande av beslut om villkor för byggande ska byggherren bifoga:

1. tre exemplar av idéprojektet vars läge visas på det motsvarande specifika geodetiska underlaget, respektive på kopian av lantmåteriplanen om ansökan ska lämnas in för rekonstruktion av en befintlig byggnad som inte förändrar byggnadens yttre dimensioner,
2. särskilda villkor som har formulerats av den statliga myndighet som är behörig för kulturarvsfrågor för ett byggnadsverk som befinner sig i en ort eller en del av en ort som är införd i Registret över kulturarv i Republiken Kroatien som en kulturhistorisk enhet eller för ett byggnadsverk som är infört i detta register som ett kulturarv,
3. ett skriftligt betänkande och intyg på godkännande av idéprojektet om projektet har utarbetats enligt utländska regler,
4. bevis på att han har byggrätt för den mark som ska utgöra byggtomten, respektive byggrätt för det befintliga byggnadsverk som ska förändras.

I stället för de tre exemplaren av idéprojektet från andra stycket 1 kan byggherren bifoga tre exemplar av huvudprojektet som också ska innehålla alla element föreskrivna för ett idéprojekt till ansökan om utfärdande av beslut om villkor för byggande.

214 § Som bevis på att byggherren har rätt att bygga avseende den här lagen ska särskilt anses:

1. ett utdrag ur fastighetsregistret där det framgår att byggherren är ägare eller innehavare av byggrätt för byggtomten på vilket man tänker bygga eller byggnadsverket man tänker förändra,
2. ett avtal eller ett beslut från den behöriga statliga myndigheten genom vilket byggherren har fått äganderätten, byggrätten eller servitut,
3. ett avtal om partnerskap ingått med fastighetens ägare, där målet är att bygga eller rekonstruera tillsammans,
4. ett avtal om koncession genom vilket man ska få byggrätten,
5. ett skriftligt medgivande från ägaren av det befintliga byggnadsverket i fall av rekonstruktion av byggnadsverket i fråga, om det inte är föreskriven på annat sätt i särslagstiftningen,

6. ett skriftligt medgivande från förtroendemannen som har givits till fastighetens dåvarande ägare, dvs. byggherre.

215 § Under proceduren rörande utfärdandet av beslut om villkor för byggande ska fastställas:

1. att idéprojektet har utarbetats i enlighet med detaljplanen,
2. att idéprojektet har utarbetats i enlighet med bestämmelser i denna lag, regler antagna på basis av denna lag och särregler,
3. att byggtomten har ordnats avseende 125 § andra stycket respektive 126 § första stycket,
4. plats och sätt att anknyta byggnadsverket till trafiken, den kommunala infrastrukturen och andra infrastrukturer.
5. att dokumenten från 213 § är bifogade till ansökan om utfärdande av beslut om villkor för byggande.

I syfte att fastställa faktumen från första stycket 3 är byggnadsnämnden skyldig att genomföra en besiktning av byggtomten före utfärdandet av beslut om villkor för byggande.

Byggnadsnämnden ska inbjuda genom särregler förordnade organen eller personen eller bådaddera till insyn i idéprojektet senast inom åtta dagar från mottagandet av en noggrann ansökan om utfärdande av beslut om villkor för byggande för att inhämta särskilda villkor och intyg enligt särregler. Den sökande och projektplaneraren måste närvara vid insynen i idéprojektet. Vid procedur rörande utfärdande av beslut om villkor för byggande ska bestämmelserna från 106 a § och 109 § tillämpas på ett motsvarande sätt.

Ett idéprojekt är ett tillägg och en beståndsdel av beslut om villkor för byggande, vilket måste vara specificerat på projekten och attesterat med tjänstemannens underskrift och stämpel från behörig myndighet som utfärdar beslutet.

216 § Före utfärdande av beslut om villkor för byggande är byggnadsnämnden skyldig att ge klienten möjlighet till insyn i idéprojektet för att ge sitt uttalande (hädanefter: insynen).

Klienten avseende första stycket är en byggherre, ägare av fastigheten för vilken beslut om villkor för byggande ska utfärdas och innehavare av andra sakrätter på denna fastighet, ägare och innehavare av andra sakrätter på en fastighet som omedelbart gränsar till fastigheten för vilken beslutet ska utfärdas, den offentliga inrättningen för förvaltning av nationalparker och naturparker samt den enheten för lokalt självstyre på vars område fastigheten ligger.

217 § Om mer än tio klienter som är ägare eller innehavare av andra sakrätter på samma fastighet deltar i procedur rörande utfärdande av beslut om villkor för byggande och de inte har någon gemensam företrädare eller något ombud, kan byggnadsnämnden anmana genom en resolution via en av klienterna att de avgör vem som kommer att företräda dem eller att de

förordnar ett gemensamt ombud inom tio dagar. Om klienterna inte agerar i enlighet med resolutionen, ska byggnadsnämnden avgöra det gemensamma ombudet.

Om beslut om villkor för byggande ska utfärdas för ett byggnadsverk som omedelbart gränsar till mer än tio fastigheter, kan byggnadsnämnden inbjuda klienter till insynen också genom en offentlig inbjudan som tillkännages i dagspressen eller på en lokalt bruklig form av offentlig kommunikation eller bådadera samt på en anslagstavla, och byggnadsnämnden ska ställa ut inbjudan också på byggtomten eller byggnadsverket till vilket hänför sig projektet.

Den offentliga inbjudan från andra stycket:

1. måste innehålla namnet på byggnadsnämnden, byggherrens namn respektive företag, byggnadsverkets namn, typ och läge, plats och tid då klienten kan utföra en insyn och ge sitt uttalande, samt upplysningen att byggherren inte måste besvara inbjudan personligen utan via sitt ombud och att beslut om villkor för byggande kan utfärdas även om klienten inte besvarar inbjudan,
2. ska ställas ut respektive tillkännages åtminstone åtta dagar före dagen som är bestämd i inbjudan för att utföra en insyn,
3. ska ställas ut på marken där tomten ska formeras, respektive på byggnadsverket på en synbar och åtkomlig plats och på ett sätt att den blir skyddad mot väderförhållanden, och byggnadsnämndens tjänsteman ska upprätta en offentlig not om detta i ärendens handling,
4. ska anses vara överlämnad den dag då den har tillkännagivits i dagspressen eller på någon annan lokalt bruklig form av offentlig kommunikation eller båda, och med detta ska byggnadsnämndens skyldighet från 216 § vara uppfylld.

218 § Den personen som ska besvara byggnadsnämndens inbjudan till insynen är skyldig att bevisa att den är i egenskap av klient.

Till klienten som har besvarat inbjudan till insynen kan byggnadsnämnden på klientens begäran fastställa en tidsfrist på mest åtta dagar inom vilken är klienten skyldig att uttala sig om idéprojektet.

Om klienten inte uttalar sig om idéprojektet inom terminen från andra stycket, anses det att klienten har givits möjligheten till insynen.

Om klienten inte kan besvara inbjudan till insynen av berättigade anledningar, kan insynen också utföras i efterhand, men senast inom åtta dagar från den senast dagen bestämd med inbjudan för insynen, och i detta fall är klienten skyldig att bevisa berättigande av anledningarna som hade lett till att klienten inte kunde ha besvarat inbjudan.

Den personen som inte bevisar att den är i egenskap av klient ska förvägras möjligheten till insynen av byggnadsnämnden som ska göra en resolution om detta.

219 § Om villkor föreskrivna i den här lagen har uppfyllts och om byggherren har överlämnat bevisen på att avgift för samhällsservice och vatten, respektive första posten av avgiften i fallet med avbetalningen är betalad och att stämpelskatt är betalad, är byggnadsnämnden skyldig att fatta beslut om villkor för byggande, om det inte är föreskriven annorlunda i den här lagen.

I syfte att fatta beslut om avgiften från första stycket ska byggnadsnämnden, efter att den har stadfäst att övriga villkor föreskrivna för att fatta beslut om villkor för byggande är uppfyllda, överlämna uppgifter nödiga för att fatta dessa beslut till organ som är behöriga för att fatta dem.

Organet som är behörigt för utfärdande av beslut om avgiften från första stycket är skyldig att fatta detta beslut och överlämna det till sökanden och byggnadsnämnden inom 15 dagar från dagen då organet har mottagit byggnadsnämndens skrivelse.

Om organet behörigt för utfärdande av beslut om avgiften inte agerar i enlighet med tredje stycket, är betalningen av avgiften inte ett villkor för att fatta beslut om villkor för byggande.

Bestämmelsen från fjärde stycket ska inte påverka möjligheten till utfärdande av beslut om avgiften från första stycket och dess utförande i enlighet med särregeln.

220 § Om byggnadsnämnden fastställer att föreskrivna villkor för utfärdande av beslut om villkor för byggande inte är uppfyllda, ska den fastställa en träffande tidsfrist genom en resolution senast trettio dagar sedan ansökan har mottagits för att uppfylla dessa villkor, och denna tidsfrist kan inte vara längre än trettio dagar.

Byggnadsnämnden ska avslå ansökan om utfärdande av beslut om villkor för byggande om byggherren inte uppfyller de föreskrivna villkoren inom tidsfristen som är fastställd i första stycket.

221 § Beslut om villkor för byggande respektive beslut om avslag på ansökan om dess utfärdande ska överlämnas till:

1. byggherren med idéprojektet,
2. klienten som har besvarat byggnadsnämndens inbjudan till insynen utan idéprojektet,
3. klienten som inte har besvarat organens inbjudan till insynen genom utställning på byggnadsnämndens anslagstavla för en period om åtta dagar,
4. byggnadsinspektion utan idéprojektet.

I fallet med leverans från första stycket 3 är den första dagen av tidsfristen för att klaga den första dagen av beslutets utställning på anslagstavlan.

Person som inte har besvarat inbjudan till insynen kan inte begära omprövning av processen på grund av detta.

222 § Beslut om villkor för byggande ska upphöra att gälla om byggherren inte påbörjar att bygga inom två år från dagen då beslutet har gått i verkställighet.

Gällande av beslut om villkor för byggande ska förlängas en gång för två år till på byggherrens begäran om villkor fastställda i enlighet med denna lag och andra villkor i vars enlighet beslutet utfärdats inte har förändrats.

Byggnadsnämnden är skyldig att bevara idéprojektet och beslut om villkor för byggande.

5. KÄLLOR

Andersson, Erik (1993). *Grammatik från grunden: En koncentrerad svensk satslära*. Stockholm: Författaren och Hallgren och Fallgren Studieförlag AB.

Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika (2003). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga d.d.

Bolander, Maria (2005). *Funktionell svensk grammatik*. Stockholm: Liber AB.

Holmes, Hinchliffe (2008). *Swedish: An Essential Grammar*. Abingdon: Routledge.

Hylinger, Claes (1975). *Dagar och natter i Paris och Göteborg*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.

Jørgensen, Nils; Svensson, Jan (1987). *Nusvensk grammatik*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Lindberg, Ebba (1976). *Beskrivande svensk grammatik*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag AB.

Overbye, Stine (2010). Dödens år. *Illustrerad vetenskap* 8/2010, s. 54-59.

Silić, Josip; Pranjković, Ivo (2005). *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i učilišta*. Zagreb: Školska knjiga d.d.

<http://www.novalja.hr/index.php?page=5>, besökt den 2. april 2016.

<http://www.nacional.hr/razgovor-sa-svedskim-piscima-roslundom-i-thunbergom-insajder-u-knjizi-ispricao-pricu-o-braci-pljackasima/>, besökt den 1. maj 2016.

<http://magic-zef.irb.hr/~dhrupec/writing/doomsday2012v3.pdf>, besökt den 20. maj 2016.

<http://www.istra-istria.hr/index.php?id=3254>, besökt den 10. juni 2016.

http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/plan--och-bygglag-2010900_sfs-2010-900, besökt den 10. juni 2016.

6. BILAGOR

6.1. Dödens år

150 ÅRS KAMP MOT EVEREST

DÖDENS ÅR

I dag försöker flera hundra människor om året nå toppen av Everest, men med det stora antalet klättrare har även förlustsiffrorna ökat. Ett år, 1996, har gått till historien som dödens år på Everest. Den största skörden av människoliv kräver berget den 10 maj, då fyra expeditioner fångas i ett plötsligt oväder.

[Bild] Då Doug Hansen vid 16-tiden som den siste når toppen är molnen på väg att dra upp över topparna. Han omkommer på vägen ned.

[Bild] VÄGEN TILL HELVETET. Åtta människor mister livet på Everest den 10 maj 1996, då de överraskas av en våldsamt snöstorm. Tre av de fyra expeditionerna på berget denna dag har valt den klassiska Hillary Tenzing-rutten, medan den fjärde gör toppförsöket längs Mallory och Irvines rutt från 1924.

I ett stormomsusat läger på 7925 meters höjd ligger 33 människor och drömmer stora drömmar. Ingen av dem sover, för tältdukarna smattrar som kulsprutor i den hårda vinden, men trots oväsendet är alla som i trans denna torsdagskväll i maj. Utomhus är temperaturen långt under nollstrecket, men i tälten rasar toppfebern. Efter veckor av acklimatisering i Himalaya är ögonblicket nära då Everest skall erövras och drömmar gå i uppfyllelse.

Varje försök till kommunikation mellan tälten kvävs av vinden, men ord är ändå helt överflödiga. Alla väntar bara på att stormen skall bedarra, så att äventyret kan börja, och då det vid halv åttatiden som genom ett trollslag blir helt vindstilla, hörs de förlösande orden inifrån Rob Halls tält: "Det verkar som om det är dags, killar. Avfärd till festen klockan halv tolv." Rob Hall står i spetsen för Adventure Consultants-teamet, som liksom Scott Fishers Mountain Madness-team och taiwanesiske Makalu Gaus tremannaexpedition har valt fredagen den 10 maj som dagen för sitt toppförsök. Kort före midnatt beger sig Halls grupp om 15 klättrare iväg som de första. En halvtimme senare lämnar Fischers team, även det bestående av 15 man, läger 4, tätt följt av Makalu Gau och hans två sherpor. Sammanlagt 33 förväntansfulla klättrare är nu på väg mot sitt livs höjdpunkt, hjälpta på vägen av månljuset, som badar Mount Everest i ett spöklikt sken.

Efter tre timmars marsch i bitande kyla bestämmer sig Frank Fishbeck för att ge upp toppförsöket. Inför sin chefguide Rob Hall motiverar han beslutet med att "någonting med dagen inte känns rätt". För ett kort ögonblick överväger också Doug Hansen, även han från Adventure Consultants-gruppen, att vända om men låter sig övertalas att fortsätta, trots att han fryser och är försvagad. Han har ont i halsen och har varken sovit eller ätit på ett par dagar

men grämer sig å andra sidan över att missa sin andra chans på Everest. Året innan har han på grund av tidspress tvingats vända om bara 90 meter från toppen - en enorm besvikelse för den amerikanske postanställda, som i årtal slitit med två jobb för att få råd att uppleva sitt livs dröm i Himalaya.

Saknade rep kostar en timmes väntan

Timmarna före gryningen skingras de tre expeditionerna. Scott Fischers klättrare har kommit ikapp Halls grupp, och även Makalu Gau och hans sherpor befinner sig nu i den blandade skara av dundräktsklädda äventyrare, som i en osammanhängande kedja sprider sig i den knädjupa pudersnön.

I gryningen har de blandade grupperna nått upp över Balkongen, en förtopp på Sydöstkammen, till 8 534 meters höjd, varifrån massiva klippavsatser reser sig 30 meter mot himlen. För att man skall kunna passera klipporna på ett säkert sätt krävs fasta rep, och planen var att sherpora i förväg skulle ha satt upp sådana. Av oklar anledning har så inte skett, så nu uppstår en flaskhals vid foten av klipporna, där klättrarna måste tillbringa över en timme i isande kyla och rastlös väntan, medan Fischers guide, Neal Beidleman, hämtar repen.

Under väntetiden beslutar sig Beck Weathers, en amerikansk deltagare i Rob Halls grupp, för att hoppa av, eller i varje fall skjuta upp toppförsöket lite. Efter en hornhinneoperation har hans ögon blivit extremt känsliga, och vid det låga atmosfärstrycket på den extrema höjden kan han knappt se handen framför sig. Bättre blir det inte av att han har råkat gnida in iskristaller i ögonen, så att båda hornhinnorna har repats. "Börjar jag se bättre, lunkar jag efter er andra", meddelar han Hall.

I ett för många oerhört långsamt tempo arbetar sig bergsbestigarna nu en efter en upp för repet, medan de andra i trafikstockningen vid klippans fot kokar av otålighet. "Skynda dig nu, skynda dig nu", hörs det gång på gång från den väntande församlingen. Tiden flyger iväg. Det är fortfarande lång väg kvar, och senast klockan 14 bör alla ha nått till toppen eller befinna sig inom spottavstånd från toppen, om de skall kunna hoppas på att komma säkert ned igen innan mörkret faller.

Vid halv tolvtiden på förmiddagen ger tre av Halls deltagare upp. Det är Lou Kasischke, Stuart Hutchinson och John Taske. Var och en har betalt 65 000 dollar för att guidas upp till världens topp, men då målet fortfarande ligger tre timmar bort, är utsikten att nå fram före vända-om-tidpunkten klockan 14 liten. Männen inser slokörat sitt nederlag och beger sig nedåt, ledsagade av två sherpor.

Detta beslut skall visa sig vara klokt, för på Sydtoppen, South Summit, på 8 750 meters höjd uppstår lite senare ännu en flaskhals, som försenar framfarten ytterligare en timme. På grund av brister i kommunikationen har sherpora inte som förväntat spämt upp rep längs den knivskarpa och branta bergskam som leder upp till Everests topp. Längs denna sträcka kan en enda felaktig rörelse sända deltagarna två kilometer ned i avgrunden, och för

orutinerade klättrare är kammen en regelrätt dödsfälla. Medan guiderna från Halls och Fischers grupp fäster repen, är resten av deltagarna ännu en gång tvungna att göra uppehåll.

Vid Hillary Step, en tolv meter hög lodrät klippvägg som reser sig som en oöverstiglig mur endast 60 meter under toppen, måste klättrarna åter ställa sig i kö. Ett enda rep leder upp över det berömda sista hindret, och medan bergsbestigarna en efter en tar sig upp, försvinner alla de omgivande topparna i ett täcke av molntussar. Det väcker dock ingen oro, för ovanför Everesttoppens pyramid är himlen fortfarande knallblå, och ingen ägnar en tanke åt att ett oväder kan vara under uppsegling.

Under de följande timmarna blir Hillary Step en knutpunkt, där de klättrare som redan har varit på toppen möter dem som är på väg upp. Ovanför det brantaacket i bergskammen skakar de lyckliga hand med varandra och kommer med uppmuntrande tillrop till dem som skall släpa sig de sista få meterna upp till 8 850 meters höjd. Både ovanför och nedanför klippan står klättrare i kö för att få tillgång till det orange repet, och medan dyrbara minuter och sekunder tickar iväg, börjar de täta dimmolnen så smått att rulla in över berget.

Siste man når toppen två timmar för sent

Kring klockan 15 drar sig Scott Fischer som den siste upp över Hillarys Step. Hela vägen under uppstigningen har Fischer fungerat som kökarlen, som ser till att få med sig kön av klättrare, och även om han som chefguide egentligen borde ha beordrat alla att bege sig nedåt, låtsats han som ingenting. I stället fortsätter han uppåt, och först strax före fyra - nästan två timmar efter den avtalade vända-om-tidpunkten - når han världens högsta punkt. Via radion kontakter han baslägret och berättar triumferande att alla från Mountain Madness-gruppen nått toppen. "Men kors, vad trött jag är", gäspar Fischer, som hela dagen varit krasslig och utmattad.

Rob Hall befinner sig redan på toppen. Han väntar på sin deltagare Doug Hansen, som är på väg upp över den sista puckeln på toppkammen. Även Makalu Gau och hans två sherpor har nått toppen, men på grund av den sena timmen vänder de snabbt om igen och sätter kurs nedåt.

Under tiden är resten av flocken i full gång med den långa nedstigningen till läger 4. Dödligt utmattade rör de sig i snigelfart nedåt i spridda smågrupper. Många har slut på syre och är yra och desperata att komma ned till Sydtoppen, där sherporerna har upprättat en depå med fulla syrgasflaskor. Med påfyllda lager av syre lämnar de första klättrarna Sydtoppen i det vikande dagsljuset klockan halv fyra på eftermiddagen. Det strilar nu ned från himlen, och ett tätt molntäcke gör det i stort sett omöjligt att avgöra var Everest slutar och luften börjar.

På Balkongen på 8 412 meters höjd stiger plötsligt en snötäckt skepnad fram ur ingenstans framför Mike Groom. Det är en av Rob Halls guider: "Hej, Mike", säger mannen, som till Grooms förvåning visar sig vara Beck Weathers. Sedan han för flera timmar sedan gav upp toppförsöket på grund av dålig syn, har han tålmodigt väntat på de andra och har i mellantiden blivit så gott som blind. Det står strax klart för Groom att Weathers omöjligt kan

klara sig nedför berget på egen hand. Resolut tar han fram ett rep och börjar med hjärtat i halsgropen att bogsera Weathers nedåt. Ungefär vart tionde steg trampar Weathers vid sidan av spåret och måste fångas med repet. Groom oroar sig för att själv dras med i fallet.

Irrar runt 300 meter från lägret

Under nedstigningen har en storm blåst upp, och medan de första klättrarna under kvällens gång vacklar i säkerhet i läger 4, ökar stormen vid sjutiden tvärt till orkanstyrka. De flesta av klättrarna befinner sig fortfarande längre upp på berget - fångade i ett inferno av beckmörker, tät dimma och isande orkan.

En blandad grupp på elva klättrare från både Halls och Fischers grupp närmar sig vid denna tidpunkt lägret. På gränsen till fysiskt sammanbrott stapplar de nedåt ledda av två sherpor. Iskristaller slår med våldsamt kraft mot deras ansikten och skär som nålar i ögonen. För att slippa gå rakt mot vinden, viker sherporna av, så att de till sist tappat orienteringen. I över två timmar irrar klättrarna omkring på måfå, dödligt utmattade och förfrusna, ovetande om att det läger de söker ligger endast cirka 300 meter från dem.

De tre hårdast drabbade klättrarna i gruppen, japanskan Yasuko Namba och amerikanskorna Charlotte Fox och Sandy Pittman, kan inte stå på benen och måste släpas fram. Liksom de andra i gruppen är de tre kvinnorna yra och omtumlade på grund av bristen på syre, och med en temperatur på under 75 minusgrader fryser de in i märgen.

Neal Beidleman försöker hålla ihop skaran av kringflackande klättrare. Av rädsla för att någon i blindo skall kliva ut över en avgrund beordrar han klättrarna att krypa ihop i lå vid en klippa. Sittande på rad på isen klappar bergsbestigarna på varandra för att försöka få upp värmen, men utan framgång.

Klättrarna ligger orörliga på isen

De hemvändande klättrarna i läger 4 är lyckligt ovetande om den tragedi som utspelar sig bara några hundra meter högre upp, men bland de få som inte har kollapsat inne i tälten växer oron timme för timme. Nitton människor har ännu inte återvänt, och Scott Fischers guide Anatoli Boukreev, som var den förste att komma tillbaka vid 17-tiden, har flera gånger varit ute och letat.

Först klockan kvart i ett på natten hör han några av de saknade närma sig lägret. Trots orkanen har Beidleman och tre andra lyckats hitta rätt genom snöhelvetet, och trots att de rör sig som zombies och knappt kan tala, lyckas de förklara för Boukreev var resten av gruppen är. Genast beger sig Boukreev i väg, och då han så småningom hittar dem, får han en chock. Klättrarna ligger orörliga på isen, nästan begravda i snö. Beck Weathers och Yasuko Namba verkar redan vara döda, och Boukreev förstår att de andra är på god väg att dela samma öde.

Då dagen nästa morgon gryr är Everest som förvandlat. Himlen är klar och sikten perfekt, men i läger 4 är flera tält oroväckande tomma. För två av de saknade klättrarna är det ingen tvekan. Under nattens räddningsaktion har Boukreev tvingats prioritera sina insatser,

och det har gått ut över Weathers och Namba, som har lämnats kvar på isen, eftersom man ansett att deras liv inte gick att rädda. Scott Fischer, Rob Hall, Andy Harris, Doug Hansen och Makalu Gau är däremot spårlöst försvunna, men klockan kvart i fem på morgonen kontaktar Rob Hall baslägret över radion och berättar att han befinner sig på Sydtoppen.

"Jag är för klumpig för att röra mig", meddelar han och berättar med nästan ohörbar röst att Andy Harris och Doug Hansen båda är döda.

Sherpan Lopsang har dåliga nyheter att berätta om Scott Fischer och Makalu Gau. Kvällen dessförinnan hade sherpan suttit i en timme tillsammans med de båda männen på en snötäckt avsats över Sydsadeln, medan de i den ylande snöstormen försökte samla krafter till nedstigningen. Vid 10-tiden på förmiddagen ger sig två räddningsgrupper av från läger 4 för att rädda Hall, Fischer och Gau. De två sistnämnda hittas på den avsats där Lopsang lämnade dem, men för Fisher kommer hjälpen för sent. Han andas knappt, ögonen stirrar utan att se och käkarna är hoppressade som i likstelhet. Gau däremot är vid medvetande. Han klamrar sig fast vid livet, och efter att ha fått varmt te och syre kan han med sherpornas hjälp stappla ned till läger 4.

Försöken att rädda Rob Hall misslyckas. På vägen uppför berget hamnar sherporna i en rykande storm och tvingas vända om cirka 200 meter under Sydtoppen. Hela dagen uppmanar teamkamraterna emellertid ihärdigt Hall att försöka ta sig ned på egen hand. Klockan 15.20 har han blivit så irriterad av de upprepade och allt mer bönfällande uppmaningarna att han fräser ifrån:

"Om jag trodde att jag skulle klara knutarna på repen med de förfrusna händer jag har hade jag gått ned för sex timmar sedan."

Mumieliknande varelse vacklar in i lägret

Klockan 18.30 försöker Rob Halls hustru via en satellitförbindelse från Nya Zeeland att ta reda på hur illa det är ställt. "Hur är det med dina fötter?", frågar hon försiktigt. "Jag har inte tagit av stövlarna för att titta, men det kan mycket väl hända att jag har lite förfrysningar", svarar Hall. Innan han avslutar samtalet säger han god natt till sin hustru med de ord som skall bli hans sista: "Sov gott, min skatt. Lova mig att du inte oroar dig för mycket."

Medan omfattningen av katastrofen så smått börjar gå upp för de överlevande i läger 4, inträffar ett mirakel. Klockan strax för fem på eftermiddagen dyker plötsligt en mumieliknande varelse med stelbent gång upp vid tälten. Med en naken och frostsadad hand sträckt framför sig som i en stelnad hälsning tumlar han in i lägret, där klättrarna kan konstatera att Beck Weathers verkar ha återuppstått från de döda. Trots att han är blind på höger öga och endast kan se lite grand med det vänstra, har han lyckats hitta tillbaka efter att ha legat medvetslös på isen i över ett halvt dygn.

Lamslagna, men otroligt glada, ledsagar kamraterna Weathers in i ett tält, där han läggs i två sovsäckar fyllda med värmedunkar. Han ser förfärlig ut, med svartblå förfrysningar

i större delen av ansiktet. Pulsen är så gott som omöjlig att känna, men i motsats till Rob Hall, Scott Fischer, Doug Hansen, Andy Harris och Yasuko Namba är han vid liv.

På förmiddagen tisdagen den 14 maj är Everests basläger förvandlat till ett improviserat sorgekapell. En lama bränner enbärsrökelse och mässar buddhistiska böner, och en handfull av de överlevande håller tal för sina fallna kamrater.

Beck Weathers och Makalu Gau har dagen innan flugits till Kathmandu med helikopter för att behandlas för sina frostsador, och de flesta av de samlade expeditionsdeltagarna är också i mycket dåligt skick. Ögonen är svullna, läpparna flagnar, kinderna är svarta av förfrysning, händer och fötter är inpackade i bandage, men de sår som gör mest ont är osynliga - de sitter i själen.

[Bild] Hillary Step, den tolv meter höga klippväggen precis under toppen, blir en flaskhals, där klättrarna får köa för att komma uppför repet.

[Bild] Ovädret drar upp över Everests nordsida på eftermiddagen den 10 maj. Det har ännu inte nått toppen.

[Bild] Beck Weathers ligger medvetslös på isen i mer än ett halvt dygn. Han överlever mirakulöst med svåra frostsador.

VEM ÄR DET?

De fångas på berget

Adventure Consultants-gruppen

1. Doug Hansen (omkom)

46 år och postanställd från Renton, Washington. Hansen är en erfaren amatörklättrare, men tvingades året innan, 1995, vända om endast 90 meter från toppen av Everest på grund av tidsbrist. Han är fränskild och far till två vuxna barn.

2. Andy Harris (omkom)

31-årig nyzeeländsk guide. Harris är en erfaren bergsbestigare och skidguide. Han har bestigit flera toppar i Himalaya, men mäter för första gången sina krafter med Everest i maj 1996. Hans lik har aldrig hittats.

3. Beck Weathers

49-årig patolog från Dallas, Texas. Tvingas efter katastrofen på Everest amputera höger underarm och fem fingrar på vänster hand på grund av förfrysningar. Även näsan måste amputeras och återskapas med vävnad från öron och panna.

4. Rob Hall (omkom)

35-årig expeditionsledare och ägare av Adventure Consultants. Hall är från Nya Zeeland och har framgång i sitt företag. Mellan 1990 och 1995 leder han 39 klättrare till Everests topp. Två månader efter tragedin föder Halls fru Jan en flicka.

5. Yasuko Namba (omkom)

47 år och personalchef på Federal Express i Tokyo. Har före sin första bestigning av Everest i maj 1996 erökrat sex av de Sju Topparna - de högsta bergen på var och en av de sju kontinenterna. Är trots sin erfarenhet en ganska osäker klättrare.

Mountain Madness-gruppen

Scott Fischer (omkom)

40-årig amerikan och grundare av Mountain Madness. Fischer har bestigt K2 och Everest utan extra syrgas och har under sin karriär överlevt två svåra fall, det ena på 30 meter. Han efterlämnar hustru och två små barn.

Anatoli Boukreev

38-årig rysk guide. En av världens skickligaste bergsbestigare på extrem höjd med 20 års erfarenhet i Himalaya inklusive två bestigningar av Everest utan syrgas före 1996. Omkommer året därpå i en lavin på Annapurna.

Neal Beidleman

36-årig amerikansk guide. Utbildad flygingenjör och erfaren bergsbestigare, som tillsammans med Anatoli Boukreev bestigit det 8462 meter höga Makalu 1994 på nära rekordtid – utan syrgas eller sherpor.

Makalu Gau

47 år och ledare för Taiwans nationella Everestexpedition. Berömd i sitt hemland för att ha bestigit alla världens toppar. Tvingas amputera samtliga fingrar och tår och näsan på grund av förfrysningar.

Dagen krävde tre offer till

Ovädret på Everest den 10 maj 1996 kostade även tre medlemmar av en indisk expedition livet. Indierna försökte bestiga berget via Nordöstkammen – den rutt som George Mallory och Andrew Irvine miste livet på 1934. Indierna mötte aldrig de tre övriga expeditionerna men råkade ut för exakt samma problem. Deras stelfrusna lik hittades en vecka senare.

En av 100 dör på Everest

Döden lurar på alla som försöker bestiga världens högsta topp. Everest bestigs årligen av i genomsnitt 300 klättrare, och det är långtifrån alla som kommer ned med livet i behåll. Berget har hittills kostat cirka 220 människor livet, däribland de 15 under "dödens år" 1996.

Statistiskt sett dör lite mer än en av 100 Everestbestigare, på väg antingen uppför eller nedför berget. Det visar en studie gjord av forskare vid bland annat Massachusetts General Hospital 2008. Forskarna samlade in data från åren mellan 1921 och 2006, då sammanlagt 212 klättrare omkom på Everest. Exakt 1,3 procent av de som försökte nå toppen under perioden dog. Enligt undersökningen sker de flesta dödsfallen i den så kallade dödszonen över 8 000 meter, där luften innehåller bara en tredjedel så mycket syre som vid havsytan. Vanligaste dödsorsaken är fall. Totalt 113 klättrare har dött i fall, medan 52 omkommit av höjdsjuka och förfrysningar.

[Bild] Andra Everestbestigare har rest stenar till minne av dem som aldrig återvände – här Andy Harris och Rob Hall.

6.2. Ragnar läraren

Ragnar läraren

– Ursäkta att vi kommer för sent, men vi kunde inte komma tidigare för vi hjälpte en blind farbror över gatan!

– Just det, vi hjälpte en blind gammal farbror.

Fniss i klassen. Det där är klassens två buspojkar – kommer för sent till varje lektion.

– Vilken gata var det?

– Kungsgatan.

De skruvar sig och försöker se ärliga ut. Alla förstår att de ljuger. Förtjusning i klassen!

– Det var duktigt av er pojkar. Gå och sätt er och ta upp böckerna.

Jag står vid fönstret och tittar ut, medan de skriver sina övningsuppgifter. Svårt känns det mig att spela den roll som är mig ålagd; alltför väl minns jag när jag själv satt där i en bänk, sömnig i hela kroppen, under mulna höstdagar.

I lärarrummet sladdras det som vanligt. Eleverna diskuteras utan och innan på det mest taktlösa sätt. Men i ett hörn nära fönstret sitter en ung lärare för sig själv, stor och kraftig med ett barnsligt, runt ansikte. Det är Ragnar, göteborgare som jag, en trevlig och sällskaplig karl. Jag tecknar åt honom att vi skall gå och äta.

När vi efter maten promenerade ned till Björsells konditori i duggregnet, lade jag fram mina synpunkter på skolan för Ragnar. Jag sa, att jag mycket väl förstod de elever som sov på timmarna, och att de som oroade mig mest var de som ständigt räckte upp handen och antecknade allting och lärde sig allting utantill. Att jag ofta kände en instinktiv sympati med dem som bråkade och hade svårt att bli arg. Ragnar hade upplevt samma sak:

– Jag blir alltid så full i skratt när dom busar. Man minns ju själv hur det var!

Jag höll med om det. Någonting var fel, det kom vi överens om – det var som om de, som satt ihop läroplaner och läroböcker, inte tänkt på att det var barn man hade att göra med. Det fanns ett lekbehov, en längtan efter skratt och upptåg, som låg och pyrde under ytan och väntade på varje tillfälle att få bryta fram: de enklaste, barnligaste tävlingar och frågesporter accepterades, nej, hälsades med entusiasm... Den var dum, sa vi, som slaviskt följde läroplanen och läroböckerna.

– Jag brukar ta mig tid att snacka med dom, och ibland tar jag med mig gitarren och sjunger, sa Ragnar. Det finns ju en jävvla massa elände, vet du, det finns såna som är fullkomligt *utsvultna* på all mänsklig gemenskap. Kommer från trasiga hem och all möjlig skit... Jag är bara rädd för att göra det för ofta, jag är rädd för att bli betraktad som nån sorts jöns här på skolan, det är jag livrädd för.

Jag lugnade honom på den punkten. Skolan var full av jönsar, men Ragnar var inte en av dem. Vi gick uppför trapporna till Björsells veranda. Han utbrast:

– Nä, man skulle vart i Paris nu! Det skulle vart på Dôme det här, men det får la duga.

Javisst ja! Han älskade ju Paris. Han hade lett en skolresa till Paris den sommaren och pratade ofta om det. Vi hade knappt slagit oss ned, förrän han var i Paris i tankarna igen och berättade om mystiska diskotekklubbar i St. Germain-des-Prés, om caféerna där han hade stått och pratat med araber och negrer och vem som helst på ett otvunget sätt, det var annat än den svenska stelheten, och om alla hippies som spelade gitarr och sjöng på gatorna.

– Vi snackade med två hippies med enormt hår på boulevard Montparnasse och bjöd hit dom till Trollhättan i fyllan och villan, vet du – hoppas bara inte dom kommer, det skulle bli en himla uppståndelse. Jag lånade gitarren och rev av en låt där också. Det kändes jävligt fint att stå där på boulevarden och spela och sjunga.

Vi drack upp vårt kaffe och satt tankfulla en stund.

– Nä, man skulle göra det, återtog han. Man skulle göra som dom: ta gitarren på ryggen och bara sticka... Undrar vad faen dom skulle säga här då!

Vi grinade glatt vid tanken och tog på oss rockarna för att bege oss till våra lektioner. Det var onsdag, och vi hade båda haft två timmars frukostrast. Snart blev det en vana att vi skulle gå och fika och prata på onsdagsrasten.

Detta var hösten då den stora stormen hemsökte västsverige. Den mejade ned träd som stått i tvåhundra år, den rev ned hustak och knäckte telegrafstolpar. På löpsedlarna stod det: "Göteborg som en bombad stad!" Ja, det rädde en aldrig skådad förödelse i stan efter stormen. Det var sista veckan i september och året var 1969.

Jag bodde i Göteborg och tog varje dag tåget till mitt arbete i Trollhättan. Upprepade elavbrott gjorde nu att jag kom försent flera morgnar å rad. Stormen bar med sig salt från havet, och detta lajade sig på elkablarna, och satte dem ur funktion. Det fastnade också på trädens blad, vilka krullade sig och ändrade färg därav, så att skogarna i västsverige var en dyster syn länge efteråt: bråtar av knäckta stammar och skrumpnade, svartgröna blad.

Första stormdagen tvingades jag åka landsvägsbuss hem och anlände två timmar försenad till Drottningtorget. Där var svart som i en säck, förvirrade människor irrade runt och letade efter de bussar som skulle ersätta spårvagnarna, och bilarna kröp fram med helljusen påslagna. Nå, vi som bodde i själva Göteborg var ändå de lyckligast lottade, våra skador reparerades snabbt, medan de som bodde på landsbygden fick vara utan vatten och elektricitet i en vecka.

Ragnar hade sina synpunkter på detta:

– Vi människor, sa han till mig över skolfrukosten, är ju alldeles hjälplösa i det här jävliga samhället! Det behövs bara att det blåser lite så pajar allt ihop. Inte var det så förr – då kunde folk bygga sina hus själva, skaffade sig mat själva och sydde sina kläder själva... Nu är vi beroende av *specialister* för allting. Har du tänkt på det, att nu sitter var och en och känner bara till sin egen lilla pusselbit? Händer det nåt så är man alldeles hjälplös.

Ändå piggade stormen upp oss på något vis – vi kände oss upprymda av att det hade hänt något som brutit rutinen. Man gjorde nya bekantskaper på tåget och man hade ett osökt samtalsämne med alla, inte minst med eleverna när man ville lätta upp lektionerna... Men efter en vecka var hela äventyret över. Vardagen tog vid igen.

Det var höst. Det mörknade.

Jag minns en anmärkning från Ragnar:

– Kan man tänka sig nåt mer innehållslöst än att gå här och träla i grundskolan?

De orden summerade ganska väl våra känslor just då. Vi talade mycket om sommaren. Det föll sig naturligt att vi uppehöll oss vid sommarens värme och frihet, medan hösten föll på. Ragnar hade en sommarstuga på en liten ö utanför Orust, och där låg hans paradiset. Hade han kunnat så hade han stannat där året om, det förstod jag.

– Vi brukade snacka om det några grabbar när vi satt där ute i stugan om kvällarna, vet du, att nu skulle man slå sig ner där för gott. Odla upp en plätt och skaffa sig några djur och fiska och leva enkelt och naturligt. Men det satte sig ju fruarna emot – fruntimmer är mycket mer materialistiska än karlar, dom saknar känslan för det där, dom mäter allting i prylar och pengar!... Jag ser bara på morsan när hon kommer hit och hälsar på i min våning. Det enda hon snackar om, från det hon kommer och till det hon reser, det är om alla grejor hon tycker jag skulle skaffa – 'det är för tomt i hörnet, där skulle du ha en stol, och en matta på golvet, och det är så kallt på väggen där, ska du inte köpa en tavla' och i den stilen – inte faen bryr jag mig om sånt.

Vi satt på Björsells konditori. Det regnade och vi tänkte fortfarande på sommaren. Vi talade om den bohuslänska kusten, om ödsligheten, storslagenheten och skönheten där. Men så kom Ragnar in på fruntimmer igen:

– Jag var förlovad med en flicka som jag tyckte hade den rätta inställningen, och känslan för det där, och som jag ännu satte på en piedestal men det visade sig att det var bara en *attityd* som hon hade lagt sig till med, det var nåt som hon hade plockat upp, det var inte äkta! En annan trodde ju på det och gick på som vanligt, så man låg ju allt sämre och sämre till där... Nä ... T.ex. när man skulle ut och segla, då skulle man vara *många*, det var nån sorts sällskapslek för henne: 'Ut och segla, bara vi två, är du inte klok?' – Va?!

Jag ruskade på huvudet. Nej, han hade inte rönt någon verklig förståelse från sin fästmöns sida. Men nu visade klockan att vi måste tillbaka till våra plikter. Vi krängde på oss rockarna och gick.

En eftermiddag några veckor senare minns jag att vi satt där och rörde dystert i våra koppar igen. Vi hade haft en dålig dag, kommenderade till att lyssna på en föreläsning av en av skolöverstyrelsens utsända. Ack, språket, skolöverstyrelsespråket! På ett sätt är det oss inte främmande, ty vi har alla varit små. Vi har alla varit med om att snappa upp konstiga ord för att imponera på våra kamrater, eller vi har tagit vanliga ord och högtidligt förkunnat att på våran gård betyder de *någonting annat*...

Efter föredraget hade vi haft oturen att komma i diskussion med en viss Karl-Gunnar, en ung framgångsrik lärare med bokhållarintellekt; han var intelligent, som man säger, och visste svar på allt. Nu satt vi på Björsells konditori och försökte skaka av oss obehaget.

– Jag var ute på ön i söndags, började Ragnar och log för sig själv.

Jag blinkade samförstånd och väntade på fortsättningen.

– Faen, sa han och ruskade på huvudet. Det är ju så jävvla skönt. Jag gick där bland träna och påtade, vet du. Sågade ner en gren, fixade ett fönsterbräde. Strosade omkring i mina gamla

jeans... Det är så jävvla skönt att slippa den här kulturella *fernissan*. Man ville bara inte åka därifrån på kvällen.

Jag passade på att skjuta in att den s.k. utvecklingen ju i själva verket var en chimär. Mer än så: att den var en ”utveckling” till döds, och att det var helt andra faktorer än strävan efter liv och lycka som drev den. Att den enda förnuftiga utveckling vore den som ledde människan tillbaka till ett värdsamt samarbete med naturen.

– Man har tappat sin identitet helt enkelt, fastslog Ragnar. Och man söker som en råtta i en bur. Springer runt och snokar efter utvägar men stöter bara på plast och stål och betongväggar.

Den mulna himlens gråa ljus lyste på oss genom fönstret.

Vi rörde dystert i vårt svarta kaffe.

– Nä, vi har kommit bort från naturen här, det är fel spår, sa Ragnar. Jag kan inte förklara det, men det är nåt som är galet här.

Vi måste gå. Vi drack upp och gick ut på trappan och blev stående där och såg ned på gatan, där en och annan bli for förbi, och en och annan gråklädd husmor släpade på sina kassar; en grabb fräste förbi på sin moped. Det var en lugn gata. Jag tittade på klockan, jag måste åka hem. Ragnar skulle hämta sin bil på verkstan.

– Ja, den där jävvla bilen! Faen, vad jag ångrar att jag köpte den!

Jag nickade. Vi började gå nedför trappan.

– Men jag köpte den delvis för morsans skull, hon har inte haft några stora förhållanden, om man säger så, sen pappa dog. Hon tyckte ju det var jävvligen roligt då, när jag började tjäna pengar och köpte bil, och hon kunde säga att Ragnar, han har köpt bil nu. Men man blir ju så in i helvete bunden vid alla prylar man skaffar sig. I början var det roligt, då tyckte man det var roligt att bara vara ute och köra – kuskade runt med morsan och tittade på minnesmärken och allt möjligt... Och det är bra när man ska ut till kusten och kan stuva in grejorna och bara sticka när man vill. Men annars ångrar jag det som faen nu vet du, att jag köpte den där bilen.

Så skildes vi för dagen och jag gick till stationen för att ta det vanliga tåget hem. I morgon var en lång arbetsdag. Fredag, om jag inte minns fel.

Jag hade ofta svårt att komma igång ordentligt på morgnarna. Jag kom dit, morgonstilla och tom till sinnes, lika sömnig som klassen, och blev sittande stum i katedern. Jag såg ut över den lilla sjön av vita ansikten som stirrade på mig. Inte en rynka i deras unga skinn, inte ett ärr. En sötaktig lukt. Jag samlade mig och befälde dem att tysta läsa en berättelse i sina läseböcker.

Det var en spännande historia om kriget, och de slukade den, de var ju femton år. Sedan läste jag högt en ögonvittnesskildring från ”Omaha Beach” vid invasionen i Normandie, för att de skulle veta hur kriget egentligen var. ”Det finns mycket liten plats för hjältedåd”, förklarade jag, ”och de flesta soldater är faktiskt rena slaktoffer.” De lyssnade förstrött och gäspade. En och annan stirrade förhåxat på mig med glödande kinder. Jag fick lust att gäspa själv och avslutade lektionen fem minuter för tidigt. Min egen blick mötte mig i tamburspegeln i

lärarrummet, det var en ung mans ansikte jag såg, men han hade ringar under ögonen och blicken verkade trött, tyckte jag, och liksom anklagande.

En gång hade jag låtit dem läsa en skildring från ett koncentrationsläger. Aldrig hade jag sett denna klass så absorberad. När de hade slickat den i sig bad de om mera, deras ögon glänste. Det fick de nu inte, för jag blev smått chockerad för ett ögonblick – efteråt skrattade jag åt mig själv, vad hade jag väntat mig?

Jag skall inte tala om disciplinsvårigheterna, de var mindre än jag hade trott, men i längden nötte de på mina krafter. Den klass jag lyckades bäst med var en sjua. Jag var kanske inte så skicklig på att undervisa så unga elever, de var tretton år, men försökte lätta upp det hela genom att skämta och vara trevlig. Jag kunde inte låta bli att titta extra noga på flickorna i klassen: de började just bli små kvinnor, men deras koketteri var ännu helt barnsligt, deras sätt att röra sig hade ännu samma avväpnande klumpighet som hos kattungar... Min uppmärksamhet fästes redan första dagen på en lolita med hästsvans och pigga ögon; hon visade sig tillhöra de trögare i klassen. En annan skönhet kom snart att fascinera mig mera: Gun, inte bara söt och pigg utan också intelligent och lugn och mjuk – ah, man såg hurdan hon skulle bli, och därtill hade hon fortfarande kvar barnets charm... Men min uppgift var inte att sitta och drömma och filosofera, och jag fick göra en ansträngning för att koncentrera mig på undervisningen. Det var förresten en annan flicka ur denna klass som på en rast sprang fram till mig:

– Ska vi ha svenska nästa timme, magistern? Det är så roligt så, det är inte sant!

Jag blev genast glad och misstänksam. Menade hon vad hon sa? – vågade hon driva med mig? Man visste aldrig vilket som lärare!

Ibland brukade jag sitta och se på mina elever, när de arbetade med någon skriftlig uppgift, och försöka gissa vad de tänkte på och vad de längtade till. Han där, tänkte jag, sitter väl och hoppas att fotbollsplanen skall vara torr så att han kan sparka boll i eftermiddag, för på fotbollsplanen är han kung. Han där tänker antagligen på sin motorcykel, för han kör motocross på varje ledig stund, det har han berättat i en uppsats; sedan sitter han av skoltimmarna ungefär som ett fängelsestraff, så slö att somliga lärare tror att han är sjuk. Hon där har huvudet fullt av kärleksromaner. Och blondinen som sitter och pratar framför henne tänker väl på sin kille; hon skall bli damfrisörska, så hon tror att hon inte behöver lära sig något... I andra ansikten kunde jag bara utläsa sömnhet eller vantrivsel och hos några en absurd iver att bli först färdiga med övningsuppgifterna. Många var olidliga att ha som elever, men även de lataste och grinigaste besatt en valpig livsglädje som hängde ihop med deras ålder och som fick mig att förlåta dem det mesta.

Sista timmen en fredag när jag satt så och funderade, stegade rektorn in i salen. Det var en kraftig karl med buskiga ögonbryn, som eleverna var livrädda för, och nu flög de upp i stående ställning, som de hade blivit lärda. Han nickade kort åt mig och tog genast till orda:

– Jag ska be att få tala med den eller dom *som har kastat pappershanddukar i korridoren!*

Tystnad. Han mönstrade bistert de uppskrämda ansiktena.

– Jag har vittnen som väntar utanför dörren, så det är ingen idé att neka! Men jag vill ge den skyldige en chans att anmäla sig frivilligt. Om vederbörande vill vara så god att stiga fram!

Ingen rörde sig.

– Var det Rune?

– Nä.

– Vasa?

– Nej.

– JAG HÖR INTE!

– Nej!

– Jaså. Var det Kent? – Nej.

Tystnad igen. Nå, då får vi väl kalla in vittnena då och peka ut kraken... ! Fortfarande ingen som har *kurage nog* att stiga fram? Tråkigt. Otrevlig historia det här. Jag ser mycket allvarligt på detta.

Han vände sig till mig.

– Hur dags slutar klassen?

– Tio över fyra, svarade jag.

– Denna klassen stannar kvar efter skolan! Ingen får gå hem innan vi har klarat ut den här saken! Gomiddag!

Och därmed marscherade han ut. En ung lärare i läderjacka anlände samtidigt med mig till lärarrummet.

– Kommer du på handbollsträningen i kväll? frågade han en lång, finnig kollega. Ja, jag säger det, att om en inte hade idrotten att avreagera sig på, då skulle en bli alldeles frustrerad...

Därefter kom en kvittrande glad lärarinna in. Hon berättade att hon hade mött ett sådant underbart intresse från en klass som tidigare bara ignorerat henne. Hon hänförde framgången till ett nytt pedagogiskt grepp; jag ville hänföra den till det gynnsamma lufttrycket. Kanske gjorde jag fel i att håna henne, men hennes lilla seger tycktes mig löjlig. Löjlig i ett sammanhang där en outtalad fiendskap och rädsla ständigt härskade mellan elev och lärare, mellan elev och elev, låg som ett dovt ackord under allt som skedde i klassrummet, ibland knappt hörbart, ibland plågsamt starkt.

Men vanan är, som Beckett säger, en stark sordin.

– Jag har ofta tänkt på att flytta upp till Norrland, sa jag till Ragnar, när vi hade fått vårt kaffe på konditoriet en onsdagsrast. Man har ju det där i sig, längtan till de stora vidderna, till ödsligheten och tystnaden. Den tanken lämnar mig aldrig.

Ragnar myste och satt drömmande en stund.

– Jag cyklade till Norrland en gång, började han, från Göteborg upp till södra Lappland. Det var den där bruden jag snackade om, hon bodde däruppe. Sedan följde hon med ner till Bohuslän, men det blev inte så lyckat, vi hade inga pengar och hade redan börjat glida ifrån varann.

- Det måste vara fint att göra en sån resa genom Sverige, sa jag. På cykel också!
- Nu hänger hon ihop med en poet i Stockholm, gubevars! utropade Ragnar. Så en annan är ju inte värd nånting längre. Jag talade med henne i telefon sedan, vet du, och då berättade hon det här med den här killen, 'Vem faen är det?' sa jag, och då blev hon jävligt föfnärmad. 'Läser du inte BLM?' sa hon. 'PLM?' sa jag då, bara för å jävlas, 'Plåtslagerimanufaktur?' Och hon förklarade länge och omständligt vad BLM var då, ja, herregud...
- Man inbillar sig ju att flickorna däruppiifrån är mera äkta och naturliga och ursprungliga på nåt sätt, sa jag.
- Inte i helvete! Det trodde jag också, vet du. Och i början var hon sån också – oförstörd. Jag blev ju blixtkär och det var jävla fint första sommarn –.
- Tills hon började läsa BLM!
- Just det, tills hon började läsa BLM!

Vi skrattade, drack upp vårt kaffe och gick. Vi hade tio minuter på oss och skulle lagom hinna till det ringde in och slippa sitta och höra tjattret i lärarrummet. Ragnar tyckte att jargongen där var alltför intellektuellt snobbig. Själv hade jag observerat att de flesta lärarna ansåg sina elever vara dumma. Även elever med medelbra betyg hölls för korkade, vilket roade mig, eftersom lärarna själva torde ha haft just medelmåttiga betyg en gång, annars skulle de inte gå och harva i grundskolan. Vi talade om detta medan vi gick.

- Jag är rädd för intellektualismen, sa Ragnar, precis som jag är rädd för motsatsen också – all den bruna skiten – men jag ogillar det där kulturella snobberiet, det är nåt kallt över det. Dom kommer aldrig i kontakt med det varma i livet!

Som vi närmade oss skolan började jag av någon anledning berätta om när jag arbetade på ett mentalsjukhus en gång, om kronikeravdelningarnas dystra atmosfär och om vårdarnas okänslighet. Då berättade Ragnar att han hade arbetat på Sahlgrenska, han hade vakat där, och vi jämförde våra erfarenheter.

- Alla borde jobba på sjukhus nån gång, fastslog han. Jag minns när jag kom ut från Sahlgrenska en morron efter att ha vakat och gick ut i Slottsskogen, och solen sken, och jag gick där på gångarna och såg på träna och tänkte att vad faen klagar du för? Här går jag – jag kan gå – och se – och röra mig som jag vill, jag behöver inte ligga däruppe! Nä, tänkte jag, du har inget att klaga över, du får allt ta dig i kragen nu Ragnar och vara nöjd med det du har.

Men det var dags att säga hej till varandra, jag skulle fortsätta rakt fram genom parken till huvudbyggnaden, och han tog av till höger mot geografisalen.

- I dag ska dom få skrivning på bergarter, ropade han efter mig. Vad faen dom nu ska kunna det för! Stackars barn!

Oktober månad släpade sig vidare. Håglösheten bredde ut sig i klasserna. Sommarens verklighet hade sjunkit bak horisonten och jullovet var ännu inte i sikte. Jag mindes vitaliteten hos de solbrända barn som mött mig på terminens första dag. Fjorton dagar – inte mera – hade det tagit att förvandla dem till glåmiga och skoltrötta stackare. Nu hade också jag förlorat förmågan att hålla mitt humör uppe, och jag hörde att de klagade på att ”magistern var sur”. T.o.m. min favoritklass, sjuan, tappade jag greppet om, det pratades och flamsades – även av

klassens duktigaste elever, även av Gun och hennes bänkkamrat. Kanske berodde det på att jag inte gav dem tillräckligt meningsfyllda uppgifter.

Jag hade dock känslan av att mina kollegor hade samma problem, och Ragnar som undervisade i geografi och samhällskunskap tyckte det var trevligast att inte tala om skolan. Han föredrog att tala om barndomen, om den enkelhet och glädje som vi förlorat för alltid.

– Man minns ju när man åkte ut till ön på sommarlov. När man stog där i taxibåten med allt bagaget – vilken känsla! Motorn som plottrade igång, och så avståndet till kajen som växte... Det går inte att beskriva. Ut genom hamnen, förbi varvena, och så kröken där vid Hisingen, och så norrut – och sen inte en skymt av stan längre... Lika äckligt var det att åka tillbaka framåt hösten. Man var nästan gråtfärdig när man närmade sig hamninloppet och styrde in i den där jävla tratten – fan, det kändes som att bli våldtagen... ja, man förstår hur ett fruntimmer känner det...

Sedan kom vi att tala om det moderna Bohuslän. Jag påpekade att tidningarna samma dag meddelat att det planerade OK–raffinaderiet i Lysekil förmodligen skulle bli verklighet.

– Mitt i paradiset! Och vet du vad *det värsta* är då? sa Ragnar bittert och försökte skämta. Jo, *det värsta* är att husvärdena försämrats!

Vi log trött åt detta.

– Ja, faen, om dom förstör Bohuslän... Det behövs ju bara att en jättetanker går på grund så får vi hela kusten jämnt och fint nersmetad från topp till tå. Vad återstår då?

I mitten av november skulle mitt vikariat vara slut. Jag hade inte många veckor kvar. Nästa onsdagsrast bjöd Ragnar mig hem till sig, bjöd på öl, ”nu ska vi visa att vi kan dricka här”, misslyckat kaffe och kakor. Han förde mig fram till ett fönster:

– Ser du den asfalterade lekplatsen där? Den är alltid tom.

Han förde mig till ett annat fönster som vette mot en skräpig gräsplätt intill ett garage:

– Här får dom inte leka. Men här är dom jämt. Jag brukar stå här och titta på dom och se hur jävvla *roligt* dom har. Man känner sig som en pensionär.

Han hällde upp mera öl.

– Det är en fin våning du har, sa jag.

– Det är inte roligt att jobba, sa han, när man inte har nån att jobba för. Men man ska la känna på det också.

Sedan tog han ned gitarren från väggen och stämde upp amerikanska folkmelodier blandade med en och annan Taube–visa. Men vi måste strax bryta upp.

– Man hinner inte komma loss ordentligt på en frukostrast, vet du, sa han och ruskade på huvudet. Det är för kort.

Vi körde tillbaka till skolan.

– Varje gång jag sätter mig i bilen får jag lust att bara köra så länge bensinen och pengarna räcker. Sticka ner på kontinenten eller vart faen som helst...

Och därmed svängde vi in på skolgården.

Jag hade nu fått bättre kontakt med mina klasser igen. Jag hade liksom fått nya krafter av att se slutet närma sig. Dock var jag i djupet av min själ trött, och ganska besviken.

En morgon på Göteborgs Central lade jag märke till en mörkhårig kvinna i trettioårsåldern med bleka, spända ansletsdrag; hon steg på samma tåg som jag, släpande på två stora resväskor. Jag skulle snart få göra hennes närmare bekantskap, ty på frukostrasten satt hon i lärarrummet och presenterade sig som fröken Viveca Andersson: det var hon som skulle avlösa mig om en vecka. Hon hade varit tjänstledig för studier ett år, och jag såg genast att hon inte var lycklig över att börja igen.

Nå, jag gav henne upplysningar om läroböcker och om klasserna, och efter skolan gjorde vi sällskap till taget. Men först skulle vi äta middag. Jag tog henne till mitt vanliga ställe, ett arbetarkafé med rutiga dukar och blommor på borden, pinnstolar och karlar i blåställ som åt ärtsoppa eller strömming och drack pilsner. Jag trivdes där och föredrog det framför de mondäna grillbarerna. Men hon kände sig inte alls hemma, stackarn:

– Detta till råga på allt! utbrast hon.

Jag försökte underhålla henne med lustiga historier rör att få henne att glömma miljön.

Kaffet intog vi i tågets kafévagn. I det vita ljuset där avslöjades hennes fina rynkor kring ögonvråerna och mungiporna. Hon var egentligen mycket vacker men hennes ansletsdrag var spända. Hon rökte i ett och snöt sig ibland och suckade ofta medan hon log bekymrat för sig själv. Under sin tjänstledighet hade hon inte tenterat, berättade hon, men njutit desto mera av ledigheten.

– Ett sånt paradiset får man väl aldrig mer, sa hon.

Nej, förmodligen inte. Nu var hon installerad på sin gamla plats igen och tog vid där hon slutat, ett år äldre.

– Jag har upptäckt att en av mina elever bor i samma trappuppgång som jag, anförträdde hon mig med en grimas av obehag.

(Detta var en sak som jag redan förut hade lagt märke till: att lärare och elever finner det precis lika besvärande att mötas på stan – kan man så smiter man över till andra sidan gatan.)

– Det är inget drömyrke precis, sa Viveca.

Nej. Det hade hon rätt i. Och ändå borde det kunnat vara det. Men någonting var på tok – ”nånting är galet här, det är fel spår“, som Ragnar skulle ha sagt.

Min efterträderska var dock en erfaren lärarinna som säkert skulle klara av sin uppgift bättre än vad jag hade gjort. Sista dagen träffade jag henne på morgonen och överlämnade de papper hon skulle ha. Hon hade ringar under ögonen och luktade tobak efter att ha suttit uppe halva natten och druckit whisky med studierektorn, en gammal väninna.

– Vi satt och pratade till klockan fyra i morse, förklarade hon och ruskade menande på huvudet.

Hon bjöd mig på en bit choklad. Vi sa adjö, i morgon skulle hon ta över. Jag önskade henne lycka till. Så gick jag till dagens första lektion.

Det blev lätta lektioner den förmiddagen; jag avslutade dem alla med att läsa någon skojig berättelse och att tacka eleverna för den tid som varit.

– I morgon får ni fröken Andersson.

– Åh, fy, en kärring! utropade de då. Magistern kan la stanna!

Det var en lättförklarlig reaktion av typen ”man vet vad man har men inte vad man får“, som inte undgick att smickra mig.

Nu skall jag berätta om min sista lektion med sjuan. Jag hade förberett mig noga, eftersom jag visste att rektorn skulle komma och lyssna på mig den timmen: en formalitet för att kunna skriva ut tjänstgöringsbetyget.

– Slå upp era böcker!

Jag började lektionen och var extra noga med ordningen i klassrummet. Det gick bra, de var duktiga. Så knackade det på dörren och in trädde rektorn. Barnen reste sig och bockade, satte sig igen, stela och nervösa. Några frågor, endast de duktigaste vågade räcka upp handen. Plötsligt fick jag ett felaktigt svar. Jag frågade igen, fel igen. Än en gång, samma felaktiga svar. Jag vädjade till de duktigaste i klassen – men Gun och hennes kamrat satt med osäkra, skrämda ansikten och upprepade det orätta svaret. Spöklik stämning. Äntligen uppenbarades mysteriet: våra läroböcker hade olika tryckår, och smärre förändringar hade gjorts i den senare upplagan! Nervösa skratt... Rektorn myste. Han och jag vandrade omkring och hjälpte dem nu att lösa de skriftliga övningsuppgifterna. Sedan tackade han för sig och gick.

Klassen gav ifrån sig en hörbar suck av lättnad. Leenden...

– Det klarade ni ju bra, sa jag.

– Eftersom det är sista gången, kan ni lägga ner böckerna, så ska jag läsa en historia för er.

Bestörtning! Sista gången! Det hade de glömt.

Jag läste ett par historier av Tage Danielsson och Lasse O'Månsson, som de hade mycket roligt åt. Jag hade roligt själv. Så ringde det och jag slog igen boken.

– Ja, nu ses vi inte mer, sa jag. Tack ska ni ha för den här tiden!

I det ögonblicket började Guns läppar att darra och hon slog händerna för sitt söta ansikte och brast i gråt. Hennes bänskamrat tog genast hand om henne och förde ut henne. Jag tog ett förvirrat farväl av de övriga och blev stående kvar i det tomma klassrummet och kände mig som om jag hade fått ett slag i solar plexus. Jag gick långsamt ned till lärarrummet. Solen sken in genom de dammiga fönstren, det var en vacker novemberdag. Jag hade frukostrast nu och Ragnar satt redan och väntade, ty det var onsdag.

– Ska vi köra nånstans? frågade han.

– Ja, svarade jag. Låt oss köra till Vänersborg. Jag vill se Birger Sjöbergs stad.

Under vägen pekade Ragnar ut minnesmärken i terrängen och berättade om områdets historia. Dit och dit brukade han ta sina klasser på exkursion, berättade han, ”när våren kommer och man har svårt att sitta inne“. Vi höll god fart och styrde snart in i Vänersborg som i dag låg trygg och tindrande under en klarblå himmel. Vi åkte över det soliga torget och fortsatte på en

livlig liten gata med affärer och konditorier, vidare genom ett villakvarter och in i en återvändsgränd. Där steg vi ur och gick ned till Vänerns strand.

Tunna isflak flöt redan på vattnet. Vid horisonten svävade stranden fritt i luften – en optisk villa. På himlen en rovfågel. Vi gick runt udden på den stig som kallas Fridas stig och stannade på uddens spets och njöt av perspektivet över den gråblå Väner. Det blåste snålt.

När vi gick därifrån anförtrodde mig Ragnar:

– Här gick jag med en brud en gång. Vi var sexton år och hon var den första som jag hade sällskap med. Vi svärmade och gjorde upp planer för framtiden – trodde allt skulle bli så jävvla bra... Inte faen!

Vi körde tillbaka in i staden, stannade upp för att kasta en blick på Birger Sjöbergs barndomshem, ett hörnhus av mörkt tegel, slank så in på en barservering och åt lunch. Vi bytte adresser, stjälpde i oss en kopp kaffe och satte kurs på Trollhättan igen. Nu passerade vi Vargöns industrier som spydde ut sin svarta rök över naturen. Strax därintill hade jag varit på en manöver en gång, vi hade kört våra lastbilar hela natten i skytteltrafik mellan Göteborg och Vargön med pontoner till ett fingerat ingenjörskompani som skulle bygga en fingerad bro. Sedan forslat tillbaka alltsammans igen, varit utan sömn i två dygn och kört på koffeintabletter... Ah, militärerna!

– Nä, sa Ragnar för sig själv, man skulle fortsätta nu med bilen, braka ner på kontinenten, köra så långt månadslönen räcker och börja jobba sen. Ta plats på nåt varv nere i södra Spanien – 'Hur länge har ni jobbat på varv förut?' – 'Tio år', säger man då. Blir avslöjad efter fem minuter. 'Vad kan ni för nånting?' – 'Samhällskunskap och geografi.' – 'Nä, såna har vi ingen användning för. Kan ni inte nåt nyttigt?' Man har ju inte fått lära sig nåt egentligen, samhällskunskap och geografi, det är allt. Inte snickra, inte mura...

Vi var inne i Trollhättan. Staden såg vänlig och vacker ut, för en gångs skull. En grupp glada skolbarn cyklade framför bilen.

– Så ska man tampas med dom här igen, mumlade Ragnar.

Men i nästa ögonblick ändrade han ton.

– Nä, man har ju tatt det här jobbet för att man tycker om ungdom, så man ska la inte gny.

Nej, särskilt en dag som denna borde man inte klaga. Vi steg ur bilen och sträckte på oss och drog djupa andetag.

Nu skulle vi skiljas. Ragnar ruskade bekymrat på huvudet:

– Jag ber om ursäkt om det har vart lite kaotiskt och osammanhängande allt jag har snackat, men jag har vart lite kaotisk själv i höst, vet du.

– Det har varit kul att ha nån att snacka med, sa jag. Du kan väl komma och hälsa på mig i Paris till våren.

– Nä, jag har inte råd att åka utomlands nu. Men du får komma ut på ön till sommarn, så ska vi la ha fått på en snurra på båten och sådär, så kan vi åka ut lite.

– Det måste vi göra.

– Så kan vi ta båten och åka ut och pilka lite torsk och så.

Vi skakade hand, och så gick han till sina geografielever och jag gick till mina sista lektioner för den hösten. Jag skulle ha en klass som nog inte skulle bli ledsen över att jag slutade. Man kan inte bli älskad av alla. Men det är ju inte det man vill heller – man vill bli älskad av en eller ett par, inte sant? Detta tänkte jag på medan skolklockan ringde in. Det var den sista vackra höstdagen vi fick det året, klar himmel och en frisk novembervind, som gungade de soliga, vissna träd Kronorna.

6.3. Novalja

Novalja

Grad Novalja, sa svojim sastavnicama: Metajna, Zubovići, Kustići, Vidalići, Caska, Gajac, Stara Novalja, Potočnica, Jakišnica i Lun, je jedinica lokalne samouprave, koja prema postojećoj teritorijalnoj podjeli predstavlja dio IX Ličko-senjske županije. Po svom prostornom položaju unutar Županije Grad Novalja čini njezin jedini otočni dio. Na području grada Novalje, na površini 93,36 km², živi oko 3500 stanovnika.

Novalja je turistički centar i središnja luka otoka Paga te županije Ličko-senjske, otvorena prema svemu što donose ruže vjetrova. Prirodne ljepote, među kojima se posebno ističu lijepe i prostrane pješčane plaže u okolici Novalje, ugodna mediteranska klima, bogata kulturno-povijesna baština, raznovrsna kulturno-umjetnička, zabavna i sportsko-rekreativna ponuda, domaća kuhinja te odlična prometna povezanost s kopnom i tijekom ljeta, s obližnjim otocima, čine Novalju vrlo poželjnom i traženom destinacijom za odmor.

O tisućljetnoj prošlosti i burnim vremenima kroz koje je prolazila Novalja, govore brojni arheološki nalazi i ostaci među kojima se svojom jedinstvenošću ističe antički rimski vodovod iz 1. st., jedini objekt takve vrste na hrvatskoj obali Jadrana.

Svoj intenzivni razvoj Novalja doživljava posljednjih 50-ak godina zahvaljujući turizmu koji je u potpunosti izmijenio dotadašnji način života i otvorio joj široke razvojne mogućnosti. Stalnim razvojem krupne infrastrukture i komunalnog sustava, osiguravaju se dodatni uvjeti razvoja što pridonosi povećanju ukupne kvalitete življenja na području grada. U turističkom smislu, Novalja koristi sve prednosti svoga geografskog i prometnog položaja i atraktivnih prirodnih resursa pa se na tim temeljima razvija kvalitetna turistička ponuda. Za svoj odmor u Novalji turisti mogu birati smještaj u suvremeno uređenim sobama i apartmanima u privatnim kućama, hotelima ili u jednom od najvećih i najljepših autokampova na Jadranu - autokampu Straško. Zanimljiva i sadržajna turistička ponuda učinit će boravak u Novalji lijepim doživljajem koji ostaje u trajnoj uspomeni.

Županija Ličko-senjska

Po svojim prirodnim obilježjima, županija Ličko-senjska među najljepšim je županijama u Republici Hrvatskoj. Ona predstavlja izuzetno skladan spoj visoravni, planina i primorja, različitih klimatskih zona, raznolikih vrsta biljnog i životinjskog svijeta, kulturno-povijesnih, etnografskih i tradicijskih elemenata i sl.

Posebno privlačnim ovo područje čine park prirode i svjetski rezervat biosfere Velebit sa svoja dva nacionalna parka - Sjeverni Velebit i Paklenica, svjetski poznat nacionalni park Plitvička jezera, dolina rijeke Gacke i primorski dio županije.

Županija Ličko-senjska prostorno je najveća hrvatska županija, ali i najmanja po broju stanovnika te među najslabijima po gospodarskoj razvijenosti. Bržem i snažnijem gospodarskom razvoju te jačem naseljavanju pridonijela je i izgradnja auto-ceste Zagreb-Split, koja velikim dijelom prolazi područjem županije. Time se na najbolji način iskorištava odličan geografski i prometni položaj županije unutar Hrvatske. Administrativno središte županije je Gospić.

Antički vodovod

Antički vodovod u Novalji predstavlja najznačajniju arheološku baštinu otoka Paga. Radi se o podzemnom kanalu – tunelu, koji je sagrađen u 1. stoljeću naše ere za vrijeme Rimskog carstva. Služio je za napajanje mjesta vodom iz izvora u obližnjem Novaljskom polju.

Talijanova buža

Kako je vodovod sagrađen u vrijeme kada je na ovim područjima vladalo Rimsko carstvo domaći stanovnici zovu ga Talijanova buža.

Talijanova buža je tunel u cijelosti isklesan u živom kamenu. Danas je očuvan u dužini od 1042 m. Prosječna širina iznosi mu oko 60 cm. Visina mu varira od 120 cm do 220 cm s tim da najvećim dijelom tunela iznosi oko 170 do 180 cm.

O funkcioniranju samog vodovoda u vrijeme kada je izgrađen danas se vrlo malo zna. Prema pronađenim arheološkim ostacima možemo pretpostaviti da je Novalja početkom naše ere bila značajna luka na putu od južnog Jadrana prema antičkom gradu Aquileji (u blizini današnjeg Trsta).

U vrijeme kada se plovidba odvijala na vjetar, prirodne uvale omogućavale su sigurni boravak, ponekad i više dana ili tjedana, do početka povoljnog vjetra.

Upravo zbog svojeg položaja i mogućnosti plovidbe burom u krmu prema Istri luka današnje Novalje dobiva u rimskom vremenu na značaju i postaje jedan od nezaobilaznih pristaništa na jadranskom plovidbenom pravcu što je od istočnog Sredozemlja vodio prema sjevernoj Italiji. Uz luku se formira naselje koje dobiva latinsko ime *navalis* odnosno *navalia* što u prijevodu znači pristanište, luka te će iz ovog naziva kasnije Novalja dobiti ime.

Tijekom petog i šestog stoljeća u Novalji se podižu tri velike crkve na različitim mjestima u luci. Kako u naselju u ranijim vremenima nije bilo hramova a niti je pronađen forum oko kojeg bi se formirala neka jezgra naselja nameće se zaključak da crkve nisu služile samo stanovnicima Novalje i obližnjih naselja već su bile i crkve mornara i putnika koji su se zatekli u Novalji čekajući nastavak puta.

Takvo naselje i luka trebali su vodu. Stoga je i izgrađena ova impresivna građevina.

Izgradnja tunela

Vodovod ima 9 nadzemnih otvora (odušnika ili odiha) koji su izgrađeni za potrebe probijanja tunela. Naime, nakon što se označili trasu na površini, graditelji su produbili 9 vertikalnih otvora. Ovisno o konfiguraciji terena, otvori su visoki od 5 do 44 metara, koliko iznosi visina sedmog otvora. Svi otvori su pravokutnog oblika osim jednog (trećeg), koji je kružnog oblika, a u njihovim se zidovima i danas vide utori za vrhove stopala namijenjeni ulasku ili izlasku iz podzemnoga kanala.

Nakon što se na površini označila trasa i mjesta gdje će biti otvori pristupilo se kopanju tunela. Najprije su se kopali vertikalni otvori s kojima se dolazilo do željene dubine, na buduću trasu tunela, te kopalo u dva smjera. Kod kopanja tunela vodila se briga i o padu cijele trase (oko pola metra na dužinu cijele trase) kako bi voda mogla sama doticati.

I danas su na zidovima stijena vidljivi tragovi kopanja tunela pa možemo po smjerovima tih tragova odrediti mjesto gdje su se kopači tunela spojili. Samo je na jednom mjestu (između šestog i sedmog otvora) došlo do značajnijeg promašaja između kopača, dok su sve ostale točke spajanja poprilično točne.

Za vrijeme gradnje tunela graditelji su nailazili na manje pukotine u stijenama i na manje pećine. Na tim se mjestima tunel podzidavao suhozidom, ciglama i žbukom. Na ciglama je jasno vidljiv žig proizvođača – AFAESONIA. Pretpostavlja se da se odnosi na Aula Fesonija koji je u to vrijeme (1. stoljeće) imao ciglanu.

Dakle, bez modernih instrumenata koji su nam danas poznati, graditelji su iskopali tunel u živoj stijeni koji cijelom dužinom ima lagani pad.

Ponovno otkriven

Vodovodu se tijekom vremena zagubio svaki trag. Priča se kako je tijekom prve polovice 19. stoljeća u njega propalo neko dijete, a dok su ga mještani vadili, otkrili su pod zemljom impresivan kanal. Prvi istraživač vodovoda bio je novaljski župnik don Ante Bonefačić, koji je u župnoj kronici iz 1910. godine pisao o tom objektu.

Početkom 20. stoljeća Austro-ugarska vlast stavila je tunel u uporabu. Duž cijelog tunela bile su postavljene cijevi. Kod osmog otvora sagrađena je cisterna u koju je voda dolazila s izvora Škopalj pomoću crpki koje je pokretala vjetrenjača, te dalje od cisterne cijevima do tunela i konačno do Novalje. Međutim, udari bure ubrzo su srušili vjetrenjaču, te je vodovod opet napušten. Isti sistem rada s pomoću vjetrenjača obnovila je talijanska vlast 1918. godine, ali i to je bilo kratkog vijeka.

Još jedan pokušaj dopreme vode iz Škoplja u Novalju bio je 1929. godine kada je crpke umjesto vjetrenjača pokretao motor na naftu. I ovaj sistem je bio kratkog vijeka.

Zadnji put je vodovod stavljen u funkciju 1947. godine kada je vjetrenjaču i motor zamijenila električna crpka.

Osamdesetih godina 20. stoljeća objekt je istraživao učitelj Bruno Puharić, na čiju je inicijativu objekt posjetilo nekoliko speoloških ekspedicija.

Devedesetih godina na objektu je radio prof. Nikola Crnković. On je pronašao deveti otvor te otkrio da se vodovod račva u dva pravca: prema Kolanu i prema Novaljskom polju.

Turistička atrakcija

Danas je Talijanova buža turistička atrakcija. Na ulazu u tunel sa novaljske strane izgrađen je Gradski muzej u čijem je podrumu uređen ulaz u ovaj jedinstveni arheološki lokalitet.

Vodovod je prohodan u čitavoj dužini do osmog otvora kod kojeg se nalazi mala brana koja zadržava vodu da ne dotječe dalje. Od osmog otvora do kraja kanala tunel je ispunjen vodom u visini od oko 1 metra.

Plaže Novalje

Malo je mjesta na Jadranu koja se kao Novalja mogu pohvaliti prekrasnim prirodnim plažama u svojoj najbližoj okolici. Krenuli iz Novalje na sjever ili jug, na istok ili zapad, doći ćete na jednu od tih jedinstveno lijepih plaža koje će vam pružiti potpuni užitek. Plaže su vrlo prostrane, pješčane i šljunčane, s čistim morem te odličnim pristupom i ulazom u more pa su stoga osobito pogodne za obitelji s djecom. Udaljene su od Novalje od 1 do 3 km tvoreći oko nje svojevrсни prsten. Do svih se plaža može doći automobilom i sve imaju uređena parkirališta.

CASKA

Nalazi se istočno od Novalje, na mjestu nekadašnjeg rimskog grada koji je, prema legendi, stradao i potonuo u potresu u IV. stoljeću, a čiji se ostaci mogu naći u neposrednoj blizini plaže te na morskom dnu. Pristup moru je mahom pješčan. Morsko se dno vrlo strmo spušta što plažu čini izrazito dubokom. Na plaži postoji ugostiteljska ponuda te nešto rekreativnih sadržaja.

ZRČE

Plaža Zrće nalazi se jugoistočno od Novalje i posebna je priča. Ona je najljepša i najatraktivnija novaljska plaža. Njezin obalni dio prostrana je šljunčana površina na koju u špici sezone može stati više tisuća kupaca. Ulaz u more je šljunčan, a zbog strmog spuštanjaorskog dna plaža je izrazito duboka. Na plaži se mogu koristiti razni sportsko-rekreativni i zabavni sadržaji te kvalitetna ugostiteljska ponuda, a nekoliko atraktivno uređenih klubova pruža mogućnost danonoćne zabave osobito za mlade po čemu se plaža posljednjih godina pročula širom svijeta.

U jednoj od akcija Hrvatske turističke zajednice i medija "Plavi cvijet", plaža Zrće proglašena je najljepšom i najuređenijom plažom na Jadranu. Svojim izuzetnim prirodnim osobinama, opremljenošću i sadržajima, plaža Zrće udovoljava strogim kriterijima Europske zaklade za obrazovanje i odgoj za okoliš pa od 2003. godine ima Plavu zastavu.

Plaža je od Novalje udaljena 2 km, raspolaže s velikim uređenim parkiralištem, a tijekom turističke sezone s Novaljom je povezana javnim gradskim prijevozom.

STRAŠKO

Plaža Straško, s istoimenim kampom, nalazi se južno od Novalje, u širokoj uvali otvorenoj prema pučini. Duga je oko 1,5 km, a nakon kratkog kamenitijeg ulaza u more, dolazi se na pjeskovito dno. Uz plažu se nalazi jedan od najvećih i prirodno najljepših kampova na Jadranu, s tekstilnim i FKK dijelom, ugostiteljskom, zabavnom i sportsko-rekreativnom ponudom, raznim radionicama, dječjim igralištima itd. Čitavo je područje pokriveno šumom što lokalitetu daje posebnu draž. Od ljeta 2004. godine plaža ima Plavu zastavu.

PLANJKA – TRINČEL

Plaža se nalazi sjeverno od Novalje, uz jugoistočnu obalu uvale Stare Novalje. Prekrivena je finim pijeskom, topla je i plitka i odlično uređena. Raspolaže s ugostiteljskom ponudom te raznim rekreacijskim sadržajima. Zbog odlične uređenosti i uvjeta koje ima, plaža od ljeta 2004. nosi Plavu zastavu. U akcijama Hrvatske turističke zajednice te Hrvatske gospodarske komore i medija "Plavi cvijet" i "Turistički cvijet", plaža je bila dobitnica dvaju priznanja - za najljepšu te za najuređeniju plažu na Jadranu.

LOKUNJE

To je novaljska gradska plaža, smještena uz južni rub novaljske uvale. Šljunčana je, plitka i topla, sa zelenim pojasom koji je čini ugodnom za odmor i osvježanje u vrućim ljetnim danima.

BABE

Plaža leži u plitkoj uvali zapadno od Novalje. Ovo je najplića i najtoplija među novaljskim plažama, s finim pijeskom te uskim obalnim pojasom. Posljednjih godina plaža je obogaćena ugostiteljskim i rekreacijskim sadržajima.

RUČICA

Plaža je udaljena od Metajne 1 kilometar i do nje se može doći čamcem ili automobilom. Plaža je kombinacija šljunka i pijeska, bez prirodne je hladovine i ima nešto ugostiteljskih sadržaja.

JADRA

Plaža je smještena u blizini Stare Novalje i na nekim mjestima prekrivena je finim kamenčićima te je ulaz u more postupan, dok je na nekim mjestima stjenovita tako da se ulazi direktno u duboko more.

MATA

Tiha uvala Mata u blizini Luna ima skrivene plaže i uvalice okružene stoljetnim maslinama. Plaže mjestimično prekriva fini kamen a na nekim dijelovima su betonirane ili kamene. U uvali nema dodatnih sadržaja.

6.4. Neće biti smaka svijeta 2012. godine

LOŠA ASTRONOMIJA

NEĆE BITI SMAKA SVIJETA 2012. GODINE

dr. sc. Dario Hrupec

Raste zabrinutost javnosti zbog navodnog sudnjeg dana u prosincu 2012. godine. Rastu i prihodi onih koji koriste ljudski strah od skorog smaka svijeta. Prodaju se knjige, filmovi, čak i kompleti za preživljavanje. Najveća internet knjižara, Amazon.com, nudi stotine naslova na tu temu. I mi živimo u jednoj od zemalja gdje, srećom, postoji sloboda govora. To, međutim, uključuje i slobodu laganja. No, laži se mogu prepoznati uz malo dobre volje i malo zdravog razuma. Kraj 2012. godine bit će naprosto kraj 2012. godine. I početak 2013. godine. Neće biti kraj svijeta. Ni zbog sudara s navodnim planetom Nibiru, ni zbog završetka jednog ciklusa majanskog kalendara.

Nibiru – planet koji ne postoji

Najava smaka svijeta 2012. godine počela je prije više od tri desetljeća tvrdnjama da se Zemlji približava planet Nibiru, kojeg su navodno otkrili Sumerani. Priču je lansirao Zecharia Sitchin, autor koji je (kao i njegovi neslavni prethodnici Immanuel Velikovsky i Erich von Däniken) zagovarao naivne teorije o drevnim astronautima koji su posjećivali Zemlju i utjecali na stare civilizacije. Sitchin, koji je umro prošli mjesec u devedesetoj godini, u nekoliko je svojih knjiga (vjerojatno najpoznatija među njima je *Dvanaesti planet*) govorio o ogromnom planetu Nibiru. Taj objekt navodno dolazi u blizinu Sunca svakih 3600 godina i odgovoran je za važne preokrete u zemaljskoj povijesti. I što je vrhunac: “na njemu žive bogovi koji su genetskim inženjeringom stvorili čovjeka na Zemlji”. Pojam Nibiru je postojao u Babilonskoj astronomiji, no nije se odnosio na planet nego na točku ekliptike koja odgovara ljetnom solsticiju.

Sumerani su, bez sumnje, bili narod na visokom stupnju kulture za to doba. Živjeli su u južnoj Mezopotamiji (na području današnjeg Iraka) od otprilike petog do drugog tisućljeća prije nove ere. Pripisuje im se izum klinastog pisma i glasoviti ep *Gilgameš*. Međutim, njihovo poznavanje astronomije bilo je prilično skromno. Bilježili su položaje nebeskih objekata, prvenstveno Mjeseca, Sunca i vidljivih planeta, radi preciznog određivanja datuma sjetve te iz religioznih razloga. Da su Sumerani, golim okom, mogli vidjeti objekt ekscentrične putanje koji prolazi kraj Sunca svakih 3600 godina, i mi bismo ga, današnjom tehnologijom, sigurno već odavno opazili.

Premda je prvi lansirao priču o planetu Nibiru, Sitchin je kasnije negirao svoju povezanost s najavom nadolazeće apokalipse. Tada je igru je preuzela Nancy Lieder, samoproглаšeni medij, koja tvrdi da telepatski komunicira s izvanzemalcima. Lieder je, 1995. godine, obznanila da izvanzemaljci sa zvijezde Zeta Reticuli šalju preko nje, jedine odabrane, poruku cijelom čovječanstvu da Zemlji prijeti skori sudar s planetom Nibiru. Sudar je najavljen za svibanj 2003. godine. Kako se tada, naravno, nije ništa dogodilo, Lieder je smak svijeta pomaknula na prosinac 2012. godine. Inače, takav postupak prolongiranja datuma, kad se

najavljeni događaj ne dogodi, uobičajen je za sve proroke katastrofa. Zeta Reticuli je, inače dvojni sustav zvijezda, sličnih Suncu, udaljen od Zemlje oko 39 godina svjetlosti.

Zanimljivo je da u slučaju obmane vezane uz Nibiru ne postoje baš nikakve činjenice. Sve je proizašlo samo iz fikcije Zecharia Sitchina i nesuvislih izjava Nancy Lieder što je prilično neuobičajeno za pseudoznanstvene teorije. Puno tipičniji primjer je, recimo, priča o padu NLO-a s vanzemalcima u Roswellu koja je potaknuta činjenicom – padom američkog vojnog balona s opremom za nadzor ruskih nuklearnih aktivnosti.

Kalendar Maya

Izmišljena apokalipsa 2012. posebnu je pozornost dobila kad su brojni zagovornici teorija zavjera, na svojim web stranicama, povezali priču o Nibiru s majanskim kalendarom koji “završava” u 21. prosinca 2012. godine. Točnije, jedan od njegovih ciklusa završava na taj dan. A nakon toga? Ništa posebno, počinje novi ciklus. Maye su završetke jednog i početke drugog ciklusa slavili kao što mi danas slavimo Novu godinu. Malo veću važnost dajemo prijelazu u veći ciklus, novo stoljeće, ili još malo veću prijelazu u novo tisućljeće (što se zbilo u ponoć 31. prosinca 2000. godine).

Za razliku od našeg brojevnog sustava koji se temelji na bazi 10, majanski se brojevni sustav temeljio na bazi 20. Tu nema ničeg misterioznog. To je naprosto stvar izbora, što dobro zna svaki matematičar i informatičar upoznat s brojevnim sustavima različitih baza. E sad, majanski dan zvao se k'in, a 20 k'ina odgovaralo je 1 winalu (to je otprilike naš jedan mjesec). Nadalje, 18 winala bio je jedan tun (što je vrlo blizu našoj godini), a 20 tuna jedan k'atun (što je nekakav ekvivalent stoljeća). Konačno, 20 k'atuna bio je b'ak'tun (nekakav ekvivalent tisućljeća).

Majanski datum ima zapis “b'ak'tun.k'atun.tun.winal.k'in”. Početak kalendara je “0.0.0.0.0” za što su Maye naprosto odabrali jedan dan, baš kao što je i za naš, moderni, kalendar odabran početak. Početak je stvar dogovora. Ako to znamo onda znamo da je svaki “okrugli” datum naprosto običan dan, ni po čemu poseban. Majanski početak je, prema Julijanskom kalendaru, 6. rujna 3114. prije nove ere. Prvi dan majanskog kalendara je 0.0.0.0.1. Devetnaesti dan je 0.0.0.0.19. Dvadesetog dana pomiče se jedan nivo: 0.0.0.1.0. Nadalje, 0.0.1.0.0 znači jednu godinu i tako dalje.

Pojedinim se brojevima, u različitim kulturama, pridavala posebna važnost. Tako je za Maye broj 20 bio posebno važan, odabran je kao baza brojevnog sustava. Isto tako, fascinirao ih je broj 13. Tog se broja i danas mnogi ljudi boje. No, kakve to veze ima s krajem svijeta? Evo kakve: majanski datum 13.0.0.0.0 odgovara datumu od kojeg je prošlo 1 872 000 dana (13·20·20·18·20). Uzme li se u obzir prijelaz s Julijanskog na Gregorijanski kalendar onda tih 1 872 000 dana daje, po našem kalendaru, 21. prosinca 2012. godine. To je dakle dan kad se na početku majanskog zapisa pojavi “strašni” broj trinaest.

Međutim, 21. prosinca 2012. godine je naprosto početak 14. b'ak'tuna. Ništa posebno. Maye bi ga vjerojatno očekivali s velikom strepnjom (kao što su neki 31. prosinca 1999. godine drhtali nad navodno strašnim milenijskim bugom, Y2K), no na kraju bi ga proslavili kao što smo mi proslavili 1. siječnja 2001. godine.

Civilizacija Maya trajala je otprilike od drugog tisućljeća prije nove ere do sredine 16. stoljeća, kad su ih pokorili španjolski konkvistadori. Od 2. tisućljeća p. n. e. do 250. godine n. e. traje predklasični period, od 250. do 900. godine n. e. klasični period (u kojem je nastala većina kulturnih ostvarenja) te od 900. godine n. e. do dolaska španjolskih osvajača postklasični period. Maye su živjeli na području srednje Amerike, od gorja Sierra Madre u Meksiku do poluotoka Yucatán. Poznati su po vrlo razvijenim (za ono doba) graditeljskim vještinama te naprednom pismu, umjetnosti, poznavanju matematike i astronomije. Narod Maya imao je veliki kulturni utjecaj u području cijele srednje Amerike, i izvan svojih granica. Brojni potomci Maya žive i danas te održavaju neke od starih tradicija.

No nisu Maye odgovorni za današnju paniku o navodnom smaku svijeta 21. prosinca 2012. godine. Odgovorni su Zecharia Sitchin, Nancy Lieder i razni drugi katastrofičari, te mediji i izdavači, koji su u prijelazu majanskog ciklusa pronašli dobru priliku da ostvare svoje interese. Jer, da budemo iskreni, daleka je okrugla 2100. godina, a još dalja 3000. A prije svake prijelazne godine oglašavaju se zli proroci, iznova sijajući strah među ljudima. Osim toga, civilizacija Maya djeluje nam egzotično i tajanstveno. Lako nas je uvjeriti da su Maye svašta znali pa i predvidjeti sudnji dan. Naš sudnji dan. Svoj, čini se, nisu predvidjeli. No, oni koji hvale mudrost Maya (želeći nas pripremiti za prihvatanje njihovih “proročanstava”) obično pod tepih guraju nezgodne činjenice. Jedna od njih je da su ti isti mudri Maye često svojim bogovima prinosisli ljudske žrtve i to na nezamislivo okrutan način – vadeći im, živima, srca.

Zaključak

Zechariu Sitchina domaći izdavač, koji je objavio *Dvanaesti planet*, reklamira kao autora koji daje “alternativnu zemaljsku povijest”. Postoji dio fantastične književnosti koji se bavi alternativnom poviješću, ali Sitchin ne pripada toj kategoriji. U njegovom slučaju to je zapravo eufemizam kojim se prikriva pseudo povijest, odnosno općenitije pseudoznanost – patološka imitacija znanosti koja si prisvaja dignitet znanosti dok istovremeno odbacuje znanstvenu metodu. Da se Sitchin proklamirao samo kao pisac fantastike sve bi bilo u redu. On se međutim proglašavao učenjakom, i to onim koji svijetu obznanjuje skrivenu istinu. Na taj je način tisuće, ako ne i milijune, ljudi doveo u zabludu.

Isto vrijedi i za Nancy Lieder. Kad bi za sebe tvrdila da je zabavljač, zvijezda šobiznisa to bi bilo relativno bezazleno. No ona tvrdi da stvarno prima poruke izvanzemaljaca. A mase lakovjernih ljudi joj vjeruju i tako bivaju zavedene. Sve u svemu – tužno.

Da rezimiram, Nibiru je samo mit. Ne temelji se na nikakvim činjenicama. Učestale tvrdnje o planetu koji je “blizu”, ali “nevidljiv” su obična glupost. Nibiru ne postoji. Isto tako, kraj majanskog kalendara (točnije, jednog od ciklusa tog kalendara) ne predstavlja ništa posebno. Kao ni kraj ciklusa našega kalendara (godine, stoljeća ili tisućljeća).

Konačno, daleko od toga da katastrofalan sudar Zemlje s asteroidom ili kometom nije moguć. To se već dešavalo kroz povijest (zadnji put prije 65 milijuna godina) i može se dogoditi opet. Primjerice, asteroid Apophis, promjera 270 m, koji se približava Zemlji prije par godina je bio u središtu pažnje zbog mogućeg pada na Zemlju. Preciznija mjerenja prilično su smanjila vjerojatnost sudara, ali ga još nisu u potpunosti isključila. U svakom slučaju, predviđanje takvog događaja ne treba tražiti u drevnim spisima, nekadašnjim kalendarima ili porukama

koje navodno primaju takozvani mediji. Eventualna upozorenja treba očekivati od astronoma koji se bave praćenjem malih tijela Sunčeva sustava, primjerice od sustava *Svemirske straže* (Spaceguard).

6.5. Razgovor sa švedskim piscima Roslundom i Thunbergom

RAZGOVOR SA ŠVEDSKIM PISCIMA ROSLUNDOM I THUNBERGOM

Insajder u knjizi ispričao priču o braći pljačkašima

- ‘Obiteljske veze su jake i nije bilo lako donijeti odluku da neću pljačkati s ocem i braćom. Tri tjedna sam razmišljao hoću li im se pridružiti’, priča Stefan Thunberg
- ‘Prije pet godina ekstremno desna stranka Švedski demokrati osvojila je jedan posto i nisu imali šanse za parlament. Danas ih podržava 16 posto ljudi’, kaže Roslund

Piše: Tamara Borić

19.05.2015 / 07:20

[Print](#)

[Email](#)

Foto: Anna-Lena Ahlstrom

Početak 1990-ih u Švedskoj je strah sijala skupina pljačkaša banaka i poštanskih ureda, kasnije prozvana Vojničkom bandom ili Militaristima. Vojnička banda izvela je najnasilnije pljačke u sjevernoj Europi od 1991. do 1993. godine. Teško naoružani, s vojničkom disciplinom, članovi bande napadali su po manjim mjestima u Švedskoj. Policija je bila bespomoćna, posebno zato što im njeni članovi otprije nisu bili poznati, dotad nisu bili kažnjavani, pa nisu znali odakle krenuti s istragom. **Nakon što su uhvaćeni saznalo se da je riječ o trojici braće - jedva punoljetnima - i njihovu ocu,** što je šokiralo javnost.

Stefan Thunberg četvrti je brat, onaj koji se nije htio priključiti pljačkaškom pohodu svoje obitelji. Želio je postati slikar, ali danas je poznati i uspješni scenarist, zaslužan za popularni televizijski serijal o inspektoru Walanderu te filmove o inspektoru Hamiltonu, ali i pisac. Svoj prvijenac “Medvjedi ples”, u suradnji s uspješnim piscem kriminalističkih romana Andersom Roslundom, napisao je inspiriran svojom obiteljskom pričom o braći i ocu kriminalcima. Dvojica švedskih autora knjigu u izdanju Znanja predstaviti će hrvatskoj publici na Zagreb Book Festivalu 19. svibnja. Za Nacional su ispričali što ih je inspiriralo da napišu roman, a Thunberg je otkrio i neke intimne detalje o sebi i svojem teškom odrastanju uz oca nasilnika i alkoholičara.

“Ideja da napišemo roman bila je Stefanova, on je priču u sebi držao godinama, a nije znao kako je ispričati. Već smo se prije susretali, ali za ovu knjigu se baš sve dobro poklopilo jer sam ja imao pauzu između pisanja svojih knjiga, a ni Stefan nije ništa radio, pa smo se upustili u avanturu. Priča o pljačkama bila je itekako poznata u švedskoj javnosti, svi su mogli o tome čitati iz raznih izvora, ali shvatili smo da je sad pravo vrijeme za priču ‘iznutra’, kaže Anders Roslund, čije su četiri knjige već objavljene u Hrvatskoj, a napisao ih je s Börgeom Hellströmom.

Thunberg je objasnio zašto je baš sad pravi trenutak za objavljivanje knjige. Kaže da je od pljački koje su počinila njegova braća prošlo već 20-ak godina, pa tema nije toliko “vruća” u njihovim glavama, a i razgovor s Roslundom pomogao je da se ona realizira. Iako je knjiga objavljena, još uvijek mu nije lako zbog toga što je u njoj opisan zapravo njegov život.

“U početku, kad sam još razmišljao hoću li pisati o tome ili ne, bilo je jako teško, bio sam nervozan i bojao sam se reakcija ljudi. Pitali su me što će majka, otac ili braća reći o tome. Rekao sam im da moram najprije napisati knjigu, nisam htio o tome razmišljati. To je prije svega priča o sukobu oca i sina, ali i o mom djetinjstvu, zapravo o sukobu mog oca s njegova četiri sina. To je dio mene, a kad takvo što dijelite sa svima, nije lako”, kaže Thunberg, inače drugi sin u obitelji. S ocem je i danas, baš kao što je bio i cijeli život, u iznimno lošim odnosima.

“Nas dvojica ne razgovaramo, ne voli knjigu koju sam napisao. Za mene je bilo jako važno ispričati priču kroz likove, ispričati istinu, no za njega to nije bilo nimalo važno. Uvijek je teško gledati, ili u ovom slučaju čitati, o svojim pogreškama iz nečijeg drugog kuta promatranja. Ali važno mi je da se zna da ga ja, unatoč svemu, volim. Volim svog oca jer to je jedini otac kojeg imam. Pokušao sam razgovarati s njim, ali ne sluša me. S njim je jako teško razgovarati jer je stalno pijan. I danas, kad je izašao iz zatvora, povukao se i ni s kime o ne razgovara”, kaže Thunberg koji se u romanu, zajedno s Roslundom, osobne priče držao prilično čvrsto. Svi detalji koji su ispričani o obitelji su se i dogodili, kad su sinovi bili mali, situacije kad je otac tukao njihovu majku i maltretirao ih.

Jedan od detalja iz njihova teškog djetinjstva, po kojemu je roman dobio ime - “medvjedi ples” - urezala se u pamćenje cijeloj obitelji. Iako je opisan surovo i vrlo teško ga je čitati, Thunberg kaže da je istinit i da je njemu bilo iznimno teško to napisati. “Medvjedi ples” je način na koji je otac obitelji svog najstarijeg sina naučio kako napasti protivnika - da pleše oko njega dok se ne pronađe pravo mjesto za udarac. Naučio ga je - uz pomoć madraca koji je obgrlio - kako primiti protivnika koji je već na podu i nastaviti ga s udarati. Tu je metodu najstariji sin usvojio i kasnije ju primijenio, ali je i naučio svoju mlađu braću kako “ples” funkcionira. Takve i slične situacije u knjizi, koliko god zvuče nevjerojatno brutalno, istinite su i zapravo pokazuju uzroke ponašanja braće i ono što će postati – Militaristi.

Thunberg je ispričao još neke situacije iz djetinjstva, a spomenuo je i njegovu majku koja je trpjela svakodnevna verbalna i psihička zlostavljanja, a sinovi su bili još premaleni da bi ju zaštitili od nasilnika.

“Ona je najbolja majka na svijetu, jako je snažna i uvijek je bila na našoj strani. Kad sam joj rekao da ću početi pisati knjigu, bila je jako sretna jer je rekla da će to biti dobro za sve. Cijela priča s ocem je istinita. I ja sam naučio ‘medvjedi ples’, ali moj je brat bio prvi i on nas je kasnije učio. On je morao braniti nas trojicu i sebe, i to je bila filozofija mog oca. Naša obitelj protiv cijelog svijeta. Njegova je osobna povijest još uvijek mi je velika nepoznanica. On

potječe iz Karlovca, i to je otprilike sve što znam o njemu. Bio sam u Hrvatskoj, ali nisam upoznao svog djeda i baku. Želim sve saznati o njemu. Možda ću napisati knjigu o njemu kad saznam”, kaže Thunberg i dodaje da je ovom knjigom donekle izdao svoju obitelj. Bar je tako mislio kad je došao do pola romana.

“Upao sam u veliku osobnu krizu, nisam mogao pisati, a nisam znao zašto. Onda je Anders razgovarao sa mnom i pomogao me uvjeriti u to da je ta priča vrijedna romana, da se mora ispričati. Nakon što smo završili, shvatio sam da sam podsvjesno mislio da sam izdao obitelj. Tijekom odrastanja tata je uvijek govorio, i meni i mojoj braći, da nitko ne smije izdati člana obitelji. To mi je vjerojatno stalno bilo na pameti. Danas uopće tako ne mislim, nimalo! Svatko treba ispričati svoju priču, bez obzira na to koliko je teška. Ispričajte svoju jebenu životnu priču!“, kaže Thunberg koji je knjigu najprije na čitanje dao onima koji su ga inspirirali za nju – braći i ocu. Otac nikad nije prihvatio sinovu “izdaju”, dok su braća imala različite reakcije.

“Treći brat ju je prvi pročitao i rekao da me jebeno mrzi, ali da obožava moju knjigu! Nakon toga sa mnom nije razgovarao osam mjeseci. Najmlađi brat nakon što ju je pročitao nije sa mnom razgovarao osam tjedana, a onda me nazvao i rekao da je to on u knjizi, ali više nije takav. Tad je imao 17 godina, pa mu je sve to očito bila jedna drugačija perspektiva. Najstariji brat zadnji je dio knjige čitao osam dana, nije mi se dugo javljao, a onda mi je napisao jedan jako lijepi e-mail u kojem mi je rekao da, iako nisam bio u kolibi u kojoj se događa radnja s kraja knjige, da sam nevjerojatno blizu istini i onome što se tad događalo. To je bilo mjesto gdje ih je policija ulovila”, ispričao je Thunberg.

Oko Božića 1993. banda je uhvaćena nakon pljačke u Hebyju, gradiću sjeverozapadno od Stockholma. Svi su dobili zatvorske kazne, a najstariji brat najdužu – 14 godina.

Iako nije sudjelovao u zločinima koje je počinila njegova obitelj, slušao je o njima. Razgovaralo se o tome svaki dan, kaže, ali samo među članovima obitelji. Za Nacional je pojasnio što ga je ponukalo da ipak, unatoč jakim obiteljskim vezama, kaže “ne” pljačkama.

“Obiteljske veze su jake, svi to znamo, i moram priznati da mi nije bilo lako donijeti odluku da ne idem tim putem. Kad je najstariji brat osnovao građevinsku tvrtku u Stockholmu, moja dva mlađa brata došla su za njim i zaposlila se kod njega, baš kao što je opisano u knjizi. Ja tad nisam bio zainteresiran za to, htio sam biti umjetnik, slikar. U bilo kojem trenutku mogao sam im se pridružiti jer sam im brat, jedan od njih. Iako sam znao što rade i čime se bave, nikad nismo o tome razgovarali izvan obitelji. Teško je to objasniti, ali ta je veza među nama tako jaka da je takav odnos bio normalan. Nakon jake navale adrenalina, nakon ‘opljačkanog objekta’, popili bi pivo. Umakli bi policiji i zaobišli policijske zapreke. Kao da sam slušao o filmu koji nisam gledao. Zajedno su prešli jednu granicu. U jednom trenutku sam osjetio kako sam izvan toga i da želim sudjelovati. Intenzivno sam razmišljao o tome da se priključim, ali nakon tri tjedna razmišljanja, najstarijem sam bratu rekao da ipak ne bih”, govori Thunberg, dok je Roslund dodao još poneki detalj u ovoj nevjerojatoj priči. Ta građevinska tvrtka, kaže Roslund, bila je paravan za sve prljave poslove, a Stefan se nalazio s braćom u kući s dvostrukim podom, gdje je bilo improvizirano skladište u kojem su držali ukradeno oružje. “Mogao je u bilo kojem trenutku ući, razgovarati s njima o svemu, ali nije se želio uključiti. Nevjerojatno, zar ne? I još nešto. Tih ranih 1990-ih u Hrvatskoj je bjesnio rat, a Stefanov otac je bio Hrvat iz Karlovca. Neobično je da je u isto vrijeme kad je njegova država u ratu, on bio u ratu sa švedskom policijom i pravosuđem”, kaže Roslund.

Upravo je Roslund u vrijeme kad su Militaristi harali u Švedskoj radio kao novinar i njegov je zadatak bio da prati tu pljačkašku skupinu.

“Bio sam na glavnom željezničkom kolodvoru i javljao se uživo za televiziju, nakon što je podmetnuta bomba. Nekoliko metara iza mene, Stefan se vraćao s likovne akademije kući i čudio se koji je to kreten podmetnuo bombu na glavni kolodvor, ne znajući da su to bila njegova braća. To smo, naravno, saznali tek poslije, tad se nismo ni poznavali, ali to je zanimljiva koincidencija. Kao da smo morali napisati knjigu o svemu ovome. Kad se saznalo da iza tih groznih nedjela stoji cijela obitelj, čiji članovi nikad nisu bili kažnjavani, nikad nisu proveli ni dana u zatvoru, to je bila zaista velika stvar. A danas, kad imate četvrtog brata koji nije sudjelovao u tome i samo priča priču, dobili smo nevjerojatno zanimljivu istinu koja se morala ispričati”, kaže Roslund i dodaje da je danas važno pisati o lošim stvarima, kriminalu, prostituciji, trgovini ljudima, bandama. Ljudi žele čitati o tome jer se to događa oko nas, zbog toga je kriminalistički roman opstao i još dobio na popularnosti. Posebno su švedski autori, trenutačno jedni od najuspješnijih pisaca tog žanra, na vrijeme shvatili da taj roman mora, osim odgovora na najvažnije pitanje - “tko?”, u sebi sadržavati i odgovor na pitanje “zašto?”, a možda čak i objasniti razloge zbog kojih je počinitelj postao takva osoba. Kaže da kriminalistički roman treba pratiti društvena događanja i objašnjavati ih.

“U Švedskoj je, primjerice, danas najveći izazov početi rješavati probleme koji su se pojavili 1990-ih godina, a to je veliki val izbjeglica. Mi se nismo dobro pobrinuli o svojim imigrantima, oni žive loše, u predjelima grada koji su loši, nemaju posao, slabo su obrazovani. Sad je problem da imamo najviše imigranata, više od bilo koje druge zemlje EU, svaki treći imigrant koji uđe u Europu smjesti se u Švedsku. Nismo bili spremni ni tad, nismo spremni ni sada. Sad imamo situaciju da, nažalost, imamo sve više autsajdera, kriminalaca, ljudi koji se nisu asimilirali”, govori Roslund i pokušava dati rješenje problema. Obrazovanje je dobar početak za rješavanje problema, kaže.

“Zato i pišem krimice, to je jedan od razloga. Kad sam napisao svoje knjige, švedski ministar unutarnjih poslova zainteresirao se za probleme koje obrađujem, počeo je istraživati, posvetio se problemu trgovanja ljudima, bandama i sličnim stvarima. Obrazovanje je važno. Obrazovati se znači i prošetati se tim predgrađima, vidjeti kako ti ljudi žive. Oni se moraju asimilirati, ali zbog nedostatka edukacije i novca, ali i kulturalnih razlika, to se ne događa. Moramo shvatiti da se to ne može napraviti preko noći. Trebamo biti svjesni da problem postoji. Mi smo ga tek sad postali svjesni. Primjerice, prije pet godina ekstremno desna stranka Švedski demokrati – koja zagovara antiimigracijsku politiku - dobila je na izborima samo jedan posto i nisu imali nikakve šanse ni približiti se parlamentu. Danas, samo pet godina poslije, brojke govore da imaju podršku od čak 16 posto ljudi koji zagovaraju njihovu politiku! Vidimo da se u Švedskoj događaju velike promjene. Nešto se opasno događa. Zabrinjavajuće je to što im Šveđani vjeruju”, ispričao je Roslund.

S obzirom na to da je, kako je rekao, za dobru kriminalističku priču najvažniji odgovor na pitanje “tko?”, odgovorio je i na pitanje misli li da je otac u knjizi “Medvjedi ples” glavni krivac za sve što se dogodilo njegovoj obitelji.

“Teško je odgovoriti na to pitanje jer, primjerice, Stefan nije postao kriminalac, unatoč tome što su mu to bili otac i braća. I ja sam imao agresivnog oca koji je nasilje koristio kao alat, ali ni ja nisam postao kriminalac. U ovom je slučaju došlo do niza okolnosti koje su dovele do toga da ti ljudi postanu razbojnici. Otac u romanu je osoba koja ne shvaća što njegovo ponašanje može učiniti njegovim sinovima, ne razumije kako je utjecao na njih tijekom

odrastanja. Nije shvatio da postoji granica koju nije smio prijeći. On ju je prešao”, kaže Roslund.

Thunberg je naglasio da njegova dva mlađa brata sigurno ne bi nikad krenula u pljačku da nisu poslušala najstarijeg brata, jer je to bila njegova ideja. Problem je bio u kompleksnom odnosu između oca i najstarijeg sina, a on se prelio na odnose u cijeloj obitelji koji su se posve narušili.

Priča te obitelji je izazvala veliku pozornost u cijelom svijetu, pa je tako američka kuća DreamWorks otkupila prava za film koji će se zvati prema engleskom prijevodu knjige - “Made in Sweden” - i prije nego što su ju autori dovršili. Zasad je javnosti poznat samo producent - Mark Sourian, poznat po uspješnicama poput “Need for Speed” ili “Dostavljač”.

6.6. Rješenje o uvjetima građenja

Rješenje o uvjetima građenja

Članak 213.

(1) Zahtjev za izdavanje rješenja o uvjetima građenja u pisanom obliku podnosi investitor.

(2) Zahtjevu za izdavanje rješenja o uvjetima građenja investitor prilaže:

– tri primjerka idejnog projekta čija je situacija prikazana na odgovarajućoj posebnoj geodetskoj podlozi, odnosno kopiji katastarskog plana ako se zahtjev podnosi za rekonstrukciju postojeće zgrade kojom se ne mijenjaju njezini vanjski tlocrtni gabariti,

– posebne uvjete tijela državne uprave nadležnog za poslove kulturnih dobara za građevinu koja se nalazi u naselju ili dijelu naselja, koje je upisano u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske kao kulturno povijesna cjelina ili je građevina upisana u taj Registar kao kulturno dobro,

– pisano izvješće i potvrdu o nostrifikaciji idejnog projekta ako je projekt izrađen prema stranim propisima,

– dokaz da ima pravo graditi na zemljištu od kojeg će se formirati građevna čestica, odnosno na postojećoj građevini,

(3) Umjesto tri primjerka idejnog projekta iz stavka 2. podstavka 1. ovoga članka investitor može zahtjevu za izdavanje rješenja o uvjetima građenja priložiti tri primjerka glavnog projekta koji sadrži i sve elemente propisane za idejni projekt.

Članak 214.

Dokazom da investitor ima pravo graditi u smislu ovoga Zakona smatra se osobito:

- izvadak iz zemljišne knjige iz kojeg je vidljivo da je investitor vlasnik ili nositelj prava građenja na građevnoj čestici ili građevini na kojoj se namjerava graditi,
- ugovor ili odluka nadležne državne vlasti na temelju koje je investitor stekao pravo vlasništva, pravo građenja ili pravo služnosti,
- ugovor o ortakluku sklopljen s vlasnikom nekretnine, čiji je cilj zajedničko građenje ili rekonstrukcija,
- ugovor o koncesiji kojim se stječe pravo građenja,
- pisana suglasnost vlasnika postojeće građevine u slučaju rekonstrukcije te građevine ako posebnim zakonom nije drukčije određeno,
- pisana suglasnost fiducijarnog vlasnika dana dotadašnjem vlasniku nekretnine koji je investitor.

Članak 215.

(1) U postupku izdavanja rješenja o uvjetima građenja utvrđuje se:

- da je idejni projekt izrađen u skladu s prostornim planom,
- da je idejni projekt izrađen u skladu s odredbama ovoga Zakona, propisa donesenih na temelju ovoga Zakona i posebnih propisa,
- da je građevna čestica uređena u smislu članka 125. stavka 2., odnosno članka 126. stavka 1. ovoga Zakona,
- mjesto i način priključenja na prometnu, komunalnu infrastrukturu i drugu infrastrukturu,
- da su zahtjevu za izdavanje rješenja priloženi dokumenti iz članka 213. ovoga Zakona.

(2) U svrhu utvrđivanja činjenica iz stavka 1. podstavka 3. ovoga članka, nadležno upravno tijelo dužno je prije izdavanja rješenja o uvjetima građenja provesti očevid na građevnoj čestici.

(3) Nadležno upravno tijelo poziva najkasnije u roku od osam dana od dana primitka urednog zahtjeva za izdavanje rješenja o uvjetima građenja iz članka 213. ovoga Zakona, tijela i/ili osobe određene posebnim propisima na uvid u idejni projekt radi pribavljanja posebnih uvjeta i potvrda prema posebnim propisima. Uvidu u idejni projekt obvezno prisustvuje podnositelj zahtjeva i projektant. Na postupak izdavanja rješenja o uvjetima građenja na odgovarajući način se primjenjuju odredbe članka 106.a i 109. ovoga Zakona.

(4) Idejni projekt je prilog i sastavni dio rješenja o uvjetima građenja, što na projektu mora biti naznačeno i ovjereno potpisom službenika i pečatom nadležnog upravnog tijela koje izdaje rješenje.

Članak 216.

(1) Prije izdavanja rješenja o uvjetima građenja, nadležno upravno tijelo dužno je stranci pružiti mogućnost uvida u idejni projekt radi izjašnjenja (u daljnjem tekstu: uvid).

(2) Stranka u smislu stavka 1. ovoga članka je investitor, vlasnik nekretnine za koju se izdaje rješenje o uvjetima građenja i nositelj drugih stvarnih prava na toj nekretnini, vlasnik i nositelj drugih stvarnih prava na nekretnini koja neposredno graniči s nekretninom za koju se izdaje rješenje te javna ustanova za upravljanje nacionalnim parkom i parkom prirode i jedinica lokalne samouprave na čijem se području nalazi nekretnina.

Članak 217.

(1) Ako u postupku izdavanja rješenja o uvjetima građenja sudjeluje više od deset stranaka koje su vlasnici ili nositelji drugih stvarnih prava na istoj nekretnini, a koje nemaju zajedničkog predstavnika ili punomoćnika, nadležno upravno tijelo može zaključkom putem jedne od stranaka, narediti da u roku od deset dana odrede tko će ih predstavljati ili da postave zajedničkog punomoćnika. Ako stranke ne postupe po zaključku, zajedničkog predstavnika odredit će nadležno upravno tijelo.

(2) Ako se rješenje o uvjetima građenja izdaje za građevinu koja neposredno graniči s više od deset nekretnina nadležno upravno tijelo može pozvati stranke radi uvida i putem javnog poziva, koji se objavljuje u dnevnom tisku i/ili na lokalno uobičajeni način javnog priopćavanja, te na oglasnoj ploči, a nadležno upravno tijelo poziv izlaže i na građevnoj čestici ili građevini na koju se odnosi zahvat u prostoru.

(3) Javni poziv iz stavka 2. ovoga članka:

– obvezno sadrži naziv nadležnog upravnog tijela, ime, odnosno tvrtku investitora, naziv, vrstu i lokaciju građevine, mjesto i vrijeme na kojemu stranka može izvršiti uvid i dati izjašnjenje te obavijest da se pozivu ne mora odazvati osobno već putem svojeg opunomoćenika i da se rješenje o uvjetima građenja može izdati iako se stranka ne odazove pozivu.

– izlaže se, odnosno objavljuje, najmanje osam dana prije dana koji je u pozivu određen za izvršenje uvida,

– izlaže se na zemljištu od kojeg će se formirati građevna čestica, odnosno građevini na vidljivom i dostupnom mjestu te na način da bude zaštićen od vremenskih prilika, o čemu službenik nadležnog upravnog tijela u spisu predmeta sastavlja službenu zabilješku,

– smatra se dostavljen danom objave u dnevnom tisku i/ili na drugi lokalno uobičajeni način javnog priopćavanja, čime je ispunjena dužnost nadležnoga upravnog tijela iz članka 216. stavka 1. ovoga Zakona.

Članak 218.

- (1) Osoba koja se odazove pozivu nadležnoga upravnog tijela za uvid dužna je dokazati da ima svojstvo stranke.
- (2) Stranci koja se odazvala pozivu za uvid nadležno upravno tijelo može na njezin zahtjev odrediti rok od najviše osam dana u kojemu se stranka dužna izjasniti o idejnom projektu.
- (3) Ako se stranka ne izjasni o idejnom projektu u roku iz stavka 2. ovoga članka, smatra se da je stranci pružena mogućnost uvida.
- (4) Ako se stranka ne može odazvati pozivu za uvid iz opravdanih razloga, uvid se može izvršiti i naknadno, ali najkasnije u roku od osam dana od zadnjeg dana određenog pozivom za uvid, u kojem je slučaju stranka dužna dokazati opravdanost razloga zbog kojih se nije mogla odazvati pozivu.
- (5) Osobi koja ne dokaže svojstvo stranke nadležno upravno tijelo uskratit će mogućnost uvida o čemu će donijeti zaključak.

Članak 219.

- (1) Ako su ispunjeni propisani uvjeti ovim Zakonom te ako je investitor dostavio dokaz o uplaćenom komunalnom i vodnom doprinosu, odnosno prvom obroku doprinosa u slučaju obročne otplate istog i o uplaćenju građevinskoj pristojbi, nadležno upravno tijelo dužno je donijeti rješenje o uvjetima građenja, ako ovim Zakonom nije propisano drukčije.
- (2) U svrhu donošenja rješenja o doprinosu iz stavka 1. ovoga članka nadležno upravno tijelo, nakon što je utvrdilo da su ispunjeni ostali uvjeti propisani za donošenje rješenja o uvjetima građenja, dostavlja tijelima nadležnim za njihovo donošenje podatke potrebne za donošenje tih rješenja.
- (3) Tijelo nadležno za donošenje rješenja o doprinosu iz stavka 1. ovoga članka dužno je isto donijeti i dostaviti podnositelju zahtjeva i nadležnom upravnom tijelu u roku od 15 dana od dana primitka dopisa nadležnog upravnog tijela.
- (4) Ako tijelo nadležno za donošenje rješenja o doprinosu ne postupi u skladu sa stavkom 3. ovoga članka, plaćanje doprinosa nije uvjet za donošenje rješenja o uvjetima građenja.
- (5) Odredba stavka 4. ovoga članka nije od utjecaja na mogućnost donošenja rješenja o doprinosu iz stavka 1. ovoga članka i na njegovo izvršenje u skladu s posebnim propisom.

Članak 220.

(1) Ako nadležno upravno tijelo utvrdi da nisu ispunjeni propisani uvjeti za izdavanje rješenja o uvjetima građenja, zaključkom će, najkasnije trideset dana od zaprimanja zahtjeva, odrediti investitoru primjereni rok za ispunjenje tih uvjeta, koji ne može biti dulji od trideset dana.

(2) Nadležno upravno tijelo odbit će zahtjev za izdavanje rješenja o uvjetima građenja ako investitor ne ispun propisane uvjete u roku određenom zaključkom iz stavka 1. ovoga članka.

Članak 221.

(1) Rješenje o uvjetima građenja odnosno rješenje o odbijanju zahtjeva za njegovo izdavanje dostavlja se:

- investitoru s idejnim projektom,
- stranci koja se odazvala pozivu nadležnoga upravnog tijela za uvid bez idejnog projekta,
- stranci koja se nije odazvala pozivu tijela za uvid izlaganjem na oglasnoj ploči nadležnoga upravnog tijela u trajanju od osam dana,
- građevinskoj inspekciji bez idejnog projekta.

(2) U slučaju dostave iz stavka 1. podstavka 3. ovoga članka, prvi dan roka za izjavljivanje žalbe je prvi dan izlaganja rješenja na oglasnoj ploči.

(3) Osoba koje se nije odazvala pozivu za uvid ne može zbog toga tražiti obnovu postupka.

Članak 222.

(1) Rješenje o uvjetima građenja prestaje važiti ako investitor ne pristupi građenju u roku od dvije godine od dana pravomoćnosti rješenja.

(2) Važenje rješenja o uvjetima građenja produžuje se na zahtjev investitora jednom za još dvije godine ako se nisu promijenili uvjeti utvrđeni u skladu s odredbama ovoga Zakona i drugi uvjeti u skladu s kojima je izdano rješenje.

(3) Nadležno upravno tijelo dužno je čuvati idejni projekt i rješenje o uvjetima građenja.